

Gary S Becker

GARY BECKER

V PRAZE . . . . .

BŘEZEN 1995

CENTRUM
LIBERÁLNÍCH
STUDIÍ

GARY BECKER V PRAZE

BŘEZEN 1995

Editor: Ján Pavlík

Centrum liberálních studií
Praha
1996

Editor vyslovuje poděkování p. Ing. Martě Peroutkové za její laskavou pomoc při přípravě této publikace

Copyright (C) 1996, Centrum liberálních studií
Cover (C) Ivan Jilemnický

Centrum liberálních studií
Chorvatská 7
101 00 Praha 10
Česká republika

All rights reserved. No part of this book may be reproduced in any form without permission from the publisher, except for the quotation of brief passages in criticism.

Z angličtiny přeložili:
doc. Ing. Milan Sojka, CSc. (kap. 4, 6-7, 9-12)
doc. PhDr. Ján Pavlík (kap. 8)

ISBN 80-85341-56-5

Vytisklo ALEKO,
Ohradní 61, 140 00 Praha 4

VYDAVATELÉ DĚKUJÍ

ČESKÉ POJIŠŤOVNĚ, A.S.

A

NADACI FRIEDRICH NAUMANNA

ZA VELKORYSÉ SPONZORSKÉ ZAJIŠTĚNÍ
NÁVŠTĚVY PROFESORA GARY S. BECKERA V PRAZE

Stiftung für liberale Politik.

FRIEDRICH-NAUMANN-STIFTUNG

OBSAH

1. Jiří Schwarz: Největší ekonom své generace	5
2. Gary Stanley Becker: Akademické curriculum vitae	9
3. Josef Šíma: Gary S. Becker v Praze, 6.–12. března 1995: Diář	12
4. Gary S. Becker: Projev při příležitosti 5. výročí založení Liberálního institutu	15
5. Tomáš Ježek: Projev při příležitosti návštěvy profesora Gary S. Beckera v Liberálním institutu v Praze	19
6. Karel Dyba: Projev při příležitosti návštěvy profesora Gary S. Beckera v Liberálním institutu v Praze	21
7. Dušan Tříška: Blízká setkání třetího druhu s profesorem Beckerem	23
8. Gary S. Becker: Lidský kapitál a ekonomický růst Slavnostní projev při příležitosti udělení hodnosti Doctor honoris causa Vysoké školy ekonomické v Praze dne 8. března 1995	25
9. Gary S. Becker na návštěvě u prezidenta Havla	33
10. Gary S. Becker a Václav Klaus o roli státu v ekonomice	40
11. Gary S. Becker diskutuje s Tomášem Škrdlantem, režisérem filmu „Homo economicus“	61
12. Gary S. Becker a Jiří Schwarz na Karlově mostě	74

Dodatek I	
Základní informace o Liberálním institutu a Centru liberálních studií	88
Dodatek II	
Dílo Gary S. Beckera (Bibliografie)	93

1.

NEJVĚTŠÍ EKONOM SVÉ GENERACE

JIŘÍ SCHWARZ

Gary Stanley Becker se narodil v roce 1930 v Pottstownu v americké Pennsylvánii. Mezi americkými ekonomy se těší velkému uznání, o čemž svědčí skutečnost, že byl dlouholetým předsedou Americké ekonomické společnosti, která sdružuje ekonomy všech směrů a ideologií. Až do roku 1992 byl Gary Becker prezidentem renomované Společnosti Mont Pèlerin, jejímiž členy jsou významné osobnosti vědy, politiky i podnikání, které vyznávají ideje klasického liberalismu. Nobelova cena za ekonomii byla Gary Beckerovi udělena za to, že ukázal, jak lze analýzou zájmů jednotlivce vysvětlit podstatnou část jeho chování a jednání – od svatby, rozhodnutí mít děti, rozhodnutí o způsobu jejich výchovy a vzdělání, až po rozvod, zločin a rasovou diskriminaci. Tyto jevy vysvětluje G. Becker pomocí standardních nástrojů mikroekonomické analýzy, na základě porovnání výnosů a nákladů vyplývajících z rozhodnutí každého individua. Jeho teorie představuje významné obohacení mikroekonomické analýzy.

Gary Becker upoutal pozornost ekonomické obce prezentací výsledků svého výzkumu v oblastech rasové diskriminace a diskriminace pohlaví, investic do vzdělání a lidského kapitálu, zločinu a trestu a problematiky vzniku, budování a rozpadu rodiny. Beckerův přístup je založen na předpokladu, že ve všech těchto oblastech lidé činí rozhodnutí stejným způsobem, jako když rozhodují o nákupu nějakého zboží, například ovoce, oblečení či automobilu. Tento přístup měl pro svou neobvyklost zpočátku tolik odpůrců, že byl potřebný určitý čas k jeho „strávení“ a obecnému přijetí. Proto čekal Gary Becker na udělení Nobelovy ceny déle než deset let (do r. 1992). Po celou tu dobu byl řazen mezi největší kandidáty na toto prestižní ocenění.

Gary Becker se stal dalším z řady slavných představitelů proslulé chicagské školy ekonomického liberalismu, jenž byl poctěn nejvyšším vědeckým vyznamenáním. Vedle Ronalda Coasa a Mertona Millera se k nim řadí Milton Friedman a George Stigler. Kromě nich bylo mnoho dalších nositelů Nobelovy ceny s touto školou spjato svým působením na Chicagské univerzitě včetně Friedricha Augusta von Hayeka.

Právě zásluhou chicagské školy se ideje ekonomického liberalismu prosadily v ekonomické teorii. Naštěstí nezůstalo jen u teorie. Tyto hodnoty jsou

stále častěji obsaženy ve formulacích hospodářských politik a stále více se prosazují v obecném ekonomickém myšlení a povědomí.

K problému diskriminace, který se stal předmětem jeho prvního velkého díla *Ekonomie diskriminace* (*Economics of Discrimination*, 1957), přivedly Gary Beckera problémy, s nimiž se musela potýkat jeho vlastní rodina. Jeho manželka Guity Nashat, narozená na území dnešního Íránu, přišla se svými rodiči do Spojených států se statutem imigranta. Především zkušenosti její rodiny inspirovaly Gary Beckera, aby se tímto problémem zabýval obecněji. I když on sám, jak zdůrazňuje, se necítí být čistým Američanem, neboť jeho maminka přišla do Spojených států z Kanady.

Až do padesátých let standardní ekonomie v podstatě ignorovala problém zaměstnanecké diskriminace na trhu práce. V konkurenčním prostředí je diskriminace považována za iracionální čin a teorie vycházela z předpokladu racionálního chování. Gary Becker vyšel z předpokladu, že někteří zaměstnavatelé mohou mít „sklon k diskriminaci“, což se může odrážet v jejich rozhodování o nabídce zaměstnání. Neexistuje žádný náznak, co je toho příčinou nebo jaké síly to činí. Becker definoval diskriminaci velmi úzce: Existuje pouze za těch okolností, kdy dva dělníci různé rasy (nebo jiného libovolného rozdílu) mají stejnou produktivitu, ale jsou různě placeni. Pokud se liší produktivitou, pak nelze hovořit o diskriminaci, pokud odměna odráží převážně rozdílné vklady lidského kapitálu. Beckerova analýza vycházela z předpokladu, že pokud trhy práce fungují na konkurenčním základě, diskriminace neexistuje.

Gary Becker se nejvíce proslavil prací *Lidský kapitál* (*Human Capital*, 1964). Tímto dílem rozvinul teoretické základy pro rozhodování o investicích do lidského kapitálu formou vzdělání a výchovy, ochrany zdraví a migrace.

Pojem lidského kapitálu zavedl do ekonomie učitel a pozdější kolega Gary Beckera – Milton Friedman. Gary Becker vyšel z několika empirických záhad, které do té doby nebyly adekvátně vysvětleny. Jeho teorie lidského kapitálu poskytla konzistentní výklad následujících problémů:

Proč rostou výdělky klesajícím tempem v závislosti na růstu pracovních zkušeností? Proč má míra nezaměstnanosti negativní vztah k úrovni dovednosti? Proč mladí lidé častěji mění svá místa a přitom se jim dostává více vzdělání a výcviku pro výkon povolání než starším lidem? Proč v rozvojových zemích přistupují firmy k pracovní síle paternalisticky? Proč se lidem s lepšími schopnostmi obvykle dostává více vzdělání a výcviku než méně schopným lidem? Proč nerovnost a asymetrie v rozdělování důchodu v rámci vzdělanostních skupin má tendenci se zvyšovat s růstem vzdělání?

Gary Becker uznával předpoklad racionálního chování jednotlivce maxima-

lizujícího zisk a vytvořil model pro měření potřeby všeobecného a odborného vzdělání a vysvětlil rozdíly ve mzdách a vývoj příjmu v průběhu životního cyklu. Teorie lidského kapitálu pomohla vysvětlit pohyby pracovních sil a vývoj osídlení. Vzdělání je investicí, od níž lidé očekávají, že se jim vrátí formou budoucích vysokých výdělků.

Za jedno ze svých nejlepších děl pokládá Gary Becker *Ekonomický přístup k lidskému chování* (*The Economic Approach to Human Behavior*, 1976). Ekonomický přístup považuje za obecný a aplikovatelný na veškeré lidské chování. Zdůrazňuje, že ekonomie se od jiných věd neliší předmětem svého zkoumání, ale svým přístupem ke zkoumání společenských jevů a procesů. Lidské chování nelze posuzovat podle různých kritérií, nýbrž vždy podle úsilí jednotlivce maximalizovat svůj vlastní užitek na základě stabilního souboru preferencí a akumulovat optimální množství informací a jiných vstupů na různých trzích. Podle tohoto kritéria se chovají také zločinci a pachatelé kriminálních deliktů. Kriminalita roste, když potenciální pachatelé věří, že trest nebude příliš vysoký. To však není vše, co ovlivňuje jejich chování. Kriminalita také roste, když legálně nelze sehnat práci z důvodu vysoké nezaměstnanosti anebo proto, že mládež opouští školu s nedostatečnými znalostmi a dovednostmi.

Knihou *Pojednání o rodině* (*A Treatise on the Family*, 1981) navazuje na předešlé dílo a zabývá se především ekonomickými otázkami vstupu do manželství, setrvání v něm, rozvodu, rozhodování o počtu dětí a termínu jejich narození. O všech těchto problémech se manželé rozhodují na základě prospěchu a nákladů, které přinesou jejich rozhodnutí. Lidé vstupují do manželství, když očekávají, že jim přinesou větší potěšení, než kdyby zůstali sami nebo měli pokračovat v hledání jiného partnera. Počet dětí, které manželé budou mít, bude závislý na porovnání nákladů a potěšení z výchovy dítěte. Proto se projevuje tendence mít méně dětí v rodinách, v nichž žena pracuje a zastává dobře placené místo nebo když se snižují přídatky na děti a daňové úlevy pro vyživované osoby nebo když rostou náklady na výchovu a vzdělání apod. Manželé se rozvádějí, když už nevěří, že v manželství jim je s určitým partnerem lépe než v nějaké jiné konfiguraci. Míra rozvodovosti roste, když výdělky žen začnou převyšovat výdělky mužů. Tyto ženy pak ztrácejí jedno z pozitiv manželství.

V poslední době se Gary Becker zabýval analýzou politického rozhodování na základě ekonomických nástrojů. Tento přístup je znám jako veřejná volba (public choice). Na základě výzkumu dochází k závěru, že politika, která zvyšuje efektivnost, bude veřejností akceptována daleko pravděpodobněji než politika snižující efektivnost. Monopolistická nebo konkurenční odvětví jsou z politického hlediska daleko atraktivnější pro regulaci než oligopolistický

hybrid. Regulace vede cenu někam mezi ceny čistého monopolu a dokonalé konkurence. Za předpokladu, že oligopolní ceny mají tendenci se vyskytovat někde mezi monopolem a dokonalou konkurencí, oligopolisté a jejich spotřebitelé mohou z regulace získat méně než spotřebitelé produktu vyrobeného monopolizovaným odvětvím nebo produktu vyrobeného dokonale konkurenčním odvětvím. Proto existují ve společnosti zájmové skupiny, které se prostřednictvím cenové regulace snaží maximalizovat svůj prospěch. Tyto snahy by měla usměrňovat vláda, kterou Becker považuje za formu trhu pro vyrovnání požadavků zájmových skupin.

Vládu považuje Becker za smysluplnou v těch oblastech, kde soukromé trhy nemohou uspokojivě zabezpečovat ekonomické aktivity. Týká se to armády, udržování veřejného pořádku, ochrany proti zločinu, dohledu nad dodržováním zákona a prosazování plnění smluv. Vzdělání a ochrana zdraví by měly být věci každého jednotlivce a měly by být poskytovány na soukromé bázi. To však podle Gary Beckera vůbec neznamená, že by vláda neměla asistovat při jejich financování.

Beckerovým přístupem začala ekonomie zasahovat do oblastí, které byly dříve doménou psychologie, sociologie, sociobiologie, etiky, kriminologie a demografie, a proto bývá nazývána imperiální vědou a Gary Becker jako hlavní reprezentant tohoto přístupu - imperátorem.

V současné době se Gary Becker živě zajímá o proces transformace příkazových centrálně řízených ekonomik na ekonomiky tržní. Za hlavní náplň ekonomických reforem v zemích s bývalými komunistickými režimy považuje liberalizaci cen a mezd, měnového kursu, privatizaci a uvolnění podnikatelských aktivit. Za klíčový bod programu považuje privatizaci, pomocí níž se má hospodářství zbavit neefektivních státních podniků.

Gary Becker je pravidelným přispěvatelem časopisu *Business Week*, kde svými sloupky promlouvá o aktuálních hospodářských problémech.

2.

GARY STANLEY BECKER: AKADEMICKÉ CURRICULUM VITAE

Narozen: 2. prosince 1930
v Pottsville, Pennsylvania

Akademické hodnosti

Bachelor of Arts, Princeton University, 1951 (Summa Cum Laude)
Master of Arts, University of Chicago, 1953
Ph.D., University of Chicago, 1955

Čestné doktoráty

Doctor Philosophiae Honoris Causa,
Hebrew University, Jerusalem, Israel, 1985
Doctor of Laws,
Knox College, Galesburg, Illinois, 1985
Doctor of Arts,
University of Illinois at Chicago, Chicago, Illinois, 1988
Doctor of Science,
State University of New York at Stony Brook,
Stony Brook, New York, 1990
Doctor of Humane Letters,
Princeton University, Princeton, New Jersey, 1991
Doctor Philosophiae Honoris Causa,
University of Palermo, Buenos Aires, Argentina, 1993
Doctor of Humane Letters,
Columbia University in the City of New York, 1993
Doctor Honoris Causa Scientiarum Oeconomicarum,
Warsaw School of Economics, 1995
Doctor Honoris Causa,
University of Economics, Prague, 1995
Doctor of Business Administration,
University of Miami, 1995
Doctor of Science,
University of Rochester, 1995

Akademické funkce

University Professor, University of Chicago,
Departments of Economics and Sociology, 1983 -
Department of Economics, 1970 - 1983
Chairman, Department of Economics, 1984 - 1985
Ford Foundation Visiting Professor of Economics,
University of Chicago, 1969 - 70
Arthur Lehman Professor of Economics,
Columbia University, 1968 - 1969
Professor of Economics,
Columbia University, 1960 - 1968
Assistant and Associate Professor of Economics,
Columbia University, 1957 - 1960
Assistant Professor, University of Chicago, 1954 - 1957

Jiné profesní funkce

Columnist (autor pravidelných sloupků), *Business Week*, 1985 -
Research Associate, Economics Research Center, N.O.R.C., 1980 -
Senior Fellow, Hoover Institution, 1990 -
Member, Domestic Advisory Board, Hoover Institution, 1973 - 1991
Member, Academic Advisory Board, American Enterprise
Institute for Public Policy Research, 1987 - 1991
Associate Member, Institute of Fiscal and Monetary Policy,
Ministry of Finance, Japan, 1988 -
Member, Senior Research Associate and research policy advisor to
the Center for Economic Analysis of Human Behavior and Social
Institutions, National Bureau of Economic Research, 1957 - 1979
Board of Publications, University of Chicago Press, 1971 - 1975

Členství a funkce v profesních společnostech

American Economic Association
(Distinguished Fellow, 1988; President, 1987; Vice-President, 1974;
Editorial Board, *American Economic Review*, 1968 - 1971)
American Statistical Association - 1955
Econometric Society
Economic History Association
Western Economic Association (Vice-President, 1995)
American Sociological Society

Členství a funkce v prestižních a výběrových společnostech

Mont Pèlerin Society, 1971; (Executive Board, 1985 –;
Vice-President, 1989; President, 1990 – 1992)
Member, National Academy of Sciences, 1975 –
Member, American Philosophical Society, 1986 –
Fellow, American Statistical Association, 1965
Fellow, Econometric Society, 1967
Founding Member (zakládající člen), National Academy of
Education, 1965; (Vice-President, 1965 – 1967)
Fellow, American Academy of Arts and Sciences, 1972 –
Member, International Union for the Scientific Study of
Population, 1982 –
Fellow, National Association of Business Economists, 1993 –
Phi Beta Kappa, Princeton University, 1950

Udělené ceny

W. S. Woytinsky Award, za dílo *Lidský kapitál*,
University of Michigan, 1964
John Bates Clark Medal,
American Economic Association, 1967
Professional Achievement Award,
University of Chicago Alumni Association, 1968
Frank E. Seidman Distinguished Award in Political Economy, 1985
MERIT Award, National Institutes of Health,
U. S. Department of Health and Human Services, 1986
John R. Commons Award, Omicron Delta Epsilon, 1987
Nobelova cena za ekonomii, 1992

3.

GARY S. BECKER V PRAZE
6.-12. BŘEZNA 1995
DIÁŘ

(zaznamenal Ing. JOSEF ŠÍMA)

PONDĚLÍ 6. 3.

Profesor Gary S. Becker a jeho manželka přilétají v dopoledních hodinách za velmi pěkného slunečného počasí na letiště v Ruzyni, kde jsou uvítáni představiteli Liberálního institutu, na jehož pozvání do Prahy přijíždějí, a to prezidentem LI Ing. Jiřím Schwarzem, CSc. a ředitelem LI Ing. Miroslavem Ševčíkem, CSc.

Manželé Beckerovi jsou ubytováni v hotelu U Páva na Malé Straně v těsné blízkosti Karlova mostu. Jejich pondělní program je věnován odpočinku po dlouhé cestě spojenému s prohlídkou pražských pamětihodností.

ÚTERÝ 7. 3.

Od 10 hodin probíhá setkání profesora Beckera a pánů Schwarze a Ševčíka s ministrem školství, mládeže a tělovýchovy ČR p. Ivanem Pilipem. Diskutuje se o univerzitním školství a o možnosti uplatnění kupónů v systému financování škol.

Od 12 hodin probíhá oběd v restauraci U vlnaře, kde se profesor Becker schází s prezidentem Liberálního institutu Ing. Schwarzem a ředitelkou Nadace Bohemiae Ing. Lucií Pilipovou.

V úterý večer nastává významný okamžik, kvůli kterému profesor Becker do Prahy přijel: V prostorách Liberálního institutu zahajuje svým slavnostním projevem oslavu 5. výročí založení této instituce. Při této příležitosti profesor Becker otvírá pro veřejnost Knihovnu F. A. Hayeka, jež tvoří teoretické základy činnosti LI a shromažďuje skvosty literatury klasického liberalismu a mnohá díla světových autorů, kteří zasvětili svůj život propagaci myšlenek svobody jednotlivce a svobodného tržního hospodářství. Slavnostního večera se účastní představitelé spřátelených institucí z celého světa, ministři české vlády, významní podnikatelé a ostatní přátelé a příznivci Liberálního institutu.

STŘEDA 8. 3.

Dopoledne je profesorovi Beckerovi v Karolinu udělen čestný doktorát Vysoké školy ekonomické.

Od 14.30 probíhá pod vedením profesora Beckera seminář pro studenty CERGE-EI.

V 17 hodin začíná setkání profesora Beckera a paní Beckerové s prezidentem Václavem Havlem na zámku v Lánech. Prezident se zajímal o profesorův názor na úlohu státu v ekonomice, o jeho zkušenosti z fungování neziskové sféry ve Spojených státech a o další problémy, jež jsou předmětem celoživotního studia profesora Beckera.

Od 18.30 se manželé Beckerovi účastní setkání s velvyslancem USA v České republice Jeho Excelencí Adrianem Basorou a následně recepce na americké ambasádě.

Večer profesor Becker a paní Beckerová spolu s pány Schwarzem a Ševčíkem a jejich manželkami navštívili představení Odysseus v Laterně Magice.

ČTVRTEK 9. 3.

Celé dopoledne je věnováno natáčení televizního filmu „Homo economicus“ v rámci cyklu ČT Film a sociologie. Záměrem tvůrců tohoto dokumentaristického díla je přiblížit osobnost a myšlenky profesora Beckera českým i zahraničním divákům.

Ve 14.30 pořádají Nadace Bohemiae a Liberální institut v Lichtenštejnském paláci panelovou diskusi profesora Beckera s předsedou vlády České republiky Václavem Klausem. Hlavním tématem debaty je role aktivní vládní politiky v nestandardním transformačním procesu naší ekonomiky; oba hlavní účastníci diskuse dospívají k zásadní shodě názorů na tuto problematiku.

Večer ve 21.15 vystupuje profesor Becker jako host pořadu „21“ na 2. programu České televize.

PÁTEK 10. 3.

I páteční dopoledne je věnováno filmu „Homo economicus“. Natáčí se v Liberálním institutu a na Karlově mostě.

Ve 20 hodin se profesor Becker a paní Beckerová setkávají na soukromé večeři s významnými představiteli politického života, zástupci Liberálního institutu a sponzorských organizací.

SOBOTA 11. 3.

Plánovaný odlet manželů Beckerových do USA je odložen, protože se rozhodli strávit ještě další den v Praze. Tento den, prost oficiálních setkání a projevů, je plně věnován odpočinku a poznávání pražských památek.

NEDĚLE 12. 3.

Profesor Becker a paní Beckerová se společně s pány Ševčíkem a Schwarzem ve funkci střídajících se řidičů vydávají na cestu do Berlína, odkud po několika dnech odcestují domů do Chicaga.

Projev profesora Gary S. Beckera při příležitosti 5. výročí založení Liberálního institutu v Praze

(Liberální institut, 7. března 1995)

Jsem velmi šťasten, že se mohu zúčastnit oslavy 5. výročí založení Liberálního institutu, který sehrál a nadále hraje důležitou roli při transformaci České republiky od komunistické ekonomiky ke svobodné tržní ekonomice. Rád bych vám v krátkosti – nebudu vás nudit dlouhým proslovem, budu mluvit stručně – přednesl analýzu nejnovějších tendencí ve vývoji k tržní ekonomice.

Dvacáté století bylo až do nedávné doby stoletím rostoucí úlohy vlády. Ve většině ekonomik na přelomu devatenáctého a dvacátého století – určitě ve Spojených státech, Velké Británii, ve většině států západní Evropy, Japonsku a mnoha dalších částech světa – hrály vlády velmi malou úlohu v ekonomice. Jak země začaly vstupovat do světového obchodu, jako Japonsko v šedesátých letech dvacátého století pod tlakem Spojených států a dalších zemí, následovaly příkladu, který pro ně vytvořily nejsilnější země té doby, Velká Británie a Spojené státy. Protože měly převážně svobodné tržní ekonomiky a protože v nich vláda hrála velmi malou úlohu, podporovaly země vstupující do světového obchodu rovněž převážně svobodné tržní ekonomiky s omezenou úlohou státu.

Role státu se začala zvětšovat na počátku dvacátého století a zvětšovala se více méně neustále, i když nikoli rovnoměrně, po celé dvacáté století. První světová válka byla příčinou výrazného nárůstu státní regulace, ale po válce její rozsah opět poklesl. Velká deprese třicátých let, která začala ve Velké Británii a Německu již ve dvacátých letech, přinesla významné a trvalé zvětšení role státu. Mělo se za to, že je nezbytné rozšířit vládní aktivity v zájmu boje proti hluboké recesi ve světě. Mnoho intelektuálů včetně Johna Maynarda Keynesa bylo skutečně přesvědčeno, že kapitalismus je odsouzen k zániku, pokud vláda nezačne ekonomiku regulovat a investovat do ní.

Druhá světová válka následovala krátce po depresi a dále rozšířila pole působnosti vlády ve svobodných společnostech. Růst úlohy vlády pokračoval v padesátých letech a pak se výrazně zrychlil ke konci šedesátých let. K těmto

tendencím docházelo téměř ve všech zemích, ale zvláště ve Skandinávii. Příčinou větších vládních výdajů bylo rychlé zvyšování transferových plateb či „sociálních nárokovatelných dávek“: šlo o sociální zabezpečení, zdravotní péči, platby veřejné sociální péče a podobné programy.

Po druhé světové válce byla naneštěstí většina zemí střední a východní Evropy přinucena zavést komunismus, v němž je ekonomika ovládána státem. Stát kontroloval okolo 98 procent ekonomiky v Československu, zatímco v Sovětském svazu ji řídil téměř na 100 procent. Polsko mělo stále ještě poněkud svobodnější zemědělství, ale zbytek ekonomiky byl převážně v rukou vlády. Země kdekoli v komunistické části světa, jako například Čína, nebyly příliš odlišné.

Počet nových zemí se od roku 1945 do roku 1970 rychle zvyšoval zejména v Africe a v určitých oblastech Asie. Tyto nové samostatné státy hleděly na vedoucí země světa při zvažování, jaký typ ekonomiky zvolit. Mnoho intelektuálů v těchto zemích bylo přesvědčeno, že jejich budoucností je socialismus a intenzivní intervence vlády. Téměř všechny nové státy s výjimkou pouze několika málo zemí, jako je Tchaj-wan a nakonec i Jižní Korea, vytvořily vysoce intervencionistickou ekonomiku. Převažující tendencí mezi novými státy bylo výrazné zvýšení úlohy vlády, socializace ekonomik. Vzpomeňte si na knihu napsanou po revoluci v Rusku, v níž její autor napsal: „Viděl jsem budoucnost a budoucnost je komunismus (a socialismus).“

Jsem poněkud na rozpacích z toho, že až do nedávné doby ekonomická obec ve svobodném světě vedeném Spojenými státy nezaujala pevnější postoj v otázce, zdali jsou produktivnější svobodné trhy, nebo socialismus. Většina analýz dospívala k závěru, že komunismus připouští samozřejmě méně svobody, což je třeba kritizovat, ale že je možná efektivnější formou organizace ekonomiky. V nejprodávanější učebnici ekonomie všech dob, Samuelsonově *Ekonomii* se píše, že socialismus a komunismus mají možná určité výhody v porovnání se svobodnými trhy, protože vlády mohou organizovat, plánovat a řídit ekonomiku. Dokonce i v jednom z posledních vydání této knihy prodávaném po celém světě (a podle něhož se vyučovalo i v Československu) se píše, že komunismus zajisté omezuje svobodu, což je negativní; ale v knize se zároveň tvrdí, že je stále ještě otevřenou otázkou, zda stojí ztráta svobody za přírůstek ekonomické produktivity, který může být výsledkem komunismu. To bylo napsáno v roce 1985!

Samuelson je představitel střední cesty, který dává přednost svobodným trhům, a názory uvedené v jeho učebnici přesně odrážejí převažující názory mezi teoretickými ekonomy. Přesto však zde bylo několik osamocených hlasů, které protestovaly, které říkaly: „Moment, to není pravda; socialistické ekonomiky nejsou efektivní ekonomiky; jsou katastrofální.“ Zmíním se

o dvou vůdčích osobnostech této „opozice“. Měl jsem to štěstí, že oba byli mými učiteli.

Prvním z nich je Friedrich von Hayek, jehož syn a snacha jsou dnes tady s námi. Nová knihovna Liberálního institutu nese jméno von Hayeka. Až do roku 1944 byl Hayek čistým teoretikem a psal hlavně knihy jako *Čistá teorie kapitálu* a další teoretické práce. V roce 1944, jak prohlašuje v předmluvě k *Cestě do otroctví*, se rozhodl dočasně změnit své zaměření, protože to, co se dělo v Evropě, bylo tak nebezpečné, že musel pozvednout na protest proti tomu svůj hlas.

Může se to dnes zdát šokující, ale Hayek měl při vydávání *Cesty do otroctví* ve Spojených státech obtíže. Ta byla nakonec publikována v University of Chicago Press díky zásahu Aarona Directora, známého ekonoma z Chicagské university, a Edwarda Leviho, tehdejšího děkana Law School. Doporučili University of Chicago Press s veškerou autoritou svých osobností, že by ji mělo přijmout k publikaci. To bylo jedno z nejmoudřejších rozhodnutí, jaké kdy University of Chicago Press učinilo.

Cesta do otroctví je nejznámějším projevem obrovského Hayekova úsilí čelit tendenci vývoje k socialismu. Mnoho lidí, s nimiž jsem se setkal, mi řeklo, že je *Cesta do otroctví* přesvědčila, že vše, co se naučili od svých učitelů, je chybné! Že to bylo naprosto chybné! Socialismus a komunismus jsou stejně neproduktivní, jako jsou destruktivní, co se svobody týče.

Hayek psal i nadále o svobodě, v tomto směru je snad nejvýznamnější publikací *Constitution of Liberty*. Stal se rovněž zakladatelem Společnosti Mont Pèlerin a měl na ni zdaleka největší vliv. V roce 1991, když jsem byl jejím prezidentem, se konalo první středoevropské setkání této společnosti v Praze.

Hayek chtěl takovou společnost, která by nezaujímalá politické postoje, ale diskutovala o myšlenkách. Hayek měl zřejmě pravdu, když neudělal ze Společnosti Mont Pèlerin politickou organizaci, nýbrž spíše intelektuální společenství, protože v té době svobodné trhy, politická demokracie a „otevřená společnost“ potřebovaly především analýzy a diskuse. Měl bych dodat, že o těchto pojmech se stále ještě musíme mnoho naučit. Bylo nezbytné ustavit společnost, kde by se diskutovalo o myšlenkách o svobodě a kde by lidé mohli otevřeně vyjádřit své rozdílné názory na to, jak svobodné společnosti dosáhnout. Možná byste byli překvapeni, jak ostré, ba vášnivé jsou některé spory na setkáních Společnosti Mont Pèlerin.

V průběhu čtyřicátých, padesátých a šedesátých let to byl zcela jasně Hayek, kdo nejvýznamněji přispěl do diskuse o svobodě. Po opuštění Anglie strávil přibližně deset let na Chicagské univerzitě, kde vyučoval ekonomii a politickou a sociální filosofii. Navštěvoval jsem mnohé z jeho seminářů a z jeho rozsáhlých vědomostí a vlivu jsem načerpal mnoho cenných poznatků.

Druhou významnou osobností, která se zasazovala o svobodu, byl Milton Friedman. Byl rovněž mým učitelem, ale znal jsem ho mnohem lépe. Milton Friedman se rovněž účastnil prvního setkání Společnosti Mont Pèlerin v Mont Pèlerin ve Švýcarsku. Jeho knihy – zejména *Kapitalismus a svoboda* a *Svoboda volby* (kterou napsal se svou manželkou Rose Friedmanovou) – dokonale doplňovaly Hayekovo dílo. Zamýšlel se v nich nad vztahem demokracie a kapitalismu, otázkou vedení škol (soukromá versus veřejná správa škol) a mnoha dalšími otázkami, a tím inspiroval k obdobnému způsobu uvažování myšlení celých generací mladých lidí. Napsal rovněž zásadní díla o monetární ekonomii a o ekonomické teorii spotřeby.

Hayek, Friedman, Karl Popper, Raymond Aron, George Stigler a mnozí další byli intelektuálními vůdčími osobnostmi, jež vybudovaly fundamentální analýzu cest, jimiž lze dosáhnout svobody a prosperity. Potřebovali však prostředníky či propagátory a šířitele svých myšlenek, kteří by vytvořili přemostění mezi jejich myšlenkami a veřejnou politikou a veřejným míněním.

To je úloha, kterou plní liberální instituty. Dějiny těchto institucí začínají londýnským Institute of Economic Affairs a od té doby se rozšířily téměř do všech zemí.

Moje manželka i já působíme na Hoover Institution ve Spojených státech, kde působí několik tuctů dalších nezávislých vědecko-publicistických sdružení, která se věnují šíření myšlenek o ekonomické a politické svobodě.

Budoucnost světové ekonomiky dnes vyhlíží mnohem optimističtěji než před dvaceti lety, protože komunismus se zhroutil a mnoho zemí postupně zprivatizovalo početné společnosti a otevřelo své ekonomiky konkurenci. Nebezpečí nadměrných vládních výdajů a přílišné regulace je stále ještě velmi reálné, svědčí o tom výrazný nárůst regulace trhů práce v západní Evropě i ve Spojených státech a požadavky některých „zelených“ stanovit pevné meze růstu průmyslové výroby a populace.

Nevěřím, že se podařilo natrvalo zničit přesvědčení, že ekonomika má být kontrolována vládou; toto přesvědčení, sdílené mnoha intelektuály, přešlo spíše do stavu dočasné hibernace. Jejich obhajoba socialismu se opět probudí v okamžiku, kdy kapitalismus klopýtně, nebo nebude-li se neustále upevňovat argumentace ve prospěch svobodných trhů a svobodné společnosti. Je na všech klasických liberálech a konzervativcích a na takových „zřídlech myšlenek“ (think tanks), jako je Liberální institut, aby pomáhali při posilování a šíření argumentů ve prospěch těchto svobod. Změníme-li poněkud známé rčení připisované třetímu prezidentovi Spojených států Thomasu Jeffersonovi, pak lze říci, že věčná intelektuální bdělost je cenou za ekonomické i ostatní svobody.

5.

Projev doc. Ing. Tomáše Ježka, CSc. při příležitosti návštěvy profesora Gary S. Beckera v Liberálním institutu v Praze

(Liberální institut, 7. března 1995)

Jsem velmi potěšen a poctěn, že mohu mluvit u stejného řečnického pultu, u něhož hovořili pan profesor Becker a pan dr. Laurence Hayek. A že je to u příležitosti 5. výročí založení Liberálního institutu, mi udělalo obzvláštní radost, protože jsem měl tu čest být u jeho začátků.

S panem profesorem Beckerem jsem se setkal poprvé, ne osobně, ale přes jeho slavnou studii *Ekonomický přístup k lidskému chování*, kterou jsem přeložil a která tady kolovala tak dlouho, až z ní byl otrěpaný salát, který už nebyl k přečtení, protože se tisíckrát množil, a tento salát jsem panu profesoru Beckerovi dal v roce 1991, když byla v Praze konference Mont Pelerin Society. On mi pak poslal krásný dopis, ve kterém vyjádřil obrovské uspokojení nad tím, že vlastně přispěl k udržení ekonomické analýzy naživu zde v Československu a že to je pro něj větší pocta než všechny pocty, které do té doby dostal. Podotýkám, že to bylo před udělením Nobelovy ceny. Ekonomové bývají někdy podezříváni z akademismu nebo z toho, že si píší své knížky a že praxe je daleko. Není to pravda. Třetí setkání s panem profesorem Beckerem, o němž on, samozřejmě, vůbec netuší, bylo setkání při debatě nad zákonem nebo nad návrhem zákona o neziskových organizacích, kdy někteří ekonomové, kteří nebyli tak osvícení jako jiní, tvrdili, že neziskové organizace jsou iracionální, neboť vlastně jsou tady od toho, aby nesledovali zisk, a že tudíž je to něco, co bude v našem společenském systému nefunkční. Já jsem jim citoval větu, kterou jsem je samozřejmě porazil, od té doby už dávají pokoj, větu ze strany 6 tohoto překladu, která zní: „Jestliže firma, dělník nebo domácnost nevyužívají zjevně rentabilní příležitost, ekonomický přístup se neutíká k tvrzení o iracionalitě, o spokojení se s již dosaženým bohatstvím nebo o příslušných ad hoc posunech v hodnotách (tj. v preferencích). Postuluje spíše existenci nákladů, peněžních nebo psychologických, spojených s využitím těchto příležitostí, které eliminují jejich rentabilitu – nákladů, které nemusejí vnější pozorovatelé snadno ‚vidět‘.“ Takže ekonomický přístup k lidskému chování pomohl na svět zákonu o neziskových organizacích.

Ještě jedno slovíčko, které je improvizací, k dr. Hayekovi. Nemohu si odpustit poznámku, která může znít jedovatě, že totiž pan profesor Friedrich Hayek je už druhý Rakušan po Mozartovi, kterému rozumí Praha víc než Vídeň.

6.

Projev doc. Ing. Karla Dyby, CSc., ministra hospodářství ČR, při příležitosti návštěvy Gary S. Beckera v Liberálním institutu

(Liberální institut, 7. března 1995)

Pane profesore Beckere, paní Beckerová,

je pro mne velkým potěšením, že jsem tu s vámi a mohu říci několik slov. Viděl jsem, že jste určitě museli trpět při překladu z češtiny do angličtiny, tudíž řeknu těch pár slov anglicky, ať zase trpí ostatní.

Myslím, že řečníci přede mnou už vyslovili téměř všechno, co mělo být řečeno. Dovolte však, abych připomněl, že vaše články či knihy jsou nyní u nás přístupné širší veřejnosti a pokud se nemýlím, hodláte psát i nadále o transformujících se ekonomikách, takže svými úvahami budete nepřímo ovlivňovat i to, co probíhá v této zemi.

Dovolte, abych se zmínil o třech věcech, o nichž pojednáváte ve svých dílech, a které jsou zajímavé pro nás.

V této zemi nyní probíhá ohnivá diskuse ohledně eventuálního zavedení školného na univerzitách. V této souvislosti by bylo velice přínosné provedení výzkumu, který by byl založen na aplikaci vaší teorie lidského kapitálu na naše problémy v této oblasti. (Tento výzkum by mohl být sponzorován třeba Liberálním institutem.)

Druhé téma – jež mne zajímá přímo eminentně – se týká privatizace a liberalizace v oblasti telekomunikací. Nedávno jsem četl článek, který jste napsal pro svůj pravidelný sloupek v *Business Week* a který se týkal právě této záležitosti, která v současné době spadá do mé kompetence. Velice rád bych se dozvěděl, v jaké míře lze vaše koncepce uskutečnit u nás, kde stav telekomunikací je řekněme o 20 až 25 let pozadu za Spojenými státy. Já sám se domnívám, že v tomto stadiu bychom měli zachovat regulovaný soukromý monopol a využít jej k podstatnému zkrácení časového intervalu, který nás dělí od dosažení úrovně vyspělých ekonomik. Tímto způsobem se ostatně rozvíjely telekomunikace jak v USA, tak všude jinde ve světě. Ovšem zcela nepochybně je zde nejdůležitější zodpovědět otázku, zda technický pokrok ve sféře telekomunikací není takového charakteru, že by mohl změnit tradiční způsob myšlení o rozvoji telekomunikačních prostřednictvím monopolu.

A konečně je tu další otázka, kterou jste analyzoval s pomocí ekonomického přístupu a kterou bych rád připomněl, a sice souvztažnost zločinu a trestu. Na jedné straně tak je Dostojevský, který velmi emotivně píše na toto téma, na druhé straně Gary Becker, který totéž téma pojednává s vědeckou chladnokrevností. Jistě bych nejen já ocenil, kdyby některé z našich institutů použily vaše teorie k analýze některých ekonomických problémů, s nimiž se teď musíme potýkat. V případě analýzy zločinu a trestu by však nesporně zajímavější byla řekněme trochu opožděná recenze Dostojevského *Zločinu a trestu* z vašeho pera...

Přeji vám a vaší paní příjemný pobyt v Praze.

7.

BLÍZKÁ SETKÁNÍ TŘETÍHO DRUHU S PROFESOREM BECKEREM

JUDr. Ing. DUŠAN TRÍSKA, CSc.
ředitel projektu RMS

Proslov při příležitosti návštěvy Gary S. Beckera
v Liberálním institutu v Praze,
7. března 1995

SETKÁNÍ 1

Toto první setkání bylo výrazně nepřímé, protože spočívalo v četbě článku „DE GUSTIBUS NON EST DISPUTANDUM“ (*American Economic Review*, březen 1977, spoluautor George Stigler).

Od přečtení tohoto článku jsem neúnavně vyhledával nejen další práce profesora Beckera, ale rovněž dobře definované nákladové funkce. V důsledku toho se mou standardní odpovědí na problémy kohokoli stalo tvrzení:

„Nedefinoval jste dobře svoji nákladovou funkci!“

SETKÁNÍ 2

Přibližně o 10 let později (květen 1991) se konala v Buffalo ve státě New York konference. Přednesl jsem na ní příspěvek o logistice a mechanice kupónové privatizace a profesor Becker - věřte tomu, nebo ne - byl koreferentem mého příspěvku.

Pro neznámého ekonoma, jako jsem já, to bylo něco naprosto neskutečného! Existenciální pocit, který jsem tehdy prožíval, je možné srovnat snad jen s večírkem v bohémském stylu, který uspořádal Václav Havel v New Yorku již o rok dříve, než se konala konference v Buffalo - pro lidi jako Paul Newman, Henry Kissinger, Frank Zappa, Paul Simon, Dizzy Gillespie, Andrej Barčák a já.

Nejvíce vzrušujícím však na profesoru Beckerovi - jako mém spoluřečníkovi v Buffalo - bylo, že na rozdíl od tolika jiných významných ekonomů nepovažoval náš projekt kupónové privatizace za naprostý nesmysl.

SOUČASNÉ SETKÁNÍ

(Vynechávám konferenci Společnosti Mont Pèlerin v Praze, která se konala 4.-5. listopadu 1991)

Dovolte mi, abych se omezil na citace z recenze, v níž jsme spolu s Václavem Klausem nedávno podrobili kritice knihu Jánose Kornaie „Socialistický systém: Politická ekonomie komunismu“ (*The Socialist System: The Political Economy of Communism*, Princeton, N.J., Princeton University Press, 1992).

V reakci na Kornaiův přístup k politickým stránkám socialismu zdůrazňujeme, že:

„... (na rozdíl od Kornaie) jsme prosazovali rozšiřování standardního paradigmatu ekonomické teorie za hranice ekonomiky... souhlasili jsme s tím, že je možné politický systém popsat náklady a prospěchem, individuálními užitky, optimalizací, celkovým blahobytem a rovnováhou.“

ZÁVĚR

Vezmeme-li to vše v úvahu, bylo by nepoctivé, kdybychom nedošli k závěru, že byste se měl cítit – ať již se Vám to, milý pane profesore Beckere, líbí nebo nelíbí – odpovědný za mnohé z toho, co bylo v nedávné době v této zemi naprogramováno a uskutečněno.

LIDSKÝ KAPITÁL A EKONOMICKÝ RŮST

GARY S. BECKER

SLAVNOSTNÍ PROJEV PŘI PŘÍLEŽITOSTI UDĚLENÍ HODNOSTI
DOCTOR HONORIS CAUSA
VYSOKÉ ŠKOLY EKONOMICKÉ V PRAZE

(Karolinum, 8. března 1995)

Vaše Magnificence, vážení členové vědecké rady, dámy a pánové! Je pro mne velká čest, že jsem obdržel tuto poctu, čestný doktorát Vysoké školy ekonomické v Praze. Naplňuje mě to velkým dojetím, neboť mám osobní vztah k událostem, ke kterým ve vaší zemi v posledních letech došlo. Je to velký kus práce, který jste vykonali navzdory nepřízni osudu. Jsem proto upřímně dojat, že se mi dostalo uznání být hoděn tak velké pocty. Znovu opakuji, jak jsem nesmírně hrdý na to, že mě vaše škola vyznamenala čestným doktorátem.

Rád bych promluvil na téma, které se velmi blízcce dotýká jak universit, tak vaší fakulty a zde přítomných studentů. Je to téma, které mě zaujalo a již dlouho se jím zabývám. Je tudíž zcela na místě, že při této příležitosti budu pojednávat o tom, co se nazývá lidský kapitál.

VÝZNAM LIDSKÉHO KAPITÁLU

Až do devatenáctého století se v žádné zemi nepokládaly systematické investice do lidského kapitálu za něco důležitého. Výdaje na školení a zvyšování odborné kvalifikace byly docela zanedbatelné. Tato situace se začala v průběhu devatenáctého století radikálně měnit v důsledku využívání vědeckých poznatků při vytváření nových druhů zboží a zavádění účinnějších výrobních metod; nejprve k tomu došlo ve Velké Británii a pak se tento trend postupně rozšířil i do dalších částí světa.

Během našeho století se vzdělání, dovednosti i jiné formy poznání staly klíčovými determinanty individuální i společenské produktivity. Dokonce bychom mohli dvacáté století nazvat stoletím lidského kapitálu, a to v tom smyslu, že primární determinantou životní úrovně národa je to, v jaké míře příslušná populace uspěje v **rozvíjení** a **využívání** svých dovedností, poznatků, zdraví a návyků.

Byl proveden odhad, že lidský kapitál - vzdělání, zvyšování odborné kvalifikace, jakož i další formy školení, a zdraví - tvoří kolem osmdesáti procent kapitálu nebo celkového národního bohatství v USA a jiných vyspělých zemích. I kdyby byly takovéto odhady poněkud přehnané - já sám ovšem nevěřím, že by zde šlo o nějaké velké nadsazování -, jsou přesto jasným indikátorem skutečnosti, že pokud nějaký národ zanedbává lidský kapitál, činí tak jen na své vlastní riziko.

Význam lidského kapitálu pro hospodářský růst lze výborně ilustrovat vynikajícími úspěchy, jichž dosáhly Japonsko, Tchaj-wan, Hongkong, Jižní Korea a další rychle se rozvíjející asijské ekonomiky. Avšak toto jsou obvyklé příklady, protože zmíněným zemím chybí přírodní zdroje - vlastnictví těchto zdrojů je obvykle přehnaně zdůrazňováno jakožto determinanta hospodářské aktivity - a musí také čelit diskriminačním praktikám vůči svému exportu na Západ. Oněm zemím se nicméně podařilo dosáhnout extrémně rychlého růstu, který byl z velké části zapříčiněn skutečností, že měly vysoce kvalifikovanou a vzdělanou pracovní sílu, schopnou pracovat s plným nasazením, a že tam byli rodiče, kteří se věnovali výchově svých dětí.

Asijské příklady jsou velice relevantní i z jiného důvodu, na nějž není v dostatečné míře kladen důraz. Ještě přednedávnem se uvažovalo, že Asii chybí kulturní předpoklady umožňující nastoupit cestu pokroku; příčina byla viděna v mandarínské tradici a jiných „kulturních“ překážkách. Podobně se i kultury Jižní Ameriky považovaly za příliš „pohodlné“, a tudíž neschopné rychlého hospodářského rozvoje. Tato tvrzení byla vyvrácena velkými úspěchy v mnoha částech Jižní Ameriky - patří sem Chile, vypadá to, že i Mexiko a snad Argentina, Peru a Brazílie - a několika úspěšnými případy v Africe. Nikde neexistuje žádná významnější kulturní tradice, která by bránila rozsáhlému ekonomickému růstu založenému na náležité vládní politice jak v oblasti investic do lidského kapitálu, tak v jiných oblastech.

Avšak abychom se vyhnuli riziku, že asijské tygři nebo jiné příklady jsou předem vybrány tak, aby podpořili tezi, že lidský kapitál je důležitý pro ekonomický růst, je žádoucí podívat se systematickým způsobem na zdokumentované výsledky, dosažené ve sféře ekonomického růstu velkým počtem zemí. Ve studiích, týkajících se více než sta zemí, se růst důchodů na jednoho obyvatele od r. 1960 uváděl v souvztáznost s procentuálním zastoupením základního, středního a vyššího vzdělání v dané populaci, s tím, co obyvatelé očekávají od života, s počátečními důchody na jednoho obyvatele v r. 1960, s investicemi do fyzického kapitálu a mnoha dalšími proměnnými.

Tyto studie ukazují téměř bez výjimky, že v několika minulých desetiletích existoval úzký vztah mezi ekonomickou efektivitou a vzděláním, životními očekávaními a ostatními měřítky lidského kapitálu. A zejména, ačkoliv byl

v průměru ekonomický růst u národů třetího světa trochu méně rychlý než u národů bohatších, chudším národům se vzdělanější a zdravější populací se podařilo docílit rychlejšího růstu, než je průměr. Obzvláště důležité je zde základní a střední vzdělání.

Po druhé světové válce, v padesátých a šedesátých letech, byl význam vzdělání a kvalifikace jakožto faktorů stimulujících ekonomický růst ignorován literaturou, zabývající se ekonomickým rozvojem. Většina této literatury vyslovovala přesvědčení, že fyzický kapitál a ochrana domácích trhů jsou klíčem k ekonomickému růstu a že zemím, které podporují více investic do strojního zařízení a zemědělské produkce a do substituce vývozu, se podaří dosáhnout rychlejšího růstu.

Je samozřejmé, že stroje a další fyzický kapitál jsou důležité. Avšak samy o sobě nejsou ani zdaleka postačující pro vytváření ekonomického růstu, protože po kvalifikovaných dělnících a manažerech a po podnikatelích zavádějících inovace se vyžaduje, aby zvládali složitou mašinerii, produkovali efektivně, vyvíjeli nové produkty a pracovní procesy a **využívali inovace vzniklé v jiných zemích**. To, že v oněch dobách většina ekonomů zanedbala lidský kapitál i kontext světového trhu, vedlo k závažným deformacím v názorech na proces růstu a v konečném důsledku k chybnému určení nezbytných předpokladů ekonomického pokroku a odstraňování bídy.

Jelikož rozdíly v ekonomických zkušenostech různých zemí nelze považovat za výsledky řízených experimentů, měl by se vědec zdráhat přijmout tvrzení, že investice do lidského kapitálu jsou příčinou zvyšování hospodářského blahobytu. Naštěstí však existují jiné druhy důkazů, které podporují vyvozenou tezi, podle níž lidský kapitál ve veliké míře zvyšuje ekonomický blahobyt a odstraňuje bídu.

Ve svých začátcích literatura zabývající se lidským kapitálem neformalizovala souvztažnosti mezi rozvojem a investicemi do lidského kapitálu. A právě tato formalizace byla uskutečněna v nedávných letech v takzvaných endogenních modelech růstu. Důležitým momentem ve většině z těchto modelů je pozornost věnovaná lidskému kapitálu jakožto hnací síle ekonomického růstu.

Nehodlám provádět sumarizaci této literatury, protože to není tématem mé dnešní řeči. Chtěl bych se však v krátkosti zmínit o jistém díle, na němž jsem se podílel a které se pokouší uvést ve spojitost nejen lidský kapitál a ekonomický růst, ale také kapitál a populační vývoj.

Východiskem našeho díla je volba, která se uskutečňuje v rodinách, jelikož rodiny mohou volit mezi mírou investic do lidského kapitálu každého svého dítěte na jedné straně a velikostí počtu dětí na straně druhé. V literatuře se toto někdy označuje jako kompromis mezi kvalitou – což možná není správné slovo – a kvantitou dětí.

Rodiny vykazují tendenci k menšímu počtu dětí, pokud investují ve větší míře do vzdělání a zdraví každého z nich. A pokud hodnota, kterou rodiče připisují svému času, roste, rodiny nechtějí mít mnoho dětí a zaujímají novou pozici, v souladu s níž dělají víc pro každé své dítě - pečují ve větší míře o jejich zdraví, vzdělání, kvalifikaci, a také o jejich hodnotové orientace.

Ve svém spisu ukazujeme, že tyto úvahy by mohly vést ke kumulativnímu růstovému procesu, který se vyznačuje tím, že společnost má vysoké důchody, nízkou porodnost, podstatné investice do lidského kapitálu a pokračující ekonomický růst - více-méně jako bohaté ekonomiky vyspělého dnešního světa.

Na druhé straně by nějaká krajina mohla skoncovat s nízkými důchody na jednoho obyvatele, s vysokou porodností a nízkou mírou investic do lidského kapitálu. Pokusili jsme se analyzovat, co je tím determinujícím, co určuje, kterou cestou se daná krajina ubírá.

Počet narozených dětí a ostatní měřítka velikosti rodin jsou nepřímo úměrná vzdělání a kvalifikaci rodičů, zvláště matek, a to jak v chudších, tak i v bohatších zemích. Vzdělanější rodiče mají méně dětí, protože vynakládají svůj čas a omezené finanční zdroje spíše na vzdělání a zdraví každého svého dítěte, než na to, aby měli mnoho dětí.

Tento důkaz naznačuje, že vzdělání a kvalifikace přispívají k růstu důchodů na jednoho obyvatele částečně tím, že pomáhají kontrolovat malthusiánské strašidlo rychlých populačních přírůstků, které vyjídají potenciál pro růst životní úrovně. Rodiče vynakládají více na děti, když jejich důchody a vzdělání rostou - tak jak to předpovídá malthusiánský model -, avšak vynakládají více převážně tím způsobem, že pečují o méně dětí mnohem lépe a že jim poskytují vzdělání v mnohem větším rozsahu.

Země, pro něž je problémem růst populace a vysoká úroveň úmrtnosti, mohou proto podniknout důležité **nepřímé** kroky ke snížení velikosti rodiny tím, že podpoří základní a střední vzdělání, a **to zejména u žen**. Vzdělání dívek má tendenci zaostávat ve všech málo vyspělých zemích, ačkoliv obzvláště tíživě zaostávání lze vidět v muslimských zemích a v tradičních typech rodin.

Velmi poučné jsou mexické zkušenosti. Ačkoliv Mexiko prožilo dobrý ekonomický rozvoj v padesátých a šedesátých letech, porodnost poklesla jen o málo. Avšak od začátku sedmdesátých let se pokles porodnosti stal velice nápadným: celková míra porodnosti se zredukovala o více než 50 procent.

Ne tak často již dochází k pozitivnímu hodnocení skutečnosti, že vyšší vzdělání rodičů, snad zejména matek, také směřuje ke zlepšení zacházení s dcerami. Například několik studií ukázalo, že existuje signifikantní preferování synů v Číně, Indii a v dalších částech Asie. Korea například zaznamenala

relativní přírůstek počtu narozených dětí mužského pohlaví, avšak tato tendence se nevyskytuje mezi vzdělanými rodiči, u nichž, jak lze předpokládat, existuje preferování synů v menší míře. Domnívám se také, že rozdíl mezi výchovou synů a dcer je menší, když jsou rodiče vzdělanější, avšak zatím nemám k dispozici žádná svědectví, která by to potvrzovala.

Vzdělanější mužové a ženy mají tendenci investovat více do svého vlastního zdraví a do zdraví svých dětí. Skutečně, vzdělání může být tou nejdůležitější jednotlivou osobní determinantou zdraví a životních očekávání u dané osoby. Zmíním pouze několik významných skutečností, které prokazují spojitost mezi vzděláním a zdravím.

U vzdělaných osob ve Spojených státech a v ostatních bohatých zemích je nejméně pravděpodobné, že by se oddávaly kouření. Velký počet kuřáků lze nyní ve Spojených státech nalézt pouze mezi lidmi bez vyššího vzdělání; kouření je zvláště rozšířené mezi těmi, kdo nebyli schopni ukončit středoškolské studium.

Zvyšování vzdělání u chudých jim pomáhá zlepšit jejich stravování nejen tím, že zvyšuje jejich příjmy, a tudíž i jejich výdaje na nákup potravy, ale také tím, že je vede k výběru lepší, tj. zdravější stravy. Všechny studie o různých národech, které jsem měl možnost číst, naznačují, že vzdělané osoby jeví tendenci ke zdravějšímu jídelníčku, a to i tehdy, když celková částka vynaložená na stravování zůstává konstantní.

Nedávná chicagská studie ukazuje, že rostoucí vzdělání vede k nárůstu užívání kondomů mezi svobodnými muži v městských oblastech USA, přičemž lze předpokládat, že v převážné míře se tím sleduje zlepšení ochrany proti nákaze HIV.

Samozřejmě, vztah mezi vzděláním na jedné straně a lepším zdravotním stavem a vyššími životními očekáváními na straně druhé zahrnuje kauzální relaci v obou směrech. Je to tím, že lepší zdravotní stav a nižší mortalita vedou také k větším investicím do vzdělání a jiného lidského kapitálu, jelikož návratnost těchto investic je větší, když očekávaný rozsah času, v němž bude probíhat pracovní aktivita, je větší.

Tyto spojitosti mezi vzděláním a mortalitou pomáhají vysvětlit, proč neexistuje jednoznačný vztah mezi růstem populace a ekonomickým růstem. Větší populační růst, který je převážně způsoben klesající mortalitou dospělých, jeví tendenci podporovat ekonomický růst stimulací investic do vzdělávání a jiných forem lidského kapitálu - což je právě to, co zjišťuje Meltzer při své analýze ekonomického růstu méně rozvinutých zemí od r. 1960. Na důkaz této lze ovšem uvést, že rychlejší přírůstky populace způsobené růstem porodnosti mohou vést k retardaci růstu důchodů na jednoho obyvatele, a to tím, že odrazují lidi od investic do lidského kapitálu.

Moderní ekonomické prostředí dává vzdělání, kvalifikaci a jiným zdrojům poznání větší prémii, než tomu bylo před padesáti lety. To lze vyvodit ze změn, jimiž prošel vztah mezi vzděláním a výdělkem v různých zemích. Ve Spojených státech během větší části minulých čtyřiceti let byly výdělkem osob s vyšším vzděláním v průměru o 40 až 50 procent vyšší než u absolventů středních škol a tito zase vydělávali přibližně o 30 procent více než lidé, kteří neukončili střední vzdělání.

Výhody ukončení středního vzdělání a pokračování ve studiu na vyšších stupních se ve Spojených státech a v mnoha evropských zemích během posledních dvaceti let podstatným způsobem zvětšovaly. Věřím, že je to způsobeno tím, že pro moderní ekonomiky je vyšší míra disponování informacemi a dovednostmi hodnotou, která neustále roste.

Vzdělání a kvalifikace nejenomže podněcují ekonomický růst a výkonnost, ale jsou také s to odstraňovat nerovnost a vliv znevýhodňujícího původu a prostředí, z něhož pochází určitá osoba. Pro schopné mladé lidi, pocházející z chudých vrstev, je vzdělání tou nejúčinnější cestou k dosažení vyššího postavení v hospodářské hierarchii, protože lidský kapitál je nejdůležitějším jměním devadesáti procent jakékoliv populace. Právě toto je důvod, proč je nerovnost důchodů v rámci určitého národa tím větší, čím je větší nerovnost ve vzdělání. A skutečně, nerovnost důchodů je z obecnějšího hlediska v korelaci s existencí nerovnosti ve všech typech lidského kapitálu: v kvalifikaci a ve zdraví stejně jako ve vzdělání.

Není proto překvapující, že zvýšení nerovnosti důchodů ve Spojených státech od poloviny sedmdesátých let bylo z velké části zapříčiněno tím, že se opět začal připisovat velký význam školnímu vzdělání a jiným formám zvyšování kvalifikace a že mnohé země, jako Mexiko a Brazílie, vděčí za svá lokální ohniska bídy tomu, že příležitosti ke vzdělání jsou z regionálního hlediska rozloženy nerovnoměrně.

Je samozřejmé, že lidský kapitál neposkytuje hospodářství příliš velký užitek, pokud kvalifikovaná lidská pracovní síla není efektivně využívána. Jestliže je organizace výroby neefektivní, lidé budou v důsledku špatného systému zainteresovanost volit nesprávné specializace. Například když mzdové a cenové regulace neumožňují osobám s kvalitnějším vzděláním pobírat větší výdělkem, tak zainteresovanost na investicích do zvyšování pracovní kvalifikace a do jiných forem školení a vzdělávání je velmi nízká.

Existuje tedy interaktivní vazba mezi investicemi do lidského kapitálu a fungováním a organizací hospodářství. Pokud například nepůsobí tržní síly a konkurence, přínos vzdělání pro hospodářství se ztrácí, a ani zavedení extenzivního vzdělávacího systému nevede k ekonomickému progresu. To se stalo v bývalém Sovětském svazu i v jiných částech komunistického světa.

V mnoha těchto zemích byly obecně zavedeny vzdělávací programy, které vypadaly hezky na papíře, avšak schopnosti převážně většiny vzdělaných kádrů byly vládnoucím ekonomickým systémem promarněny. V šedesátých a sedmdesátých letech při určování účinků lidského kapitálu na ekonomický růst nedoceňovali analytici lidského kapitálu důležitost interaktivních vazeb mezi lidským kapitálem a veřejnou politikou.

REFORMA VZDĚLÁNÍ

Role lidského kapitálu v hospodářském životě znamená, že politická podpora vzdělávání, péče o zdraví a jiných podobných investic je důležitá z velké části kvůli svým implikacím týkajícím se hospodářské prosperity, ekonomického růstu a nerovnosti důchodů. Před ukončením mého proslovu bych rád učinil několik poznámek o vzdělávací politice.

Ve středoškolském vzdělání existuje tendence k naprostému převládání veřejných škol, které nevyžadují žádné školné; například devadesát procent studentů ve Spojených státech studuje na veřejných základních nebo středních školách. Mladí lidé jdou na školy v bezprostředním sousedství bydliště nebo v rámci větších geografických jednotek. Výukové osnovy a jiné programy jsou určovány politicky. Školy nemají žádnou potřebu soutěžit o studenty nabídkou lepších studijních programů nebo prostřednictvím výše školného, poněvadž nabídka studentů vzhledem ke škole je převážně danou veličinou.

Tento systém funguje rozumným způsobem pro studenty z vyšších a středních tříd, jelikož jejich rodiče ve značné míře kontrolují vzdělávání svých dětí. Když jsou tito rodiče nespokojeni s veřejnými školami, mají možnosti a prostředky zapsat své děti do soukromých škol nebo se mohou přestěhovat do komunit, kde se jim veřejné školy více zamlouvají. Skutečně, předměstské komunity v mnoha vyvinutých zemích soutěží o usedlíky částečně i prostřednictvím kvality svých veřejných škol. Obyvatelé tak řečeno hlasují svými nohama, jestliže se jim veřejné školy v jejich sousedství nelíbí.

Tento systém však nečiní po právu vzdělávacím požadavkům chudších rodin, které potřebují dobré školy, aby mohly překonat nízkou úroveň vlastního rodinného vzdělání a kvalifikace. Znevýhodněné rodiny nemohou platit školné na soukromých školách a mohou se jen zřídka přestěhovat do komunit s lepšími veřejnými školami. Obvykle musí akceptovat dosažitelné veřejné školy, ať již je jejich úroveň jakkoliv špatná.

K nápravě těchto nedostatků existuje návrh, jehož popularita stále roste a podle něž by měli studenti dostávat kupóny, které by jim pomohly platit školné na všech školách, na něž by byli přijati, ať již se jedná o školy soukromé nebo veřejné. Různé verze tohoto systému byly částečně aplikovány

ve Švédsku, v Dánsku, v Chile a v malém rozsahu také ve Spojených státech.

Domnívám se, že nejlepší kupónový systém se omezuje na chudé rodiny. Je to částečně z fiskálních důvodů, avšak hlavně proto, že přibližně u čtvrtiny populace, která se nachází na dně společnosti, je potřeba lepšího vzdělání největší, a jsou to právě chudí, kdo s nejvyšší pravděpodobností mohou profitovat z konkurence soukromých škol. Kupóny jsou způsobem, jak částečně dopomoci k privatizaci školního zaopatření, a dobře také zapadají do privatizačních snah v jiných oblastech. Veřejné školy, které nejsou schopny konkurovat, ztratí studenty a mohou být tím donuceny k ukončení své činnosti. Celkově lze říci, že v soukromých školách dosahuje vzdělávání žáků vyšší profesionální úrovně.

Dvě nedávné chicagské studie ukázaly, že studium na soukromých školách ve Spojených státech vede k vyšším výdělkům a zvyšuje i ostatní měřítka výkonnosti; k tomuto výsledku se dospělo i přesto, že v rámci výzkumné metodologie bylo vyvinuto pečlivé úsilí o to, aby byly do výsledků zapracovány i korekce selektivity vzhledem k těm charakteristikám studentů soukromých škol, které nebyly zahrnuty do systematického pozorování. Co je obzvláště důležité v kontextu tohoto proslovu, a též neméně důležité pro projekt přidělování kupónů chudým rodinám, je skutečnost, že ony studie prokazují, že studenti pocházející ze znevýhodňujícího prostředí projevují při svém studiu na soukromých školách tendenci získat z tohoto studia **co nejvíce**. To není nic překvapujícího, srovnáme-li to s mnohem rozsáhlejšími možnostmi výběru, které se nabízejí jak studentům ze středních tříd, tak studentům bohatým.

ZÁVĚR

Pojednal jsem o důkazech, které uvádějí ve vzájemný vztah investice do vzdělání a ostatního lidského kapitálu na jedné straně a zaměstnanost a výdělky, zdraví a mortalitu, plodnost a velikost rodiny, jakož i diskriminaci dívek při vzdělávání a kvalitu stravování a jiné fenomény na straně druhé. Celkově se domnívám, že uvedené argumenty zakládají neotřesitelnou platnost teze, že investice do lidského kapitálu jsou jedním z nejúčinnějších způsobů, jak povznést chudé lidi na slušnou úroveň v oblasti výše jejich důchodů a jejich zdraví.

GARY S. BECKER NA NÁVSTĚVĚ U PREZIDENTA HAVLA

(Zámek Lány, 8. března 1995)

VÁCLAV HAVEL:

Otevřeně se přiznávám, že jsem nečetl všechny vaše knihy, znám však vaše články a vím o vašem způsobu myšlení. Nejsem tedy zcela neinformován, s kým se setkávám. Rád bych se zeptal na pár věcí, které mě eminentně zajímají.

GARY S. BECKER:

Děkuji vám za pozvání a za to, že jste mi podal tak vynikající shrnutí změn, které se až dosud uskutečnily, a vysvětlení, proč byly tak úspěšné. Otázky, které mi kladete, jsou zajímavé a důležité.

Vaše první otázka se týká nově privatizovaných podniků a jejich budoucnosti. Jsem přesvědčen, že je důležité, aby byly privatizované firmy nuceny vstupovat do konkurenčního boje bez další podpory státu. Tradice spojená s podporou nově privatizovaných podniků vytváří dva škodlivé důsledky. Jedním z nich je fakt, že poskytuje těmto podnikům menší motivaci k provádění toho typu změn, které jsou nezbytné pro konkurenci v moderním světě, nejen proti domácí konkurenci, ale i proti konkurenci mezinárodní. Druhý důsledek spočívá v tom, že je velmi obtížné vědět, kdy podporu privatizovaných podniků ukončit. Zkušenosti mnoha zemí ukazují, že podniky **nikdy** nevěří, že již nastal čas k odejmutí veřejné podpory. Vždy tvrdí, že stále ještě potřebují podporu vlády, aby se staly efektivními.

V určitém okamžiku musíte dětem říci, že se musí živit samy, že již nadále nemohou očekávat, že je rodiče budou podporovat. Přesně totéž platí o podnicích. Jakmile jsou jednou privatizovány, jakmile země tento krok učiní, musí být podniky donuceny ukázat, zda mají schopnost konkurovat v moderním světě.

Úloha tržního systému spočívá v tom, že připouští úspěch, zároveň však musí připouštět úpadek, když nejsou podniky schopny uspět. Nejsou-li nově privatizované podniky schopny fungovat v moderním světě, musí jejich místo zaujmout úspěšnější podniky. Tržní systém podporuje dosahování velkých úspěchů, ale zajištění těchto úspěchů není možné bez připouštění či dokonce vyžadování určitých bankrotů. To je realita tržního systému.

A tak mám silný pocit, že jakmile je jednou podnik privatizován, musí pak existovat na základě svých vlastních prostředků a musí se naučit, jak konkurovat. Zkušenost ukazuje, že nově privatizované podniky se schopnými pracovníky a schopnými manažery mohou dosáhnout úspěchu samy.

VÁCLAV HAVEL:

To je dnes u nás živá otázka, jelikož máme na jedné straně ortodoxní liberály, kteří nerozvíjejí žádně koncepce a tvrdí, že ekonomické subjekty samy musí přijít jak na to. Na druhé straně jsou zase jiní ekonomové, kteří říkají, že několik věcí je přece jen nutné trochu hlídat.

GARY S. BECKER:

Může docházet k situacím, kdy jsou určitá pomoc a regulační nástroje potřebné. Je obtížné mluvit zcela abstraktně o každé situaci, kterou si lze představit. Jsem však přesvědčen, že by zde měla být **presumptivní zásada** nepřipouštějící takovou pomoc a takovou regulaci; je třeba velmi přesvědčivě zdůvodnit, proč si určité odvětví či společnost zaslouží výjimku ze zásady, že se taková pomoc neposkytuje.

Zejména jsem přesvědčen, že je chybné poskytovat umělou pomoc společnostem, které se zabývají dovozem a vývozem. Po celém světě existuje mnoho příkladů zemí, které procházely procesem rozsáhlé restrukturalizace – samozřejmě nikoli takových rozměrů jako Česká republika, protože nebyly tak centralizované – nicméně se jednalo o velmi rozsáhlou restrukturalizaci zvláště vzhledem k vývozům a dovozům. Dvěma příklady z Jižní Ameriky jsou Argentina a Chile. Tyto i další příklady vedou k zobecnění, že společnosti pronikají na zahraniční trhy rychleji a jsou zároveň schopnější udržet své pozice proti konkurenci, když jim stát umožní svobodně konkurovat na zahraničních trzích, aniž by jim poskytoval umělou pomoc nebo regulaci.

Jak jsem řekl, mohou existovat určité výjimky, jako jsou subvence do infrastruktury. Pro zemi je však velice dobré přijmout takovou politiku, která by vycházela ze zásady, že výjimky jsou skutečně výjimkami a že žadatelé musí nadmíru pádně zdůvodnit, proč usilují o výjimku ze zásady, že soukromé podniky musí hospodařit se svými vlastními prostředky. Výjimky musí být řídké, protože jinak je každé odvětví přesvědčeno, že je výjimečné. Nikdy jsem se nesetkal s odvětvím – a sem zahrnuji i své „odvětví“, školství – které se samo nepovažuje za „výjimku“. Obvykle se tvrdí: Ano, pravidla nepřipouštějící subvence jsou dobrá pro všechny ostatní, ale my jsme výjimka; potřebujeme to a ono. A není tak obtížné být přesvědčivý při argumentaci, proč je něčí odvětví výjimečné. Abychom se tomu vyhnuli, musí být tato výjimka řídká a velmi vzácná – zdůvodnění musí být nadmíru pádné.

VÁCLAV HAVEL:

Nyní bych se rád zeptal na váš názor na neziskovou sféru, která u nás zatím není v dostatečné míře legislativně upravena. Existuje pouze několik drobných novelizací starších zákonů, ovšem jinak je celý tento systém dědictvím komunismu. Podle mého mínění je nutná transformace této oblasti. Příslušné zákony se připravují a mne by zajímalo, jaké kroky nebo jaká řešení byste doporučoval na základě svých analýz a zkušeností z Ameriky, kde, pokud vím, je nezisková sféra dost rozvinutá.

GARY S. BECKER:

Neznám dostatečně diskuse, které v současnosti probíhají v České republice, jsem však samozřejmě dobře seznámen se zkušenostmi Spojených států a na neziskové organizace mám svůj názor. Jsem přesvědčen, že neziskové organizace všech typů mohou hrát ve svobodné společnosti užitečnou roli. Dovolte mi uvést několik příkladů ukazujících, kde jsou neziskové organizace důležité ve Spojených státech. Jedním takovým příkladem jsou nezávislá vědecko-publicistická sdružení s různým ideovým zaměřením, jež vypracovávají politická stanoviska k ekonomickým, sociálním a politickým problémům. Musí vstupovat do konkurenčního boje stejně, jako si musí konkurovat firmy, tato centra si však konkurují ve světě myšlenek. Tyto neziskové organizace prosazují odlišné myšlenky a je na veřejnosti, politikách i ostatních subjektech, aby tyto myšlenky zhodnotili a udělali si dobrou představu o tom, které organizace přinášejí lepší myšlenky. Ve svobodné společnosti je velmi důležité, aby docházelo k otevřeným diskusím o různých hlediscích, a ve Spojených státech jsou již dlouho neziskové organizace pro takové diskuse důležitými fóry.

Existuje rovněž mnoho neziskových organizací, které se věnují zdravotní péči, divadlu a hudbě – Chicagský symfonický orchestr, vynikající orchestr, který s manželkou pravidelně posloucháme, je rovněž neziskovou organizací.

V době fungující společnosti, v dobře fungující ekonomice působí převážně ziskové organizace a neziskové organizace mají omezenou, i když velmi významnou úlohu. Musí zde však existovat konkurenční prostředí: nezisková organizace by neměla mít monopol v oblasti myšlení, literatury, divadelnictví ani nikde jinde. Monopoly jsou v této oblasti stejně špatné jako v podnikání. Konkurence je nezbytná mezi myšlenkami i v literatuře, stejně jako u výrobků firem a určitá část této konkurence bude vytvářena neziskovými organizacemi. Kdokoli nabízí v konkurenčním prostředí lepší výkon, nebo lepší myšlenky, bude nejpřesvědčivější a stane se v dlouhém období vítězem.

Filosofický argument ve prospěch neziskových organizací uznává, že vytváření a šíření vědomostí nebo tvorba uměleckých děl, hudba a jiné „kulturní“ aktivity vytvářejí prospěch, který plyne společnosti jako celku, nejen uměl-

cům a organizacím, jež tento prospěch vytvářejí. Bez dotací by mohlo být příliš málo investic do těchto činností, protože umělci a tvůrci inovací by nebrali plně v úvahu společenský prospěch. Přímé dotace od vlády jsou však nebezpečné, protože vlády jsou vystaveny tlaku, aby umělecké i ostatní aktivity, které financují, kontrolovaly.

Decentralizovanou alternativou k přímým státním dotacím je podněcování soukromé podpory. Neziskové organizace jsou jednou z cest, jak to provést, protože pomáhají získávat finanční prostředky využíváním výrazných charitativních sklonů jednotlivých lidí. Daňové odpočty příspěvků neziskovým organizacím vytvářejí pobídky pro tyto charitativní sklony tím, že poskytují příspěvateľům finanční motivace, aby pomohli. Spatřuji tedy úlohu pro neziskové organizace v ekonomice zaměřené na dosahování zisku v tom, že přitahují soukromé finanční prostředky pro umělecké a jiné aktivity, jež mají významnou společenskou hodnotu mimo přínos umělcům a jiným subjektům, které tuto službu poskytují.

VÁCLAV HAVEL:

Jsem rád, že vy jako odborník zastáváte tento názor, protože já jako neodborník si myslím totéž.

U nás není ani tak aktuální nebezpečí, že by v nějaké oblasti neziskového sektoru vznikl monopol, spíše zde hrozí, že vůbec žádný neziskový sektor nebude.

Rád bych se také dozvěděl něco o americké praxi, kde rozsáhlý systém daňových odpisů vede k přímé redistribuci, takže finance na neziskový sektor neproudí přes státní rozpočet formou dotací. A právě tyto daňové odpisy umožňují existenci neziskových organizací. Zdá se, že u nás je určitá obava z toho, že by státní rozpočet mohl ztratit kontrolu nad některými přerozdělovacími procesy. Je nicméně možné, že v Americe se zašlo příliš daleko. V jaké míře se podle vás mají využívat daňové nástroje, které zvýhodňují neziskový sektor?

GARY S. BECKER:

To je velmi obtížná otázka. Pokusím se vám vysvětlit, co si o tomto problému myslím. Jak jste konstatoval, neziskový sektor má různá daňová zvýhodnění. Příspěvky neziskové organizaci, jako je nemocnice nebo univerzita, je možné odečítat z daňových povinností. Jestliže dám, řekněme, tisíc dolarů Chicagské univerzitě, pak z těchto tisíc dolarů nemusím platit daň z příjmu. Majetek ve vlastnictví neziskových organizací, jako jsou budovy a podobně, je obvykle zproštěn placení daně z nemovitostí, zatímco daně z majetku ve vlastnictví rodin a firem ve Spojených státech jsou dosti vysoké. Neziskové

organizace jsou rovněž zproštěny placení daně z obrátu. V této oblasti existuje mnoho dalších, mnohem komplikovanějších daňových úlev pro neziskové organizace. Jsem přesvědčen, že některé jsou odůvodněné a některé nikoli.

Dovolte mi vyvětlit, proč. Již jsem se zmínil, že důvodem pro poskytnutí odpočtů z daní jednotlivcům, kteří přispívají neziskovým organizacím, je decentralizace financování nemocnic, symfonických orchestrů, nezávislých vědecko-publicistických sdružení a dalších aktivit, aby nemusely spoléhat přímo na dotace vlády. To je základní zdůvodnění, proč je neziskovým organizacím přiznán zvláštní daňový status. Je nezdravé, když větší část financování charitativní činnosti, výdaje na zdravotnictví nebo školství a umění spočívají na přímých dotacích vlády. Vlády jsou špatným nástrojem podpory školství, umění i šíření myšlenek.

Výhodou daňového přístupu Spojených států je, že podpora přichází od stovek a tisíců nezávislých zdrojů. Tímto způsobem si musí neziskové organizace navzájem konkurovat v soutěži o finanční prostředky a ani jeden zdroj nekontroluje většinu těchto finančních prostředků. Mohou existovat a prosperovat všechny druhy uměleckých a intelektuálních přístupů, jestliže dokáží získat dostatek finančních prostředků. Některé z nich mohou být velmi špatné a některé dobré, ale jde o vysoce decentralizovanou metodu podpory, což je obrovská výhoda. Z tohoto důvodu podporuji určitý typ osvobození od daně.

Přístup Spojených států kritizuji v tom směru, že aktiva a výdaje neziskových organizací by měly být zdaňovány stejným způsobem jako aktiva domácností a podniků zaměřených na dosahování zisku. Jedinou výhodou neziskových organizací ve srovnání s podniky zaměřenými na dosahování zisku by měl být status, který by osvobozoval od daní příspěvky.

VÁCLAV HAVEL:

To je výborné, já bych byl rád, kdybyste totéž řekl našemu ministerskému předsedovi.

GARY S. BECKER:

Jestliže mi dovolíte, rád bych vám rovněž položil několik otázek. V jistém smyslu se na vás obrátím s obdobným typem otázek, jaké jste mi kladl vy. Jak si představujete po několika letech svobody vývoj české společnosti – vývoj politický, společenský a kulturní?

VÁCLAV HAVEL:

Naše politická scéna se poměrně rychle stabilizovala, vzniklo pluralitní spektrum politických stran. Nečekám velké výkyvy. Jednou za pár let se může

stát, že vyhraje sociální demokracie, potom zase prohraje a vyhraje pravice. To už ale bude normální kyvadlový pohyb, jaký bývá ve všech evropských zemích.

Složitější je ovšem otázka sociálního vývoje. Povím vám jednu příhodu. Měl jsem přátelské neoficiální setkání s největšími podnikateli. Byli to sebevědomí muži – reprezentovali tehdy dohromady několik miliard korun – a ti lidé se mě ptali: „Jsme buržoazie, nebo nejsme buržoazie?“ Prostě řečeno, začíná se znovu utvářet sociální struktura, sociální rozdíly, střední vrstvy, bohatší, chudší. Tato struktura však není stabilizována v tom smyslu, zda se dotýčný cítí být buržoa nebo ne.

Buržoazie nebyla jenom vrstva (já sám pocházím z buržoazní rodiny, takže to vím), která měla velký majetek. Buržoazie se charakterizovala tradicí a stylem chování spíše než jinými parametry, jako byl stav konta.

PANÍ BECKEROVÁ:

Jak jsem se procházela po Praze a obdivovala toto krásné město, začala jsem uvažovat, že jsme možná byli příliš tvrdí vůči buržoazii, protože mnohé z výjimečných domů v Praze nevznikly díky šlechtě, která budovala paláce, ale díky buržoazii minulých dob.

VÁCLAV HAVEL:

Buržoazie, jak já si ji pamatuji, vynikala velkým akcentem na tvořivost, na viditelné výsledky, na něco, co přináší veřejný efekt. A často měla vyšší ambice než nashromáždit množství peněz. A u nové buržoazie, která nyní vzniká u nás, vidím spíše jenom zájem o peníze, a nikoli onen efekt, o němž vy hovoříte.

Nevím o tom, že by byla napsána nějaká sociologická publikace, která by definovala, co jsme vlastně za společnost v této době. To je hlavní otázka: „Co to je za společnost, která právě vzniká?“ Víme, jak vypadá společnost, která kontinuálně žila v demokratických poměrech, a víme, čím byla společnost v podmínkách komunismu. Není až příliš jasné, co se vlastně teď utváří. Zde pan Schwarz je z Liberálního institutu, třeba se tím zabývá.

JIŘÍ SCHWARZ:

Ve skutečnosti se Liberální institut právě touto problematikou nezabývá, avšak pokusil bych se na tuto otázku odpovědět: Myslím si, že komunismus znamenal přerušení vývoje a my se k němu vracíme. Naše cesta bude kopírovat standardní vývoj evropských demokratických společností. Předpokládám, že se u nás utváří společnost, která bude velmi podobná ostatním evropským demokratickým společnostem s tržním hospodářstvím.

VÁCLAV HAVEL:

Jakoby vznikal kus intarzovaného nábytku nebo chrám. Jakoby to byl někdo jedním kopnutím rozbil a my se tu teď snažíme o znovuzrození, o restauraci. Otázkou zůstává, zda lze společnost zrestaurovat do původní podoby. Svět se mezitím změnil, padesát let života nelze vygumovat. Bude to tentýž kus nábytku, anebo něco jiného?

GARY S. BECKER:

Smím-li odpovědět, úplné obnovení minulosti není možné, protože padesát let je v moderním světě dlouhá doba. Nemůžete se plně vrátit k tomu, co jste měli před tím. Ale můžete získávat sílu z vašich tradic; z velkých průmyslových, kulturních i jiných tradic, jež jste zmínil ve svých úvodních poznámkách.

V zemi, jako je vaše, v zemi, která prošla rychlou transformací od centrálně plánované ekonomiky k tržní ekonomice, se vyvinou nerovnosti – nerovnosti v příjmech nebo ve statusu – které jsou nevyhnutelné v každé dobře fungující ekonomice. Cílem dobré společnosti, humánní společnosti, efektivní společnosti není eliminace nerovností, ale snaha vytvořit otevřenou společnost s rovností příležitostí, s rovností příležitostí k vzestupu. Jinými slovy, cílem by mělo být v co největší možné míře vyrovnání podmínek pro budoucí generaci, což je velmi obtížný úkol zvláště ve svobodné společnosti. Nejlepším způsobem, jak se přiblížit k tomuto cíli, je učinit vzdělání přístupné každému, kdo má talent. Stupeň rovnosti příležitostí bude vysoký, jestliže budou i nadále silné rodiny a bude-li vzdělávací soustava podporovat talentované jednotlivce – bez ohledu na jejich rodinný původ, jsou-li chudí nebo ne – aby se jim dostalo dobrého vzdělání.

Úplné odstranění nerovností by bylo katastrofální – místo toho by mělo být cílem snížení nerovností, které nevyplývají z rozdílů ve schopnostech, kvalifikaci a ambicích jednotlivců. To je velký úkol pro každou společnost, ale je to zvláště velký problém pro zemi jako je vaše, která prodělala tak rychlou transformaci. Jsem přesvědčen, že si tato problematika zaslouží rozsáhlý rozbor a pozornost. Ekonomie objevila způsoby, jak snížit, nikoli odstranit, ale snížit kontraproduktivní nerovnosti, jež mohou v takové ekonomice vzniknout. Doufám, že tyto poznatky pomohou České republice v této oblasti vytvořit odpovídající politická opatření.

VÁCLAV HAVEL:

Já myslím, že to je dobrý závěr k naší debatě.

O ROLI STÁTU V EKONOMICE

Záznam z diskusního fóra,
které organizovala
Nadace Bohemiae
a
Liberální institut
a které se konalo v Lichtenštejnském paláci
v Praze, 9. března 1995

Hlavní řečníci:

- * Gary S. Becker
- * Václav Klaus

Diskutéři:

Jan Švejnar,	ředitel CERGE-EI, profesor ekonomických věd na Univerzitě v Pittsburghu
Eva Klvačová,	zástupkyně šéfredaktora časopisu <i>Ekonom</i>
Lucie Pilipová,	výkonná ředitelka Nadace Bohemiae

LUCIE PILIPOVÁ

Vážené dámy a pánové, dovoluji vám, abych vás přivítala jménem Nadace Bohemiae a Liberálního institutu. Je pro mne velkou ctí, že dnes mohu tady přivítat pana profesora Gary Stanley Beckera, nositele Nobelovy ceny za ekonomii, ministerského předsedu České republiky pana Václava Klause, paní Evu Klvačovou, zástupkyni šéfredaktora časopisu *Ekonom* a pana profesora Jana Švejnara, ředitele CERGE-EI.

Pane profesore Beckere, lidé vás někdy nazývají homo economicus... Jsem si jista, že jste určitě zároveň homo sapiens a economicus. Mojí první otázkou je, jak pohlížíte - jako homo economicus - na dnešní svět? Velmi na mne zapůsobila četba vašich teorií, jak se díváte na ekonomické chování, jak na ně pohlížíte z ekonomického hlediska. To bude moje první otázka. Druhou otázkou je, jak jakožto homo economicus chápete roli státu v ekonomice. Má vůbec stát v ekonomice nějakou úlohu?

GARY S. BECKER:

Děkuji, je pro mne velkým potěšením, že se mohu setkat s předsedou vlády, jehož znám již po několik let. Velmi jsem obdivoval jeho příspěvky v době, kdy byl ještě ministrem financí, když se v Praze v roce 1991 konala první konference Společnosti Mont Pèlerin v této části světa. Je rovněž prvním zvoleným členem naší společnosti ze střední a východní Evropy. Sledoval jsem jeho vynikající úspěchy ve funkci ministra financí i předsedy vlády a jsem potěšen, že se mohu zúčastnit spolu s ním a s ostatními účastníky panelové diskuse.

Dovolte mi odpovědět na obě otázky, které jste mi dala. První z nich se týká úlohy ekonomického přístupu v současném světě. Tento přístup představuje způsob nazírání na chování. Nezdůrazňuje pouze materiální stránky života, i když jsou nesporně důležité, protože je to způsob nazírání na to, jak lidé obvykle dospívají k rozhodnutím. Přestože je založen na systematické teorii, je prostým způsobem interpretace chování na základě zdravého rozumu, podobný tomu, jak pohlížíjí na chování průměrní lidé. Právě intelektuálové často interpretují chování velmi odlišně.

Tento přístup předpokládá, že se lidé pokoušejí dosáhnout co největšího užítku ze situací, do nichž se dostávají, ať je to práce, kterou mají, statky, které nakupují, výrobky, které vyrábějí jako podnikatelé, muž či žena, s nimiž uzavřou manželství, počet dětí, které mají, jejich investice do vzdělání a získávání kvalifikace, a všechny ostatní aspekty života. Nejdůležitějším aspektem tohoto specifického přístupu v moderním světě je, jak věřím, jeho důraz na zásadní úlohu informací a vědění z hlediska pokroku pro každý národ a všechny jednotlivce. Užitek je závislý na vědění a na informacích, a tak tento přístup analyzuje především to, jak lidé a národy získávají informace. Vědění se získává zčásti vzděláním a profesní přípravou, a tak tento přístup analyzuje investice do lidského kapitálu. Předpokládá, že jednotlivci posuzují prospěch a náklady spojené se vzděláním a rozhodují se poté, co je navzájem porovnali. To je jedna z aplikací tohoto přístupu, kterou bych rád zdůraznil právě zde, v České republice.

Druhá otázka představuje zároveň jistou výzvu: Jakou úlohu má stát v ekonomice či jaká **by měla být** úloha státu v ekonomice? Jsem přesvědčen, že by vlády měly mít v moderní ekonomice důležitou, rozhodnou, ale zároveň velmi malou úlohu. Co by měl stát dělat? Měl by vynucovat zákony. To nemůže dělat žádná jiná organizace. Měl by své občany chránit před zločinností doma a před možným ohrožením ze zahraničí. Nikdo jiný to nemůže udělat.

Stát by měl rovněž poskytovat sociální zabezpečení těm občanům, kteří nejsou v důsledku fyzických či mentálních překážek nebo nepřízné osudu schopni dosáhnout minimální životní úrovně stanovené lidskou společností.

Kromě toho musí stát poskytovat celkový makroekonomický rámec: obecnou monetární a fiskální politiku a zahraničně obchodní politiku ve smyslu sledování systému pevných nebo pružných měnových kurzů, protože můj systém předpokládá, že jednotlivci vědí lépe než úředníci, co je pro ně dobré. Vlády rovněž musí pomáhat mladým lidem investovat do jejich vzdělání a profesní přípravy.

To by měl, krátce řečeno, stát dělat. Jedná se o důležité úkoly, ale převážný podíl národního důchodu by měl být v soukromých rukou, nikoli v rukou státu, protože můj přístup k ekonomii předpokládá, že jednotlivci vědí lépe než úředníci, co je pro ně dobré. Vlády by neměly regulovat ceny, ty by měly být určovány tržními silami. Vlády by neměly regulovat mzdy, ty by měly být rovněž určovány tržními silami. Vlády by neměly regulovat nájemné ani ceny jiných aktiv, ty by měly být rovněž určovány trhem. Soukromé trhy a jednotlivci by měli alokovat a organizovat prakticky všechny zdroje.

Dovolte mi zopakovat, že věřím v malou, avšak rozhodnou úlohu vlády, chci však položit důraz na **malou**, protože vlády jsou ve všech zemích příliš velké. Pokoušejí se dělat příliš mnoho a většinu toho, co se pokoušejí dělat, dělají velmi špatně. Všechny země potřebují snížit, nikoli rozšířit celkovou úlohu státu. To by mělo jako úvodní komentář stačit. Děkuji.

LUCIE PILIPOVÁ:

Velice vám děkuji, pane profesore Beckere, pověděl jste nám mnoho velmi zajímavých věcí. Jsem si jista, že náš pan ministerský předseda bude chtít zareagovat. Myslíte si, pane ministerský předsedo, že by úloha vlády měla být skutečně malá a že česká vláda skutečně splňuje všechny aspekty, o nichž se zmínil pan profesor Becker, jako jsou mzdy a monopoly?

VÁCLAV KLAUS:

Na samém začátku bych chtěl říci, že jsem potěšen tím, že mám tuto možnost být zde společně s Gary Beckerem. V posledních letech jsme se mnohokrát setkali. Dokonce si pamatují, že jsme spolu jednou hráli tenis. Bylo to ve Vancouveru?

GARY S. BECKER:

Ano.

VÁCLAV KLAUS:

Je to už dlouho, ale vím, že jsme hráli spolu. Na druhé straně kurtu nebyl nikdo jiný než Milton Friedman. Byl to velmi zajímavý tenisový zápas. Myslím, že jsme byli lepší.

Nejdříve bych chtěl říci, že prakticky souhlasím s názorem, který říká, že Gary Becker je v jistém slova smyslu prototyp homo economicus. Jeho příspěvkem k ekonomické vědě bylo to, že hrál velmi ostře ekonomickou kartu. Jsem přesvědčen, že ji hrál tím nejčistším způsobem, takže nám dokázal ukázat sílu ekonomického přístupu, ekonomické metodologie, ekonomického vzoru pro vyřešení mnoha otázek v současném světě. To nás velmi zaujalo už před dvaceti lety. V komunistickém režimu nám každý říkával, že jsme ve zcela netržním prostředí a že je proto standardní ekonomie absolutně neaplikovatelná. My jsme vždycky říkali ne, to není pravda, neboť ekonomický pohled je něco jiného a je třeba správně definovat trhy. Co vlastně znamená trh a ceny? Gary pravděpodobně neví, že jsme před dvaceti lety pozorně sledovali jeho myšlenky, což nám velmi pomohlo nejen pro nynější transformaci naší země, ale i k lepšímu pochopení situace v socialistickém systému. Tehdy to bylo velmi důležité. Pamatuji si na jeho článek „De Gustibus Non Est Disputandum“ v *American Economic Review* z roku 1977, napsaný společně s dalším chicagským ekonomem Georgem Stiglerem; ten byl pro nás skutečně rozhodující - sděloval nám sice něco, čemu jsme tady v podstatě rozuměli, ale jeho přístup nám poskytl teoretický rámec a to pro nás bylo nesmírně důležité.

Pokud jde o diskusi ohledně role státu, myslím, že plně souhlasím s Gary Beckerem a celou školou, kterou zde zastupuje. Dnes musí být u nás učiněna státem malá, ale rázná rozhodnutí - což je třeba zdůraznit, a můj zájem se proto netýká úlohy vlády ve standardní situaci. Role vlády ve standardní situaci je podle mého názoru standardní. Je popsána v některých učebnicích - ne ve všech, ale v některých ano.

V mém zájmu je vysvětlovat nebo bránit zvláštní úlohu vlády v nestandardní situaci, kdy se přesouváte z jednoho sociálně-politicko-ekonomického systému do druhého. Neboť úloha vlády v takovém přechodném období se rozhodně liší od úlohy vlády za standardní situace. A to je to, co mi dělá starosti, je to něco, o čem nyní nepíšeme a neteoretizujeme, nýbrž co děláme. Myslím, že jsme se v tomto ohledu od lidí, jako je Gary Becker, mnohému naučili.

JAN ŠVEJNAR:

Jak již můžete, dámy a pánové, pozorovat, bude velmi obtížné dostat tyto dva pány do ostrého teoretického sporu, a tak se o to budeme muset pokoušet o něco důrazněji než obvykle. Myslím si, že je to náš úkol, paní Klvačová, můj a váš, a tak mi dovoluňte položit v jistém ohledu provokativní otázku. Vezměme ekonomiku, jako je česká, z větší části privatizovanou, otevřenou světu a všemu. Myslíte si tedy, pánové, že by v ní měly vůbec existovat jakéko-

li ceny regulované nebo stanovené vládou? Sem zahrnuji cenu práce, mzdy, nájemné, cenu komodit země, včetně měnového kurzu, v poměru ke světu. Měla by je vláda stanovovat nebo by do nich vláda neměla vůbec zasahovat? Pokud by vláda měla do jejich determinace vstupovat, pak přesně jak a proč?

GARY S. BECKER:

Nejsem samozřejmě specialistou na problematiku české ekonomiky. Ostatní přítomní vědí o těchto otázkách mnohem víc než já, proto budu muset mluvit obecně a vy, pane ministerský předsedo, mne můžete opravit s ohledem na aplikovatelnost těchto obecných úvah na české podmínky.

To, co se dělo v České republice, jsem sledoval zpovzdálí a velmi to obdivuji. Rychlost, rozsah a úspěšnost transformace působí velkým dojmem. Celý svět obdivuje to, co se zde událo. Právě jsem strávil týden ve Varšavě, Polsko si vede rovněž dobře. Polsko však zahájilo svou reformu dříve než Česká republika a v určitých ohledech se nedostalo tak daleko jako ona. A tak celkově vysoce obdivuji, čeho všeho bylo dosaženo. Na mnohé z toho se dá použít staré rčení: Není-li něco rozbité, nepokoušejte se to slepit.

Přesto mi však dovoluji několik doporučení od ekonomů žijících ve „věži ze slonoviny“, který není odborníkem na tuto ekonomiku. Při tak zásadní transformaci toho typu, jenž byl uskutečněn ve vaší zemi, vzniká pokušení věřit, že určité trhy nejsou ještě připraveny na to, aby byly liberalizovány, aby byly konkurenční, aby se na nich ceny určovaly tržními silami spíše než silami vlády. U určitých trhů to může být skutečně pravda. Chtěl bych se však zmínit o dvou trzích, jež by měly být vždy svobodné, s výjimkou nejneobvyklejších, nejpodivnějších okolností. Prvním z nich je trh práce. Dokonce i ekonomové často tvrdí, že je nutné regulovat „mzdovou“ sazbu. Ale žádný moderní trh práce nemá „jakousi“ mzdovou sazbu. Jsou na něm tisíce a tisíce mezd. Kvalifikace jsou nemírně různorodé. Pracovní úsilí jednotlivců se nesmírně liší. Produktivita pracovníků se nesmírně liší. Žádná vláda nemůže mít dost informací, znalostí, kvalifikace, motivace k efektivní regulaci mezd.

Dovolte mi uvést příklad z mé vlasti, o níž znám statistické údaje mnohem lépe. Od počátku 80. let se výrazně zvýšily výdělky kvalifikovaných a vzdělaných pracovníků ve srovnání s méně kvalifikovanými; rozdíl mezi jejich výdělky se snad zvyšoval nejrychlejšími tempy v dějinách Spojených států. Nástroje mzdové regulace by vytvořily obrovské problémy a potíže z hlediska možnosti, aby se nabídka práce a poptávka po ní přizpůsobovala rostoucí poptávce v tomto případě po kvalifikovanějších pracovnících, po těch, kteří mají lepší profesní přípravu. Obdobné příklady lze nalézt ve všech zemích. Západní Evropa má mnohem vyšší nezaměstnanost než Spojené státy zejména proto, že vlády zde provádějí mnohem větší regulaci mezd, než je tomu ve

Spojených státech. Jsem pevně přesvědčen, že trh práce může být a měl by být svobodný dokonce i během rychlé transformace.

Druhým mým příkladem je trh s byty. Po určitou dobu po druhé světové válce existovala v mnoha částech USA regulace nájemného; New York City a několik jiných měst má regulaci nájemného dodnes. Jednalo se však o katastrofální neúspěch. Bytový fond v New York City výrazně degradoval a rodiny mají velmi nerovnou příležitost k bydlení. Ty rodiny, které bydlí ve svých domech nebo bytech, po dlouhou dobu platí nízké nájemné. Občas žije jeden nebo dva lidé v bytech s osmi, deseti či dokonce dvanácti pokoji i poté, co se odstěhovaly jejich děti, protože je pro ně levnější zůstat tam, kde bydlí, než si najít menší byt na regulovaném trhu. Podobně jsou při získávání bydlení výrazně znevýhodněny i rodiny migrující do města s regulací nájemného ve srovnání s těmi, které zde již dlouhou dobu bydlí. To ukazuje, že nástroje regulace cen jsou zdrojem nerovností na trhu s byty stejně jako na ostatních trzích, a nikoli nástrojem vytváření větší rovnosti.

Trh s byty je tedy dalším trhem, kde by se ceny měly stanovovat svobodně dokonce i při rozsáhlé transformaci českého typu. Výhody spočívají nejen ve větší efektivnosti, ale i ve větší rovnosti.

Snad se omezím na tyto dva příklady.

VÁCLAV KLAUS:

Co se týče regulace cen, myslím, že v teorii není žádného sporu. Otázka je v realitě, jak rychle máme všechno deregulovat. Zda jedna regulovaná cena mezi stovkou neregulovaných je totální katastrofou či nikoli. Jde o to, zda jsou všechny trhy připraveny, zda všechny podniky již byly privatizovány či nikoli, nebo zda stále na privatizaci čekají, zda stále žijí v tom, co nazýváme předprivatizační agónií a zda přitom fungují iracionálním způsobem. Je to skutečně situace od případu k případu. Mohu vám říci, že dnes ráno proběhla schůze několika členů vlády, kde jsme projednávali ceny zemního plynu; máte současný stav cen v této zemi a evropský průměr a otázkou zůstává, zda skočit tam ihned, nebo zda tam přejít nějak pomaleji.

Nejprve k trhu práce. Chtěl bych říci, že to, oč se snažíme, je zablokování jakéhosi iracionálního výbuchu mezd, zvláště před vznikem plně definovaných vlastnických práv ve většině firem v této zemi. Neříkáme nikomu, jaká by měla být mzda. Nemáme takové ambice. Máme vzorec, jehož význam je podle mého názoru více méně pouze psychologický. Mzdy mohou růst v souladu s mírou růstu přidané hodnoty firmy, plus míra inflace, plus pět procent další povolený růst mezd. Toto je postup, který podle mého názoru není pro jakéhokoli racionálního manažera něčím, co by mu mělo vadit. Pro mne je tento problém více méně psychologickou otázkou, o níž si nemyslím, že by

mohla narušit některé základní ekonomické pohyby. Mzdy přesto rostou velmi rychlým tempem. Poslední údaje ukazují, že míra růstu mezd v průmyslu činí 19 procent, že tedy regulace není dramatickým nátlakem na rozhodování jednotlivých firem. Velmi rychle se blížíme ke konci této regulace.

Stejně tak trh s byty. Otázkou je, jak rychle se k neregulovanému trhu dostat. Nemám obavy z pohybu nájmu na dlouhodobě rovnovážnou úroveň. Obávám se iracionálních kyvadlových pohybů nahoru a dolů, které by zapříčinily dramatické krátkodobé sociální problémy. Problém tedy spočívá v tom, jak zabránit kolísavým pohybům krátkodobého typu, které by neúnosně komplikovaly sociální situaci v zemi.

GARY S. BECKER:

Dovoďte mi pouze krátký komentář o mzdách a nájemném v reakci na přesvědčivé vysvětlení pana ministerského předsedy. Začnu nájemným. Chápu, že kdybyste zrušili regulaci nájemného, nebo kdyby zrušil regulaci nájemného New York, došlo by ke skokovému nárůstu nájmu. I když by však bylo mnoho lidí nuceno platit vyšší nájem, bude zároveň nájemné u některých bytů klesat – bude klesat u bytů, u nichž nebylo nájemné předmětem regulace, protože ceny neregulovaných bytů jsou vyhnány „příliš“ vysoko, když vstupují do konkurence s byty s regulovaným nájemným. Jsem překvapen tím, jak mírné často bylo celkové zvýšení nájemného, když obce regulaci nájemného zrušily.

Jak pan ministerský předseda dobře ví, čím déle se cenová regulace udržuje, tím obtížněji se odstraňuje. Je nanejvýš hloupý nápad udržovat ve městě jako New York regulaci nájemného více než padesát let, od počátku druhé světové války až do roku 1995. Kdykoli je však zrušení regulace nájemného navrženo, jak nedávno učinil i deník *New York Times*, který původně stranil regulaci nájemného, opozice protestuje a návrh skončí nezdarem.

Mnoho nájemníků se rázně staví proti tržnímu nájemnému, protože se již zvykli na to, že platí málo. Začínají věřit, že je jejich „přirozeným právem“ platit subvencované nájemné. Tak je tomu v Paříži, v New Yorku a v mnoha jiných městech světa. Vždycky je politicky obtížné přejít od regulovaného ke svobodnému trhu, zvláště obtížné to však je v oblasti trhu s byty. Pokud byste mě tedy dokázali přesvědčit, že se Česká republika bude schopna zbavit regulace nájemného v průběhu několika málo let, pak bych souhlasil, že ve vašem případě není velkým problémem.

VÁCLAV KLAUS:

Jako negativní příklad, jako noční můru si bereme situaci v New Yorku, nechceme nájemné regulovat desetiletí. Uvažuji spíše s několika málo roky.

Jsme proti časovým regulacím nájemného na velmi dlouhou dobu. A pokud vezmete v úvahu, že je New York větší než Česká republika, východisko je tedy přibližně podobné. My máme regulaci 5 let po sametové revoluci, takže máme stále 45 let na to, abychom New York dohnali.

LUCIE PILIPOVÁ:

Děkuji, budeme velice rádi, když budeme moci platit velmi nízké nájemné ještě dalších 45 let.

EVA KLVAČOVÁ:

Mám pro pana profesora Beckera tři otázky, které vzájemně souvisejí. První z nich je následující: existuje nějaký dobrý, ale skutečně dobrý důvod, nikoli pouze nějaký důvod, pro ochranu určitého sektoru ekonomiky, mám na mysli nějaký dobrý důvod pro průmyslovou a strukturální politiku? Druhá: jaký názor máte na otázku parciálních zájmů, lobbystických skupin, mám na mysli odvětvová lobby a rovněž odborovou lobby? A třetí otázka: Jste velmi dobře známý svým ekonomickým přístupem ke všem ekonomickým subjektům v ekonomice. Mohl byste tento přístup, ekonomický přístup, použít i na státní byrokracii, byrokracii vlády?

GARY S. BECKER:

Jedná se o tři velmi dobré a významné otázky. Rád bych krátce každou z nich okomentoval, i když by to v případě každé z nich mohlo vyžádat několik hodin, protože jdou do hloubky a jsou velmi důležité. Nejprve vezměme průmyslovou politiku. Jsem silným odpůrcem průmyslové politiky v případě všech ekonomik, které znám. Opět si nedělám nárok být odborníkem na vaši zemi, ale dalo by dost práce přesvědčit mě, že existuje určitý dobrý důvod pro významný stupeň průmyslové politiky v jakékoli ekonomice na jakémkoli stupni rozvoje. Důvod je velmi prostý: vlády jsou horší než podnikatelé a pracovníci a manažeři při rozhodování o tom, kam investovat a jaké výrobky vyrábět. Podnikatelé investují své vlastní peníze, vlády investují peníze daňových poplatníků. A tak lze snadno uhadnout, kdo investuje obezřetněji.

Dovolte mi přejít k úloze lobbystických skupin a odborů. V kterékoli demokracii zájmové skupiny nevyhnutelně vyvířejí tlak na vládu, aby dosáhly výhod. Tomu nelze zabránit. Avšak v dobře fungující demokracii existuje konkurence o politické výhody mezi zájmovými skupinami, stejně jako existuje konkurence mezi politickými kandidáty. Politická konkurence mezi zájmovými skupinami neposkytuje ideální výsledky, poskytuje však nejlepší výsledek dosažitelný ve společnosti se svobodou slova, svobodnou politickou reprezentací a svobodou zastávání různých názorů. Odbory mají právo se

pokoušet prosadit své zájmy a rovněž tak odvětví a univerzity; univerzity patří k nejúspěšnějším lobbystickým skupinám ve Spojených státech. Často nesouhlasím s názory prosazovými různými zájmovými skupinami, ale měly by mít právo to dělat. Nejlepší způsob kontroly lobbystických skupin je založen na konkurenci mezi nimi. Před několika málo lety jsem publikoval několik článků, které analyzují konkurenci mezi lobbystickými skupinami a tvrdí, že výsledky nejsou tak špatné, jak se má obvykle za to.

Vaše třetí otázka zní, zda lze aplikovat ekonomický přístup na lidi pracující ve vládě, na úředníky. Samozřejmě. Tím myslím, že je rozumné předpokládat, že se úředníci pokoušejí maximalizovat svůj blahobyť, jenž může zahrnovat moc, peníze nebo zájem o zemi, takže nevyklučuje ani vynikající vlastence, jako je pan ministerský předseda a pan prezident, kteří mají zájem na blahobytu celé země. Chování byrokrata, profesora či úředníka lze vysvětlit, jak věřím, ekonomickým přístupem, který předpokládá, že se snaží maximalizovat svůj blahobyť.

Moderní ekonomický přístup připouští, aby chování jednotlivce ovlivňovalo mnoho motivů. Matka maximalizuje svůj blahobyť, když pečuje o blahobyť svých dětí, jestliže její preference zahrnují blahobyť jejich dětí. To je důvod, proč jsou rodiče obvykle lépe schopni zlepšovat blahobyť svých dětí než sociální pracovníci nebo vládní úředníci. To se týká rovněž vysvětlení chování lidí, kteří pracují ve vládě. Jejich preference bohužel často ponechávají prostor pro značnou korupci. Jak jsem během několika posledních let cestoval po světě, navštívil jsem mnoho zemí, jejichž obyvatelé věřili, že korupce je v případě jejich vlády výjimečná. Pro mne vyhlíží korupce po celém světě v zásadě stejně. Úředníci a politikové jsou v postavení s velkou mocí a mnoho lidí je ochotno je uplatit v zájmu dosažení zvláštních výhod a oni jsou občas ochotni úplatky přijmout.

Abych krátce uzavřel svou odpověď – ano, stejný ekonomický přístup je aplikovatelný na vládní úředníky. Způsob, jak zde funguje, je specifický ve stejném smyslu, v jakém je specifický pro matky pečující o své děti, pro lidi jednající se svými sousedy nebo pro učitele, kteří mají zájem o uznání za svou výzkumnou práci. Přístup je to však stále tentýž.

LUCIE PILIPOVÁ:

Pane ministerský předsedo, myslíte si, že by Česká republika neměla mít žádnou průmyslovou politiku?

VÁCLAV KLAUS:

Jsem ochoten připustit, že Gary Becker je silnější odpůrce reziduální regulace nájemného než já, ale věřím, že jsem silnější odpůrce průmyslové politi-

ky než kdokoli jiný. Protože je tu jeden doplněk: jeden argument je argumentem teoretickým, proč to vláda nemůže dělat, proč nemá dostatečnou motivaci atd. Ale já mám argument další. Vzhledem k tomu, že jsem již pět let ve vládě, byl jsem nucen - ač jsem nechtěl - průmyslovou politiku dělat každým dnem, a mohu říci, že po těchto pěti letech vím, že dělat průmyslovou politiku je nemožné. Nejenom, že je nesprávná nebo iracionální nebo není optimální. Víím, jak je beznadějně sedět ve své kanceláři a snažit se rozhodnout cokoli ohledně průmyslu. Jsem proto velmi ostře proti jakékoli formě průmyslové politiky. A myslím si, že mé argumenty jsou silnější než standardní teoretické argumenty. Víím, jak je to nemožné v praxi.

Pokud jde o prosazování parciálních zájmů, zdá se mi, že pro naši zemi je právě toto nyní hlavním problémem. Existuje nebezpečí, že budeme mít další vlnu intervencionismu, která nebude pocházet z předešlých ideologických argumentů, neboť ty jsou v této zemi ztraceny. Je nebezpečí, že se setkáme s novými formami řízení, regulace, intervence, licencování a nevím čeho ještě, kvůli nátlakovým skupinám, obhajujícím své vlastní zájmy a napadajícím vládu; to není státní intervencionismus ze strany vlády, tento je postaven proti vládě, a my bráníme celek, bráníme občany a velmi často prohráváme, neboť tyto skupiny jsou velmi silné na to, aby prosadily různé věci přes parlament.

JAN ŠVEJNAR:

Druhá otázka z mé strany - oba účastníci panelu jsou vynikajícím příkladem toho, jak vysoká může být míra výnosů z lidského kapitálu ve společnosti, a já mám teď otázku pro vás oba. Vzhledem k tomu, že česká ekonomika je relativně chudá na přírodní zdroje, a mnoho lidí souhlasí s tím, že jsou to skutečně investice do lidského kapitálu, jež by se měly stát zdrojem jejího rychlého růstu, a rychlý růst by mnoho lidí rádo mělo, chtěl bych se zaměřit na otázku, zdali by vláda měla mít nějakou roli v rozvoji lidského kapitálu - vzdělání - a jakými prostředky by to měla dělat. Anebo by to měl být sám jednotlivec nebo jeho rodina a blízcí příbuzní, kdo by to měli dělat, a v jaké míře? A ptám se, zdali vaše odpověď závisí na tom, zdali a jak v ekonomice fungují kapitálové trhy, nebo nikoli, a na míře, v jaké nepřipisujete 100 % odpovědi ani jedné z obou variant a máte pocit, že by zde měly působit ještě jiné organizace, jako je neziskový sektor; měla by ho vláda povolit, měla by ho subvencovat či podporovat?

GARY S. BECKER:

Chopím se tohoto problému jako první a pan ministerský předseda může upozornit na případné chyby a opomenutí v mém komentáři. Ano, samozřejmě, vláda má hrát roli v tvorbě lidského kapitálu. Ale než se tomu budu chvíli věno-

vat, dovolu mi zopakovat, co jsem řekl ve svých úvodních poznámkách: lidský kapitál je v moderní společnosti nesmírně důležitý. Lidský kapitál spolu se svobodnými trhy je základem úspěchu moderní ekonomiky. S tím, jak se bude Česká republika úspěšně rozvíjet, až nakonec vstoupí do společenství bohatých zemí, bude muset věnovat více pozornosti investicím do lidského kapitálu.

Tím hlavním, nač je nutno se zaměřit, je otázka, jak ekonomika s omezenými zdroji – a nikdy jsem neviděl ekonomiku, která nemá omezené zdroje – rozvíjí svůj lidský kapitál; a zvláště jaká by měla být role vlády v porovnání s úlohou jednotlivců a rodin? Nejprve je třeba zdůraznit, že rodiny a jednotlivci jsou pro veškerý rozvoj lidského kapitálu rozhodující. Rodiče své děti motivují, učí je a směřují je na dobré nebo špatné životní dráhy. Ve Spojených státech pochází mnoho černých dětí z neúplných rodin, které o ně nedbají a dostává se jim pouze velmi špatného vzdělání. V důsledku toho se do nich investuje během dospívání pouze málo lidského kapitálu. Pro vlády a soukromé skupiny je již příliš pozdě na to, aby do nich začaly investovat v době, kdy jsou již ve věku třinácti až devatenácti let. Je třeba zahájit proces investování do lidského kapitálu v raném věku a s dobře funující rodinou. Rodiny jsou konec konců významnou decentralizovanou institucí ve svobodné společnosti.

Úloha vlády je na různých stupních vzdělávací soustavy a profesní přípravy odlišná. Uvedu teoretický pohled a pak mne můžete opravit s ohledem na to, co je praktické. Poměrně malému počtu studentů v České republice se dostává vysokoškolského vzdělání, což není překvapivé, vezmeme-li v úvahu, že má o tolik nižší bohatství než země západní Evropy. V budoucnosti však bude třeba, aby univerzity navštěvovalo více studentů. Měla by vysokoškolské vzdělání financovat vláda prostřednictvím nízkého školného? Podle mého názoru nikoli, převážně by si je měli platit jednotlivci, kteří toto vzdělání získávají. Absolventi univerzit jsou ve všech společnostech ekonomickými elitami, protože vysoce vzdělaní pracovníci vydělávají mnohem více než ostatní. Proč by tedy daňoví poplatníci měli platit za vzdělání studentů, kteří budou patřit k nejméně úspěšným členům společnosti?

V zájmu toho, aby bylo chudším nadaným studentům umožněno dosáhnout vysokoškolského vzdělání, by měla vláda vytvořit systém půjček, u nichž se úrok splácí, až když jsou vypůjčovatelé starší a jejich výděly rostou. Tyto půjčky by se měly samofinancovat. Poplatky a školné na veřejných univerzitách by pak měly aproximovat skutečné náklady poskytovaného vzdělání bez jakékoli subvence vlády a studenti by si mohli půjčovat v zájmu financování těchto poplatků. Soukromé vysokoškolské instituce pak mohou za stejných podmínek konkurovat státním institucím. Stát má významnější úlohu při poskytování základního a středoškolského vzdělání, ale věřím, že i tady by jeho role měla být odlišná, než je její tradiční chápání.

Stát by měl pomoci financovat pouze vzdělání dětí z chudších rodin, dolní čtvrtiny nebo nějaké obdobné vrstvy populace. Měl by jim poskytnout „kupóny“, aby jim to pomohlo financovat vzdělání.

Školy, ať již soukromé či veřejné, by měly mít konkurenční přístup k získávání studentů včetně těch, jimž poskytuje vláda „kupóny“. Konkurence, o níž my profesori tvrdíme, že vede k vyšší efektivnosti odvětví těžby uhlí, ropného průmyslu, automobilového průmyslu či bankovníctví, by měla zvýšit rovněž efektivnost školství. Spojené státy mají velmi dobrý systém vysokoškolského vzdělání, protože si univerzity a vysoké školy navzájem velmi ostře konkurují.

Obdobně i střední školy budou poskytovat lepší vzdělání, jestliže nebudou mít monopol na studenty, ale budou o ně muset konkurovat. Poskytování kupónů rodinám je cestou, jak konkurenci zvýšit; je to lepší způsob než poskytování kupónů školám. Rodiny a studenti si zvolí školu, kterou chtějí navštěvovat na základě učebních programů a nabízených služeb.

Takové jsou v krátkosti mé návrhy, jak uspokojit roustoucí potřebu vzdělání v České republice i v jiných zemích procházejících procesem rychlého ekonomického rozvoje.

LUCIE PILIPOVÁ:

Pane ministerský předsedo?

VÁCLAV KLAUS:

Lidský kapitál je soukromým statkem a je-li investováno do soukromého statku, musí to být financováno osobou, která z toho bude mít výhody. Za druhé, rozlišoval bych – myslím, že Gary Becker dělá to samé – základní vzdělání a vyšší vzdělání. Z mého pohledu základní vzdělání patří více do oblasti veřejných statků. Vyšší vzdělání je pro mne typickým soukromým statkem a nemyslím si, že by měli daňoví poplatníci financovat vyšší vzdělání někoho jiného. Jediným problémem je otázka transformační strategie – zda přeměnit vyšší vzdělání přes noc na plně placené nebo začít zvolna, zavést částečný poplatek.

EVA KLVAČOVÁ:

Moje další otázka je z oblasti sociální politiky. Jakou úlohu by měla mít vláda při ochraně občanů, mám na mysli občany, když jsou staří, nemocní, tělesně postižení. Měla by vláda chránit občany jako adresáty sociální pomoci, nebo občany jako daňové poplatníky?

GARY S. BECKER:

Myslím, že je první řada na mně, jelikož jsem host. Dovolte mi, abych se pokusil odpovědět na tuto otázku, jak ji chápu. Sociální politika ve vztahu ke

starým lidem vytváří obtížné problémy ve všech společnostech, tady, v Americe, v západní Evropě nebo v Asii. Jsem přesvědčen, že Spojené státy, západní Evropa a většina zbytku světa nepřistupuje k sociálnímu zabezpečení správným způsobem. Tyto země používají systém, podle něhož pracující platí daň označovanou jako „sociální pojištění“ a příjem z této daně je vyplácen jako starobní důchod důchodcům. Z tohoto důvodu se tento systém označuje jako „pay-as-you-go“ systém. S tímto systémem financování důchodů souvisí mnoho problémů. Hlavní problém spočívá v tom, že s tím, jak populace stárne díky klesající míře porodnosti a prodlužující se délce života, je každý pracovník ve skutečnosti nucen podporovat stále více starých lidí. To vytváří finanční tlaky, které již začaly v Itálii, Španělsku a v Latinské Americe. Zanedlouho se to stane i ve Spojených státech, Japonsku, Německu i jinde.

Lepším způsobem, jak poskytnout prostředky starým lidem, je přimět lidi, aby si platili svůj starobní důchod prostřednictvím svých vlastních úspor – je to systém tzv. individuálních účtů. V systému zavedeném v Chile a několika málo dalších zemích se na pracovnících požaduje, aby si spořili ze svých výdělků na stáří. Řekněme, že si dávají stranou 10 procent ze svých výdělků, což je mnohem méně, než činí daň sociálního zabezpečení ve všech západních zemích – v některých z nich přesahuje 25 procent. Soukromé investiční nebo pensijní společnosti by si konkurovaly o výhodu tyto soukromé úspory investovat. Když pracovníci dovrší věk 65 let nebo jiný věk, kdy chtějí odejít do důchodu, budou mít naakumulovanou kapitálovou rezervu, kterou mohou po odchodu do důchodu používat.

Je to velmi prostý, funkční a použitelný systém, který již byl realizován v Chile a v dalších zemích. Má velkou výhodu, že nezdaňuje lidi v zájmu zajištění starobních důchodů. Systém individuálních účtů nebere z kapes mladých lidí peníze, aby je dával starým lidem, jak je tomu za systému „pay as you go“. Kromě toho stárnutí populace neovlivňuje významně systém individuálních účtů, protože si každý člověk šetří na svůj starobní důchod. Další výhodou takového systému je, že výrazně rozšiřuje kapitálový trh, protože na kapitálový trh přináší rozsáhlé soukromé finanční prostředky.

Tímto způsobem bych reformoval sociální zabezpečení. Mám návrhy ještě na další změny, nechci si však monopolizovat čas, a tak si poslechněme komentář pana ministerského předsedy.

VÁCLAV KLAUS:

Skutečnou spornou otázkou není ani vize nebo optimální stav, ale transformační strategie. O čem nyní mluvíme, je tedy to, jak transformovat náš systém, jak zaručit hladké přistání do nového světa. Proto já obhajuji smíšený systém, který by byl částečně založen na systému solidarity a částečně na indi-

viduálním pojištění. Jediným skutečným problémem pro mne je najít poměr mezi prvním a druhým, což je praktickou otázkou. V tomto ohledu jde samozřejmě o ideologický konflikt, ale varianty či alternativy jsou známy.

LUCIE PILIPOVÁ:

Dříve než dám prostor publiku, musím položit sama ještě jednu otázku. Pane ministerský předsedo, v dubnu 1991 jste ve své knize o monopolech uvedli: „Každý dobrý ekonom určitě považuje monopol za zlo. Monopol je pro ekonomiku špatný, stejně jako je špatný pro společnost. Pouze plná konkurence přinese dobré výsledky.“ Víím, že pan profesor Becker měl velmi zajímavý rozhovor o monopolu společnosti Telecom s panem ministrem Dybou. Myslíte si, pane ministerský předsedo, že je monopol Telecomu dobrý?

VÁCLAV KLAUS:

Můj problém je, že jsem před vstupem do politiky nikdy neslyšel slovo Telecom. O Telecomu prostě nic nevím. Nyní mi připadá, že je v této zemi každý člověk expertem na Telecom. Lidé každý den píší články, přednášejí projevy o Telecomu, takže se vážně cítím zahanben a myslím, že mé vzdělání cosi postrádá, protože já o tom nedokážu nic racionálního říci. Pro mne to – mimochodem – spadá do oblasti průmyslové politiky, kde nechci činit silné soudy. Pro mne to není skutečným problémem, nemyslím, že to je rozhodující privatizovat či neprivatizovat Telecom. Zrušit jeho monopol či nikoli je částečným problémem, který může zvýšit sociální prospěch o jedno procento k lepšímu nebo snížit o jedno procento k horšímu. Nesouhlasím s tím, aby se na tomto tématu diskutovalo o tom, je-li česká vláda skutečně liberální vládou či není. Privatizovat či demonopolizovat Telecom je zvláštní případ, který je rozhodně post-transformačním úkolem. Není součástí systémové změny od komunismu ke svobodné společnosti a tržní ekonomice. V tomto ohledu to může být provedeno v jakoukoli dobu.

GARY S. BECKER:

Souhlasím s panem ministerským předsedou, že privatizace telekomunikací není pro žádnou ekonomiku **klíčovým** problémem. Po přečtení několika technických pojednání o odvětví telekomunikací jsem vypracoval affidavit, který podporuje větší konkurenci v odvětví telekomunikací ve Spojených státech. Na jejím základě jsem napsal sloupek pro *Business Week*, v němž jsem požadoval radikální privatizaci a konkurenci v odvětví telekomunikací Spojených států.

Pan ministr Dyba souhlasil s mojí radou, pokud jde o Spojené státy, ale kladl otázku, zdali je tato rada stejně vhodná i pro Českou republiku.

Upozornil na to, že v České republice má přístup k telefonním linkám pouze 25 procent všech domácností, zatímco v USA k nim má přístup v podstatě 100 procent.

Jsem však pevně přesvědčen – a v tomto případě vyjadřuji malý nesouhlas jak s panem ministerským předsedou, tak s ministrem hospodářství –, že privatizace a konkurence ve všech zemích výrazně pomůže i tak dynamickému sektoru, jakým je odvětví telekomunikací. Když jsem pročetl obrovské množství literatury o tomto odvětví, dočetl jsem se o neuvěřitelně rychlých změnách, k nimž zde dochází. Kabelová televize dnes může konkurovat telefonům a nabízet obousměrné telefonní spojení. Naopak telefony mohou konkurovat kabelové televizi a nabízet televizní přenosy, video a další služby. Celulární technologie mohou konkurovat kabelovému telefonu a ostatním komunikačním službám. Komunikace prostřednictvím počítače prostřednictvím e-mailu a síť internet jsou na rychlém vzestupu – ačkoliv jsem se k počítačům dostal velmi pozdě, dneska se často domlouvám prostřednictvím e-mailu.

Takové obrovské změny budou mít nesmírný vliv na komunikace v budoucnosti. Nikdo z nás nemá dost představivosti, aby mohl plně domyslet, co v budoucnu vytvoří vynalézavost techniků a podnikatelů. Z tohoto důvodu věřím, že je důležité privatizovat odvětví telekomunikací, dokonce i když se to zdá předčasné. Proto bych apeloval na Českou republiku, aby přinejmenším v oblasti Prahy nejen zprivatizovala, ale zároveň i podporovala kabelové, celulární, počítačové a tradiční telefonní technologie, aby si navzájem konkurovaly. Zkušenost ukazuje, že nejlepším způsobem, jak urychlit proces změn v každé zemi, je konkurence, a pouze soukromý sektor může obecně mít efektivní konkurenci. A tak je pravda, že privatizace telekomunikací není pro ekonomický pokrok rozhodující, je však důležitá. Proto byste měli toto odvětví privatizovat a snažit se dostat co nejvíce konkurence do tak důležitého, dynamického a rychle se měnícího sektoru.

VLADIMÍR BENÁČEK:

Dnes jsme zatím neslyšeli příliš mnoho o veřejných statcích, a když jsme slyšeli o lidském kapitálu, bylo o něm řečeno, že není veřejným statkem. A tak se ptám, zdali vůbec existuje nějaký veřejný statek? Udělám seznam veřejných statků, jako příklad, který můžeme posoudit. Je poměrně kontroverzní, například informace, opět vzdělání, vláda jako veřejný statek a trhy jako veřejný statek. A externality. Existují u určitých statků externality?

GARY S. BECKER:

Samozřejmě, že existují veřejné statky a externality. Původně, při odpovědi na otázku, jaká by měla být úloha vlády, jsem zdůrazňoval ochranu před zlo-

činností, ochranu před vnější agresí, zajištění minimální životní úrovně pro lidi, potlačování monopolu a několik dalších oblastí. Ty všechny lze interpretovat jako veřejné statky či pozitivní externality. Pro přítomné neekonomy bych rád vysvětlil, že pod pojmem externalita chápu aktivitu, možná například mé vzdělání, jež ostatním přináší významný prospěch. Tento žargon jsem nepoužil, protože se snažím žargonu vyhýbat, ale příklady, jež jsem uvedl, jsou aktivitami, jež vládě přísluší, protože zahrnují externality či veřejné statky.

Je vzdělání veřejným statkem? Jak řekl pan ministerský předseda, je to diskutabilní dokonce i pro základní a středoškolské vzdělání, i když část moderní literatury o ekonomickém růstu tvrdí, že vzdělání vytváří obrovské externality. Touto otázkou jsem se zabýval po třicet let a dosud nikdo ještě nepodal signifikantní důkaz, že vzdělání je spojeno s rozsáhlými externalitami. Jsem přesvědčen, že vysokoškolské vzdělání je primárně **soukromým** statkem. Je možné, že základní a střední vzdělání vykazuje významné aspekty veřejného statku.

Existuje však samozřejmě množství dalších externalit. Znečištění má důsledky pro ostatní lidi, a tak zde zřejmě existuje důvod pro vládní regulaci znečištění. Soukromá vyjednávání a soukromé trhy nevedou vždy k efektivním výsledkům ani v jiných oblastech. I kdyby se však sečetly všechny sektory s veřejnými statky a externalitami, na něž by působily výrazné státní zásahy pozitivně, stále bychom ještě měli malý státní sektor. Skutečností je, že větší na vládních výdajů má jen málo co do činění s veřejnými statky či externalitami. Tyto výdaje jsou výsledkem působení nátlakových skupin, které chtějí prosadit své vlastní zájmy na úkor všech ostatních.

RICHARD SALZMANN:

Jsem velmi zvědavý na váš názor, pane profesore Beckere, na úlohu bank v takové společnosti, jako je naše, mám na mysli nestandardní a rozvíjející se společnost. Očekává se, že banky udělají lépe, když na sebe budou brát větší rizika, když ponесou všeobecná rizika v rozvoji, nebo když budou konzervativní, striktní, přísné při zvažování svých rizik, a budou udržovat tímto způsobem určitou úroveň zajištění a kvalitu peněz a tak dále? Jaký na to, prosím, máte názor?

GARY S. BECKER:

Bankovní sektor – nebo obecněji sektor finančního zprostředkování, protože se nejedná pouze o bankovnictví – by na sebe měl brát pouze ta rizika, která považuje za rozumná z hlediska svých akcionářů. To by mělo být cílem. Tím by neměl být rozvoj ekonomiky. Konkurence mezi bankami a dalšími

finančními zprostředkovateli, při níž se tyto subjekty snaží sledovat své soukromé cíle, bude hybnou silou hospodářského rozvoje.

Pouze opakují Adama Smithe v moderním jazyce, avšak argumenty Adama Smitha jsou dnes stále ještě relevantní. Snaha dosáhnout společenských cílů není o nic víc úlohou soukromých bank, než je rolí výrobců automobilů či profesorů.

Soukromé banky by měly na sebe brát to riziko, které jsou ochotni nést jejich vlastníci a akcionáři. Ve svých investicích jsem na sebe riziko bral, což může být příčinou, proč jsem si vedl tak špatně. Bankéři musí brát v úvahu stupeň preference vůči riziku u svých akcionářů, ale neměly by se pokoušet o přímou podporu zvyšování produktivity své země. Pokud prosazují své zájmy, své zisky a pokud země vytvoří konkurenční bankovní prostředí – není-li v ekonomice dostatečná místní konkurence, mělo by být zahraničním bankám dovoleno vstoupit a konkurovat –, budou banky podporovat veřejný blahobyt, jak nejlépe mohou. A takový by byl můj názor na roli bankéřů at v České republice, či v New Yorku, Londýně nebo Tokiu.

VÁCLAV KLAUS:

Ta otázka nebyla tak nevinná, jak se může zdát. Samozřejmě, že by komerční banky měly fungovat jako homo economicus a něco maximalizovat. Ale naše komerční banky se, když to trochu přeženu, nesnaží žít v této zemi, snaží se někam utéci – na Měsíc, na Mars, na Wall Street nebo někam, mít černé motýlky, mít doutníky jako Paul Volcker a říkat: „Tato země se transformuje. To je dobře, musí se to dělat, a my se pak vrátíme s čistýma rukama a všechno bude v pořádku a budeme mít AAA rating.“ My se jim naopak snažíme říkat, že jsme tady všichni, že nemáme díky tomu všemu zcela nezablácené ruce. To byl onen nikoli nevinný podtext této otázky.

GARY S. BECKER:

Dovolte mi udělat jen krátký komentář. Jestliže vaši místní bankéři nejsou ochotni na sebe brát rizika, měli byste toto prostředí učinit atraktivním pro zahraniční bankéře a zahraniční investory. Investoval jsem do dvou amerických investičních fondů, které u vás investují. Jeden si vede velmi dobře, druhý o něco hůře, své peníze však investují do rozdílných společností. Bankovníctví by tedy mělo být, stejně jako ostatní odvětví, otevřeno zahraniční konkurenci.

VLADIMÍR RAJSKÝ

Nejsem bankéř, jsem profesor politických věd... A rád bych učinil komentář ze svého pohledu občana žijícího posledních pět let v této zemi... Moje

poznámka o tom, co je špatného na českých bankách, je založena na tom, že mají příliš vysoké úrokové sazby... Mohl by mě případně pan ministerský předseda opravit, protože nejsem ekonom, jsem politolog a můj pohled může být naivní.

VÁCLAV KLAUS:

Jen jednu větu. Jsme nešťastní, že jsou úrokové sazby tak vysoké, ale zároveň bych řekl, že náklady na finanční zprostředkování nejsou v transformačním období nulové, a proto jsou úrokové sazby tak vysoké, jaké jsou. Je to velmi nepříjemné, ale k mé velké lítosti je to téměř nezbytnost.

DOTAZ:

Mám otázku pro pana profesora Beckera týkající se role státu a vlády. Otázka je následující. Všichni žijeme tak, jako kdyby nám patřily všechny zdroje, jimiž Země disponuje. A mojí otázkou je, zdali má vláda určitou roli při ochraně přírodních zdrojů, protože pravděpodobně nejsme, doufejme že nejsme posledními lidmi, kteří mají žít v této zemi a na této půdě – budou zde žít děti a děti dětí. A podle mého názoru, když ponecháme všechno v soukromých rukou, může se stát, že jediným důvodem, proč nedojde k vyčerpání zdrojů, bude, že nebudeme dost efektivní při jejich vyčerpávání. Existuje v tomto ohledu určitá role pro vládu a pro stát umožňující přežití rovněž pro budoucí generace?

GARY S. BECKER:

V tomto ohledu existuje zcela jasně prostor pro úlohu vlády, ale je mnohem méně významný, než se obvykle věří, protože trhy chrání budoucí generace – dokonce i když jsou lidé sobečtí. Vezměme přírodní zdroje. V roce 1860 jeden z největších ekonomů, W. Stanley Jevons, napsal knihu, která se jmenuje *The Coal Question (Problém uhlí)*, v níž předpověděl prudký vzestup cen uhlí, protože Velká Británie i většina ostatního světa spotřebuje zásoby uhlí okolo roku 1900. Samozřejmě, že se totálně mýlil. Cena uhlí je dnes v reálném vyjádření nižší, než byla v roce 1860. Proč je tomu tak? Objevili jsme ropu, přírodní plyn a elektřinu, a rovněž jsme se naučili, jak těžit uhlí mnohem efektivněji.

Trhy berou v úvahu budoucnost při rozhodování o tom, kolik vyrábět již dnes. Uvažujte například dnešní cenu energie v porovnání s její cenou v budoucnosti. Jestliže výrobci včas odhadnou, že dochází k vyčerpávání energetických zdrojů, budou předpokládat vyšší ceny v budoucnosti, což je povede ke konzervaci dnešní produkce energie. Tímto způsobem zahrnují

soukromé trhy zájmy budoucích generací dokonce i tehdy, když to není vůbec součástí motivací či předmětem zájmu současné generace.

Někdo z vás může říci, že je to sice v pořádku v teorii, ale že to takto nefunguje v praxi. Skutečností je, že to takto v praxi fungovalo. Cena je relevantní mírou vzácnosti. Podrobíte-li zkoumání cenu přírodních zdrojů v průběhu času - řekněme v průběhu posledních sto let, posledních padesáti let nebo posledních třiceti let, vyberte si jakkoli dlouhé období podle libosti - ceny přírodních zdrojů obvykle v reálném vyjádření klesaly, nikoli rostly.

Skutečnost, že ceny energií v průběhu času klesaly, ukazuje, že trhy berou v úvahu budoucí generace, nikoli snad kvůli altruismu, nýbrž na základě zájmu lidí o sebe sama. Jednou z velkých záhad trhů, jedním z velkých sociálních přínosů trhů je, že berou v úvahu nejen současnost, ale že zajišťují substituční vztah mezi současnými a budoucími zájmy a že jsou vedeny neviditelnou rukou Adama Smitha k uchovávaní přírodních i ostatních zdrojů. Nejedná se pouze o teorii, je to skutečnost. Veškeré studie o přírodních zdrojích tuto skutečnost opět a opět prokazují.

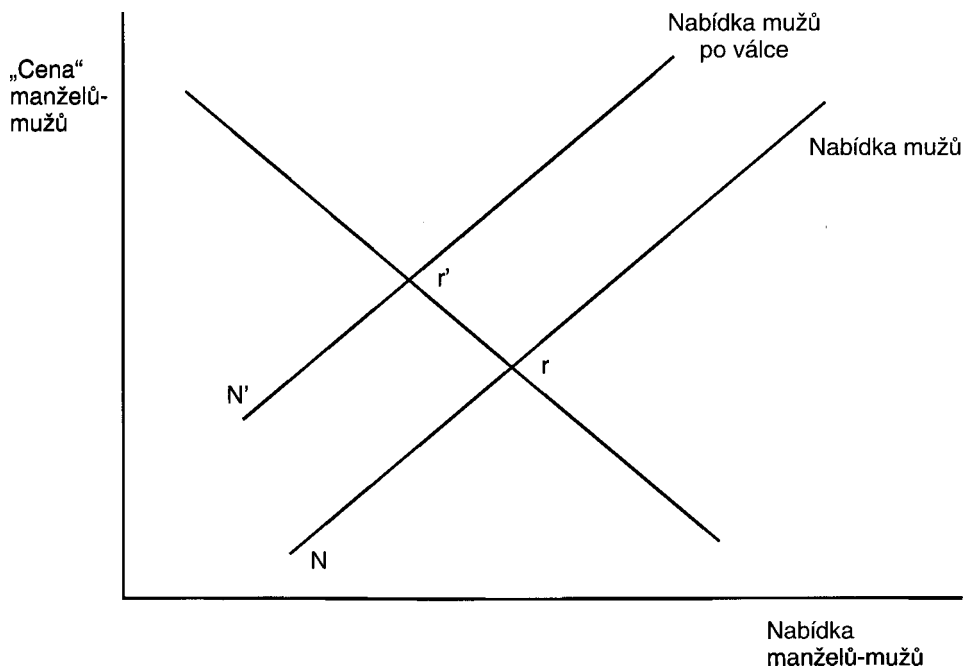
Je ale samozřejmé, že i tak zde může existovat významná úloha vlád při kontrole znečištění vzduchu, vody a dalších zdrojů. Dále již nebudu tento problém rozvíjet, protože jsem se o něm zmínil již dříve.

LUCIE PILIPOVÁ:

Velice vám děkuji. Pan profesor Becker několikrát zmínil Adama Smitha. Myslím, že snad i Adam Smith něco kreslil. (Mimochodem myslím, že pan ministerský předseda má zítra obdržet v Kodani Cenu Adama Smitha.) Vážený pane profesore, myslíte, že vás mohu požádat, dříve než si dáme na závěr dole něco k pití, abyste nám něco zajímavého pro naše auditorium a pro nás nakreslil, protože jsem byla mimochodem fascinována vaší teorií manželství a myslím si, že by mi velmi pomohlo, kdybyste to pro mne mohl nakreslit.

GARY S. BECKER:

Pokusím se o to. Tento obrázek ukazuje nabídku a poptávku po manželích-mužích jako funkci velikosti podílu, kterého se jim dostává z celkové sumy příjmů, jíž manželství disponuje. Rovnováha v bodě r nám ukazuje, kolik mužů a žen uzavírá manželství, a velikost podílu na celkových rodinných příjmech, který plyne mužům. Posun křivky nabídky mužů doleva z N do N' - například v důsledku smrti vojáků ve válce - snižuje počet žen, jež se mohou vdát, a zlepšuje mocenskou pozici mužů v manželství (srovnejte r a r'). Provedl jsem to velmi zkráceně, ale podrobnosti lze nalézt v mé knize *A Treatise on the Family (Pojednání o rodině)*, kterou vám všem doporučuji.

LUCIE PILIPOVÁ:

Pane ministerský předsedo, jakou křivku nabídnete vy?

VÁCLAV KLAUS:

Omlouvám se, ale teď nejsem teoretikem, musím se zabývat věcmi reálnými, proto jeden deskriptivní diagram.

Myslím, že existuje jedno znázornění, které považuji pro tuto zemi za zásadní. Je to diagram, který někteří z posluchačů znají. Snažil jsem se ho uvést v televizi několik dní či týdnů před liberalizací cen. Myslím, že to byl tehdy ten nejdůležitější graf v naší zemi. Pokoušel jsem se pomocí něho vysvětlit lidem, že se po liberalizaci cen nestane s cenami nic dramatického. Říkal jsem: nebojte se. Ceny půjdou prudce nahoru, ale pak budou pomalu klesat. Na horizontální ose je čas a na vertikální je míra inflace. Byla to hypotéza, která byla potvrzena realitou, neboť lednová míra inflace byla 25,6, únorová míra inflace byla už jen 7 procent, v březnu 4,5, v dubnu 2 procenta a pak jsme se dostali na úroveň jednoho procenta. Právě to bylo pro úspěch našeho přechodného období naprosto rozhodující.

LUCIE PILIPOVÁ:

Velice vám děkuji. Myslím, že budete velice spokojeni, protože máme nízké ceny a je mezi námi génus na problematiku manželství. Velice děkuji oběma hlavním protagonistům a nyní je mou milou povinností pozvat vás dolů (o patro níže) na přípitek. Ještě jednou vám velice děkuji.

GARY S. BECKER:

Děkuji vám za vaši milou pohostinnost. Již po dlouhou dobu jsem se nezúčastnil tak příjemné diskuse. Děkuji vám, pane ministerský předsedo, paní Pilipová, i všem ostatním účastníkům.

**GARY S. BECKER DISKUTUJE
S TOMÁŠEM ŠKRDLANTEM,
REŽISÉREM FILMU „HOMO ECONOMICUS“**

(Liberální institut, 8. března 1995)

TOMÁŠ ŠKRDLANT:

V naší zemi mnozí lidé začali podnikat a v krátké době zbohatli. Mnozí z nich jsou podezříváni z toho, že toto bohatství získali nečestným způsobem. Jestliže jednotlivec maximalizuje svůj prospěch, měl by zapomenout na morální hodnoty?

GARY S. BECKER:

Maximalizační chování nevylučuje morální hodnoty. Kriminálníci rovněž projevují maximalizační chování, když páchají zločiny, ale to dělá i rodič, který miluje své dítě. Člověk může maximalizovat a dělat všechno možné, ale neexistuje žádné niterné spojení mezi maximalizačním chováním a nemorálním či morálním chováním. Avšak jsem přesvědčen, že liberální společnost, svobodná společnost skutečně podporuje morální a etické chování.

TOMÁŠ ŠKRDLANT:

To znamená, že existují určité mechanismy, jejichž prostřednictvím vede motivace k maximalizaci zisku k morálnosti, vede člověka, aby se choval morálně či eticky?

GARY S. BECKER:

Ano, skutečně si myslím, že tomu tak je. Významní ekonomové minulých dob byli přesvědčeni, že tržní ekonomika není jen efektivnější a vyrábí větší výstup než jiné ekonomiky. Kromě toho nutí tržní ekonomika lidi, aby více spoléhali sami na sebe, činí je nezávislejšími a morálnějšími ve fundamentálním smyslu, že jsou schopni se postarat o sebe sami, místo aby byli závislí na podpoře vlád a ostatních. Navíc dobrý podnikatel praktikuje morální chování i z velmi praktických důvodů – získá v budoucnu více zákazníků, jestliže si získá pověst čestného a spolehlivého člověka. A tak dobrá podnikatelská praxe ne vždy, ale velice často vytváří morální chování.

Adam Smith porovnával podnikatele a diplomata. Prohlásil, že podnikatel

má motivaci být morální, čestný a spolehlivý, protože si přeje, aby s ním i nadále jeho zákazníci obchodovali. Jestliže není čestný, nebudou s ním v budoucnu obchodovat. Na druhé straně má diplomat co do činění s jedinečnými nebo málo častými situacemi, a proto není pod tlakem opakujících se interakcí, aby byl čestný a měl dobrou pověst. Proto Smith tvrdil, že podnikatelé jsou všeobecně mnohem čestnější než politikové, a zvláště než diplomaté, kteří mají co do činění s relativně málo častými mezinárodními spory. Může někdo ve světle věrolomných mezinárodních činů, k nimž došlo od doby, kdy Adam Smith psal, popřít pravdivost jeho tvrzení?

TOMÁŠ ŠKRDLANT:

Co si myslíte o tzv. špinavých penězích a jakou úlohu hrají v rozvoji ekonomiky?

GARY S. BECKER:

Je samozřejmé, že praní peněz pocházejících ze zisků z kriminální činnosti je nežádoucí. Dobrá společnost má k dispozici efektivní policii, která usiluje o omezení kriminality a jiných nelegálních aktivit. Avšak ve svobodné společnosti existuje vždycky určitá zločinnost a jedním z jejích vedlejších produktů může být praní špinavých peněz. Pouze diktatury dokáží být natolik brutální, aby dokázaly zlikvidovat téměř veškerou zločinnost. Avšak maximalizační přístup, ekonomický přístup k chování poskytuje vodítko k tomu, jak omezit zločinnost, nikoli na nulu, ale na tolerovatelnou nebo „optimální“ úroveň. A právě o to bychom se měli snažit – nepokoušet se úplně odstranit praní špinavých peněz, ale omezit je na tolerovatelnější úroveň.

TOMÁŠ ŠKRDLANT:

Je však eliminace nebo omezení špinavých peněz v ekonomice úkolem určitých vládních preventivních a regulačních opatření, anebo existují tržní mechanismy, jež jsou schopny to zvládnout?

GARY S. BECKER:

Vyžaduje to kombinovat úsilí vlády a soukromých subjektů. Trhy poskytují soukromou policii, autoalarmy a poplašná zařízení pro domácnosti a podobně. Právě jsem přicestoval z Varšavy, kde není na mnoha ulicích bezpečné zaparkovat automobil, nenajmete-li si někoho, kdo by vám ho hlídal. Trhy samy o sobě nemohou odstranit obchod s drogami, zabránit krádežím nebo mnoha jiným zločinům. Proto je jednou z nejdůležitějších funkcí činnosti vlády napomoci omezit zločinnost. Trhy samy nemohou zejména eliminovat praní špinavých peněz.

Značná část praní špinavých peněz však vzniká v důsledku zákonů a regulačních opatření vlády, jež vedou ke vzniku podzemní ekonomiky a dalších nezákonných činností, jako je obchod s drogami nebo porušování zákonů o sociálním zabezpečení. Regulační opatření vlády vyvolávají rovněž úplatkářství vládních úředníků a korupci, jež podporují praní špinavých peněz. A tak vlády mohou být v každé zemi zdrojem velkého podílu praní špinavých peněz a zároveň napomáhat při omezování jeho výskytu.

TOMÁŠ ŠKRDLANT:

Znamená to, že by měl existovat určitý zákon nebo nařízení, které by nutilo určité osoby prokazovat zdroj jejich příjmů?

GARY S. BECKER:

To je obtížná otázka, protože často je příliš těžké prokázat původ něčích peněz. Dával bych přednost tomu, aby se obecně k tomuto problému tímto způsobem nepřistupovalo. Takto by se mělo postupovat pouze tehdy, vznikne-li podezření, že tyto peníze byly získány nezákonným způsobem. Dával bych přednost přímějšímu útoku na kriminální chování a odstranění nadměrných nařízení a pravidel, která nutí firmy a pracovníky ke vstupu do podzemní ekonomiky. Existuje mnoho způsobů, jak vynutit zákony proti korupci, hospodářské kriminalitě ve firmách, krádežím státního majetku, úplatkům atd. Na tyto kriminální delikty by se mělo útočit přímo, vyšetřovat je a trestat. Většina společností nebojuje s kriminalitou dost účinně, a z tohoto důvodu zločinnost po celé Evropě roste. Pokus vystopovat zdroj peněz zahrnuje příliš velký vstup do soukromí jednotlivců, což povede převážně k nárůstu úsilí ukrývat peníze a převádět je do jiných zemí.

TOMÁŠ ŠKRDLANT:

Jaký vztah existuje mezi tržní ekonomikou a demokracií? Známe příklady nedemokratických systémů, které ekonomicky prosperovaly díky tržní svobodě: Španělsko za Franca, Chile za vlády Pinocheta, Německo za Hitlera a nepochybně Jižní Korea. Jakým mechanismem může trh bránit nadměrné akumulaci politické moci?

GARY S. BECKER:

Souvztažnost mezi svobodnými trhy a demokracií a politickými a dalšími svobodami existuje, ačkoli, jak říkáte, nevyvíjejí se vždy s nimi ruku v ruce. Opravdu však víme, že s tím, jak se země stává bohatší – obvykle díky tržnímu systému – vzniká tendence k nahrazení diktátorské, totalitární vlády vládou demokratickou.

Zamysleme se nad příklady, které jste uvedl. Chile zahájilo reformy zaměřené na svobodu trhů za Pinocheta, ale nakonec Chile nahradilo Pinocheta demokratickou vládou. Reformy směřující ke svobodným trhům zahájila i Jižní Korea v podmínkách diktatury, ale dnes má rovněž demokratickou vládu. Tchaj-wan zahájil reformy směřující ke svobodným trhům za diktatury Čankajška, a dnes má rovněž demokratickou vládu. Demokracie se často vyvíjí z nedemokratického systému, který ve snaze dosáhnout větší prosperity spoléhá na soukromé trhy. A tak existuje důležitý a těsný vztah mezi ekonomickou svobodou a politickou svobodou. Tento těsný vztah je třeba považovat za hlavní výhodu svobodných trhů, které nezvyšují jenom efektivnost, ale mají rovněž tendenci rozšiřovat politické a společenské svobody.

TOMÁŠ ŠKRDLANT:

Definujete liberalismus jako názor, že „lidem je dovoleno dělat, cokoliv chtějí, pokud to není na úkor ostatních“. Není však pravda, že každý ekonomický růst se uskutečňuje na úkor ostatních, vezmeme-li v úvahu omezení všech proměnných – přírodních zdrojů, adaptability životního prostředí, prostoru?

GARY S. BECKER:

Nikoli, ekonomický růst obecně není na úkor ostatních. Ekonomický růst obvykle vede ke zvýšení blahobytu prakticky každého, současné i budoucích generací. V každé zemi, v níž došlo v průběhu uplynulých třiceti let k signifikantnímu ekonomickému růstu, nepřipadl prospěch, který z něj vzešel, malé skupině lidí, ale naopak většině včetně chudých.

Ukažme si několik příkladů. V roce 1960 byly Tchaj-wan i Jižní Korea velmi chudé země. Po korejské válce byla skutečně Jižní Korea jednou z nejchudších zemí na světě. Dnes však musí prosperita průměrné rodiny zapůsobit hlubokým dojmem na každého návštěvníka Jižní Koreje. Nyní jsou na tom všichni obyvatelé Jižní Koreje mnohem lépe. Nikdo samozřejmě netrpí hladem, většina rodin má automobil, dobré jídlo, televizi, počítač, video a množství vzdělávacích možností. A to je jen jeden příklad růstu, z něhož měl prospěch běžný člověk, nejen pouze privilegovaná menšina.

Ekonomický růst v některých případech zhoršuje znečištění a poškozují životní prostředí, ale demokratické společnosti a bohatší společnosti přijímají účinnější opatření k ochraně životního prostředí před znečištěním než diktatury a chudé země. Položíme-li si otázku, které země v průběhu posledních 25 let nejvíce znečišťovaly životní prostředí, zjistíme, že to nebyly nejbohatší země, nýbrž komunistické země. Ve jménu lidu působily svému lidu obrovské škody na životním prostředí. Ačkoliv svobodné ekonomiky rostly mnohem rychleji, působily mnohem menší škody, protože přijímaly opatření

k omezování znečištění a dalších škod způsobovaných životnímu prostředí jejich růstem.

Ekonomický růst osvobozuje jednotlivce, protože mu poskytuje mnohem více příležitostí. Je jediným způsobem, jak sejmout obávané břemeno chudoby z průměrné rodiny v chudé společnosti. Proto se ekonomie – v mém pojetí ekonomie – především zabývá zlepšováním podmínek existence chudých rodin. Střední třídy a bohatí se obvykle o sebe umí postarat. Pomoc chudým si však vyžaduje efektivní ekonomiku. A ekonomický růst je hlavní cestou, jak učinit ekonomiku efektivnější.

TOMÁŠ ŠKRDLANT:

Napsal jste, že teorie racionální volby předpokládá, že lidé mají nedokonalé informace, že mají optimální množství informací a že vynakládají zdroje na získávání informací až do bodu, kdy již se nevyplatí žádné další informace získávat. V každé společenské situaci je mnoho racionální neznalosti. Není tato neznalost racionální pouze vzhledem k nejbližšímu úzkému cíli (jako je bezprostřední zisk), avšak naprosto iracionální, vezmeme-li v úvahu budoucí důsledky?

GARY S. BECKER:

Většina lidí se nezaměřuje pouze na současnost, ale zvažuje i budoucnost. Firmy nezvažují pouze jednoduše důsledek svých rozhodnutí pro současné zisky, ale rovněž jak jejich jednání, investice a volby ovlivní jejich zisky v budoucnosti. Podnikatelé se snaží zvyšovat své bohatství, nikoli své zisky v tomto týdnu, měsíci či roce na úkor budoucích zisků.

Obdobně nezvažuje většina jednotlivců pouze svou současnou situaci, ale rovněž svou budoucnost. Z tohoto důvodu někteří lidé přestávají kouřit. Možná že jsou o něco méně uvolnění, ale to, že se vzdali kouření, jim přináší prospěch v podobě lepšího zdraví v budoucnosti. Lidé se často cítí deprivováni, když se vyhýbají zmrzlině a jiným jídlům s vysokým obsahem cholesterolu a věnují se nudnému cvičení, tyto věci však dělají, protože na tom v budoucnosti budou lépe. To je pouze několik příkladů chování, které nevychází pouze z ohledu na současnou situaci, ale bere rovněž v potaz budoucí důsledky současného chování. Taková fakta přesvědčivě ukazují, že chování většiny lidí není orientované pouze na současnost.

TOMÁŠ ŠKRDLANT:

Z hlediska zisku je kácení deštných pralesů velmi racionální činností. Jaký mechanismus však vede podnikatele k tomu, aby pro něj měla hodnotu i informace o budoucích důsledcích?

GARY S. BECKER:

To je dobrá a důležitá otázka. Mám k tomu dvě poznámky. Především se lidé obecně nezabývají pouze tím, co se stane v průběhu jejich vlastního života, protože mají děti. Vzhledem k tomu, že uvažujeme velmi mnoho o blahobytu svých dětí, uskutečňujeme množství našich činů pro zlepšení života našich dětí a vnuků. Přijímáme kroky, abychom svým potomkům poskytli dobré vzdělání, dobrou zdravotní péči, vysoký příjem atd. Lidé mají mnohem delší horizont, než je délka jejich vlastního života.

Některé aktivity skutečně vytvářejí externality, které škodí ostatním včetně budoucích generací. Zvažují podnikatelé důsledky pro budoucí generace, když se rozhodují, kolik oceli vyrábět, jaké množství chemických odpadků vyprodukovat nebo kolik stromů porazit? Částečně, nikoli však úplně, protože ostatní lidé nebo společnosti mohou nést škodlivé důsledky, řekněme zničení deštných pralesů. Proto nechává klasický liberál lidi, ať si dělají, co chtějí, **dokud** nezpůsobují škodu ostatním. Když ostatním skutečně škodí, může být nezbytné, aby vlády jejich aktivity regulovaly.

Vlády však bohužel často nejednají ve veřejném zájmu; jsou předmětem politického tlaku soukromých zájmů, partikulárních zájmů. Proto jsou vlády často nejhroššími znečišťovateli lesů, vod i vzduchu, jak jste viděli za komunismu. Nejsou to však pouze komunistické vlády, vlády kdekoli na světě jsou rovněž občas nejhroššími znečišťovateli a ničiteli životního prostředí. Příklady zahrnují aktivity vlády v Brazílii, které poškozují deštný prales, státní podniky v mnoha zemích, které vypouštějí odpad do oceánů a moří atd.

Je obtížné nalézt vyvážený postoj mezi poznáním, že soukromí podnikatelé a jednotlivci nezvažují úplné důsledky svých aktivit pro životní prostředí, a poznáním, že vlády často dělají životnímu prostředí hrozné věci. Proto je určitá vládní kontrola využívání životního prostředí zásadní, je však nezbytné vlády pečlivě monitorovat, protože často udělají větší škody než soukromý sektor.

TOMÁŠ ŠKRDLANT:

Jaké řešení je možné pro deštné pralesy, ale nejen pro ně – to je pouze příklad?

GARY S. BECKER:

Jsem přesvědčen, že relativně omezený rozsah vládní kontroly znečištění je žádoucí: používání daní, dotací, obchodovatelných kvót a jiných metod, jež mají přimět firmy, aby braly větší ohled na škodlivé důsledky svých aktivit pro budoucnost. Je rovněž možné rozšířit cíle soukromého vlastnictví a trhu tak, aby zlepšovaly životní prostředí. Určitý podnikatel může například vytvo-

řit soukromý přírodní park pro ochranu ohrožených živočichů – jako jsou lvi – a dosahovat zisku tak, že bude vybírat vstupné od návštěvníků, kteří budou chtít tyto živočichy spatřit. Určitá část nejhorších škod životnímu prostředí vzniká na veřejném majetku, který není v něčím vlastnictví, jako jsou džungle, oceány a podobně.

Řešením je tedy co největší rozšíření soukromého vlastnictví a rovněž používání zdrženlivé vládní kontroly soukromých aktivit, které ovlivňují životní prostředí. Je třeba dosáhnout delikátní rovnováhy mezi škodami způsobovanými životnímu prostředí svobodnými trhy a škodami na životním prostředí způsobovanými vládami. Společnosti se musí postupně dopracovat k odpovídající rovnováze. Neexistuje žádné jednoduché pravidlo, jež by mohlo jednou provždy stanovit, které vládní regulační nástroje vztahující se k životnímu prostředí jsou prospěšné a které by se měly zrušit.

TOMÁŠ ŠKRDLANT:

Nejedná se tedy o problém, se kterým by si mohla poradit neviditelná ruka trhu?

GARY S. BECKER:

Neviditelná ruka nemůže zcela zvládnout problematiku životního prostředí. To uznával i Adam Smith. Adam Smith zdůrazňoval, že **za určitých podmínek** povede jednání všech jednotlivců ve svém kolektivním souhrnu ke společenským důsledkům, jež jsou dobré, ale rovněž uznával, že někdy tyto podmínky neplatí. Od dob Adama Smitha jsme se naučili o něco víc, a tak víme lépe, jaké jsou tyto podmínky. Neviditelná ruka často není úplným řešením problémů životního prostředí, a proto budeme potřebovat ruku vedenou státem. Musíme však být ostražití vůči zneužívání, protože vlády mají viditelnou nohu, která často šlape po lidech. Chceme si být jisti, že tato noha nebude tak těžká, aby ničila iniciativu a svobodu. Jinak by řešení poskytované nedokonalým trhem bylo lepší než výsledky špatných intervencí vlády.

TOMÁŠ ŠKRDLANT:

Kdo však určí, co bude řešit vláda a co neviditelná ruka?

GARY S. BECKER:

Ve svobodné společnosti to je determinováno prostřednictvím politického procesu. Voliči, zájmové skupiny, liberální instituty, konzervativní instituty a další soutěží o politický vliv. Mám důvěru ve svobodnou společnost, protože **v dlouhé časové perspektivě** lidé dělají rozumná rozhodnutí. Zčásti jsou vedeni informacemi, které jim poskytují instituty pro výzkum veřejné

politiky, zájmové skupiny, podnikatelské organizace, odborové organizace, politici a média. Lidé naslouchají těmto konkurujícím si argumentům a obvykle, nikoli vždy, činí rozumná rozhodnutí.

To je jediný způsob, jak může svobodná společnost tyto problémy efektivně řešit. Jsem přesvědčen, že dějiny ukazují, že svobodné společnosti se vcelku dopracovávají k této rovnováze v dlouhém období mnohem lépe než alternativní politické systémy. Samozřejmě, ekonomové jako já poskytují vstupy do tohoto procesu tím, že analyzují problémy způsobem, který, jak doufám, je objektivnější.

TOMÁŠ ŠKRDLANT:

Někteří naši ekonomové usuzují, že, cituji: „Nic takového jako přírodní zdroj neexistuje, proto ho nikdy nemůžeme zcela vyčerpát. Přírodní materiály jsou bezcenné až do doby, kdy lidský mozek vymyslí, jak je použít.“ Oceňujete přírodní zdroje podobným způsobem? Měl by například lidský mozek nejprve vymyslet, jak užívat vzduch? Konec konců je znečištění ovzduší nežádoucím důsledkem našeho chování.

GARY S. BECKER:

Část této citace je naprosto pravdivá. Přírodní zdroje samy o sobě nemají žádnou hodnotu; hodnotu vytváří vynalézavost mužů a žen v procesu, v němž se učí, jak využívat přírodní zdroje efektivně. Po tisíce let, dokonce desetitisíce let existovala ve světě fosilní paliva uložená v zemi. Nikdo však nevěděl, jak používat ropu, uhlí či ostatní zdroje energie, a proto byly bezcenné. Pro svět neznamenal nic až do doby, kdy někdo vynalezl motory, které by mohly být poháněny ropou nebo uhlím. Hodnotu přírodních zdrojů vytvářejí až ekonomiky – hodnota není obsažena ve zdrojích jako takových.

Mohou však být zdroje vyčerpány? Jistěže mohou. Světové ekonomiky spotřebovávají ropu, uhlí a plyn, to však není nutně špatné. Mnoho „zelených“ má velmi naivní postoj ke vzácnosti přírodních zdrojů. Přírodní zdroje se používají, aby napomohly vyrábět cenné služby a statky, jež činí lidi šťastnějšími. Úlohou dobré společnosti je uspokojování potřeb lidí, nikoli konzervování přírodních zdrojů jako takových.

Měli bychom samozřejmě brát v úvahu budoucí populace i současnou populaci, a jak jsme viděli, tržní ekonomiky to v podstatě dělají. Každý dobrý podnikatel, který vlastní, řekněme, uhelný důl, bude zvažovat dnešní cenu uhlí v porovnání s cenami v budoucnosti. Je-li přesvědčen, že v budoucnu bude uhlí vzácnější, a proto bude jeho cena mnohem vyšší, omezí dnešní těžbu, aby dosáhl v budoucnosti příznivější ceny.

A tak jsou tržní ekonomiky vedeny k ochraně přírodních zdrojů ziskovými

motivacemi. Ve skutečnosti se staly přírodní zdroje v průběhu uplynulých stalet levnějšími, nikoli dražšími, přestože byly „vyčerpávány“. Reálná cena uhlí je dnes nižší než v roce 1860. Reálná cena ropy je dnes rovněž nižší, než byla v roce 1900.

Nedostáváme se do situace vyčerpání přírodních zdrojů, protože tržní ekonomiky tyto zdroje **uchovaly**. Byly to naopak netržní ekonomiky, jako byly komunistické společnosti, kde nebylo cílem podniků dosahování zisku, které nejvíce plýtvaly přírodními zdroji. Tržní ekonomiky mají na druhé straně tendenci využívat přírodní zdroje až do bodu, v němž je hodnota využívání zdrojů v budoucnosti právě vyrovnána s hodnotou využívání těchto zdrojů v současnosti.

TOMÁŠ ŠKRDLANT:

Existují však určité základní zdroje, jako například vzduch nebo voda, které nejsou trhem oceňovány a které jsou konkrétně ohroženy kvůli ekonomickému růstu.

GARY S. BECKER:

Mohou být ohroženy, i když primárně nikoli ekonomickým růstem. Jak jsme již o tom diskutovali dříve, tržní ekonomiky někdy mohou nadměrně znečišťovat vodu a vzduch. Je však třeba rovněž uznat, že ve většině zemí světa je dnes pitná voda mnohem čistší a zdravější než před sto nebo dvěma sty let. Je zavádějící tvrdit, že se kvalita životního prostředí všeobecně zhoršila. Například pitná voda se stala čistší, protože podnikatelé a vědci našli způsoby jak vyčistit a upravit vodu, aby byla bezpečná.

To samozřejmě neznamená, že se chemický odpad a jiné znečišťující látky vůbec nikdy nevypouštějí do vody – občas bohužel ano – nebo že nedochází k nadměrnému znečištění vzduchu; k tomu všemu samozřejmě dochází. To nás vrací k tomu, co jsme již konstatovali dříve, že je nezbytné regulovat znečištění způsobované chemickými závody, ocelárnami a jinými továrnami. Je však třeba srovnávat prospěch a náklady. Nulové znečištění není správným řešením. Ekonomiky by přestaly fungovat, pokud bychom se pokoušeli vynutit nulové znečištění.

Vlády by se měly snažit snížit tržní znečištění na efektivní úroveň pomocí nařízení, daní, dotací a prodejních kvót. I když vlády mohou hrát – a někdy skutečně hrají – užitečnou roli při dosahování správné rovnováhy, není možné na vládu příliš spoléhat, protože vlády jsou často nejhoršími znečišťovateli – nikoli nejlepšími ochránci, nýbrž nejhoršími znečišťovateli. Získal jsem vizuální důkaz škod způsobených vládou stromům a ovzduší, když jsem cestoval přes severozápadní část České republiky. Nejlepší řešení problemati-

ky znečištění kombinuje trhy a vlády. Firmy mohou dosahovat zisky v souvislosti s omezováním znečištění. Mnoho firem se dnes specializuje na čištění ovzduší nebo vody.

Je to rozsáhlé odvětví a některé jeho společnosti jsou kótovány na významných burzách. Některé společnosti ve skutečnosti pomáhají překonávat problémy znečištění vytvářené jinými společnostmi. Celkově si trhy vedou při řešení těchto problémů velmi dobře, ale občas je nezbytná usměrňující ruka vlády.

TOMÁŠ ŠKRDLANT:

Znamená to, že si myslíte, že se v globálním měřítku rezervy pitné vody nesnižují a že nejsou ohroženy?

GARY S. BECKER:

Myslím si, že ve světovém měřítku je pitná voda nesporně lepší, bezpečnější, než byla v minulém století. Uvidí se, jestli bude tato tendence pokračovat v budoucnu vzhledem k tomu, jak populace poroste a země se budou rozvíjet – já věřím, že ano. Avšak v průběhu času se možná kvalita některých složek světového životního prostředí zhoršuje. Existují oprávněné obavy ze zmenšování ozónové vrstvy a z možné existence skleníkového oteplování. Ačkoli je vědecké poznání o takových změnách velmi omezené, jedná se o závažné potenciální problémy. Je třeba monitorovat vývojové tendence a připravovat se na mezinárodně koordinovaná opatření. Ale až dosud neexistují pádné důkazy, že globální oteplování nastalo nebo že je vyvoláváno průmyslovou produkcí. V této otázce jsou empirická fakta velmi smíšená.

TOMÁŠ ŠKRDLANT:

Máte na mysli, že „co je potřeba, není více kontroly porodnosti, ale více ekonomického růstu a vzdělání“. Je však náš ekonomický růst možný v globálním smyslu? Nemá již své přirozené meze, z nichž jednou je vskutku velikost populace na Zemi ve vztahu ke zdrojům a k tomu, co unese životní prostředí a k jeho adaptabilitě?

GARY S. BECKER:

Bylo dokázáno, že se Římský klub, Paul Ehrlich a další neomalthusiáni, kteří věří, že populační růst je katastrofou, naprosto mýlí. Na Zemi je dnes pět miliard lidí, trojnásobek populace, jež zde žila před 40 lety. A přesto má průměrný člověk ve světě mnohem vyšší životní úroveň a očekávanou délku života, než jak tomu bylo před 30 lety. Ekonomiky světa dokáží zvládnout velký přírůstek obyvatelstva – dokáží bez větších ekonomických problémů tolerovat

zvýšení populace až na 11 miliard, což někteří demografové prognózují, že nastane během 50 let. Moje předpověď zní, že nedojde-li k rozsáhlejším válkám, bude průměrná životní úroveň a očekávaná délka života v roce 2030 mnohem vyšší, než jsou dnes.

Tato prognóza je založena na historii a ekonomii. Vychází z uznání skutečnosti, že svět dokonce i při rychlém populačním růstu i nadále procházel zkušeností obrovských přírůstků produktivity. Dvě procenta ekonomicky aktivního obyvatelstva USA produkuje dostatek potravin nejen k tomu, aby uživila zbývajících 250 milionů Američanů, ale také pro vývoz přebytečné produkce do zbytku světa. „Problémem“ zemědělství Spojených států je spíše **přebytek** produkce než **nedostatek**. Bez vládních dotací by snad pracovalo v zemědělství méně než 1 % populace Spojených států. Světový pokrok ve výrobě potravin byl a je nadále obrovský nejen ve Spojených státech a v západním světě, ale i v Indii, Číně a mnoha dalších zemích. Není žádný problém vyprodukovat dodatečné potraviny potřebné pro mnohem větší populaci.

Negativní vliv ekonomického růstu na pokles porodnosti je dalším důvodem, proč nemám obavy z populačního růstu. Ekonomický růst je jednou z neúčinnějších forem kontroly porodnosti. Univerzálním „zákonem“, který nebyl nikdy porušen, je, že se porodnost snižuje s růstem bohatství zemí a se zvyšováním vzdělanosti. Po celém světě existují dramatické příklady. Tchaj-wan má celkovou míru porodnosti 1,5, což je značně pod reprodukční úroveň, protože průměrní rodiče mají méně než dvě děti potřebné k prosté reprodukci obyvatelstva. Totéž je pravda i v mnoha dalších částech Asie, ve většině zemí západní Evropy, v Rusku i v České republice. Snad 80 % světové populace prodělává rychlý pokles míry porodnosti, nikoli díky vládním vyhláškám, ale díky svobodným rozhodnutím, která přinesl ekonomický růst a vyšší vzdělání. Proto je ekonomický růst nejefektivnější formou kontroly porodnosti.

TOMÁŠ ŠKRDLANT:

Znamená to, že si myslíte, že ekonomický růst ve třetím světě je možný a že nebude omezen tím, co unese a čemu je schopno se přizpůsobit životní prostředí, ani vyčerpáváním zdrojů.

GARY S. BECKER:

Nejenomže je to možné, k tomu skutečně dochází. Mnohé země třetího světa prodělaly velmi rychlý ekonomický růst – v Asii, v Jižní Americe, a růst začíná rovněž v několika málo zemích Afriky. Nejhorší ekonomická výkonnost je v Africe, která je jedním z nejdříve zalidněných světadílů. Problémy

Afriky nebyly způsobeny populací ani přírodními zdroji, nýbrž nezodpovědnou politikou vlád, převážně socialistickou politikou, včetně nedostatečné pozornosti věnované lidskému kapitálu jejich obyvatel.

Země rostly, aniž by působily velké škody světovému životnímu prostředí. A ekonomický růst napomůže vyřešit množství problémů s životním prostředím. Důvod je jednoduchý – s tím, jak země bohatnou, jsou obvykle ochotny vynakládat více zdrojů na boj se znečištěním a jinými škodami na životním prostředí. Chudší země mají často největší problémy se znečištěním, protože nejsou ochotny nebo schopny vynaložit dostatek prostředků na ochranu životního prostředí. Bohaté země jako Spojené státy a západní Evropa investují množství zdrojů, ne vždy efektivně, do pokusů zlepšit životní prostředí. To je důvod, proč bude nakonec ekonomický růst obecně zlepšovat životní prostředí, místo aby ho poškozoval.

TOMÁŠ ŠKRDLANT:

Ale přesto cítím, že příroda má své meze, svou omezenou pružnost vydržet ekonomický růst. Skutečně jste přesvědčen, že je ekonomický růst našeho západního typu možný pro celý svět, celé lidstvo?

GARY S. BECKER:

Naprosto. Nejenže tomu „skutečně“ věřím, jsem o tom hluboce přesvědčen. Posuďte uplynulých třicet let, kdy byla průměrná míra růstu ve světě jako celku neobyčejně vysoká – světová míra růstu na obyvatele přesáhla 2 procenta. Protože se jedná o průměr za více než 100 zemí, působí tento vývoj velkým dojmem. K čemu vedl tento vývoj? Dnes je ve světě méně chudoby, méně lidí trpí hladem, prodloužila se délka života a lidé jsou zdravější a mají k dispozici mnohem více statků než dříve. Problémy s devastací životního prostředí existují, ale země současně věnují dodatečné zdroje na ochranu svého životního prostředí, především proto, že svět je dnes dostatečně bohatý na to, aby si to mohl dovolit. Možná že se za sto let objeví meze ekonomického růstu, my jsme však neměli na mysli XXII. století, nýbrž příštích třicet, čtyřicet nebo padesát let. Jsem přesvědčen, že životní prostředí nevytváří žádné významné meze pro ekonomický růst v průběhu budoucích padesáti let.

Hlavní omezení ekonomického růstu v průběhu příštích padesáti let pochází z velmi odlišného zdroje: je jím špatná politika vlád a zanedbávání investic do lidského kapitálu jednotlivců. Špatná politika vlád je mnohem efektivnější překážkou ekonomického růstu než překážky, které mu vytváří životní prostředí. Největší riziko pro svět představuje hloupá politika vlád spíše než škody na životním prostředí.

TOMÁŠ ŠKRDLANT:

V tomto ohledu se tedy neobáváte omezené adaptability životního prostředí?

GARY S. BECKER:

Nikoli v dohledné budoucnosti. Jsem přesvědčen, že v budoucnosti svět dokáže překonat meze vyplývající z přírody stejně, jako je překonával v minulosti. Dovolte mi uvést příklad. V roce 1860 napsal jeden z největších ekonomů, William Stanley Jevons knihu *The Coal Question (Problém uhlí)*, v níž předpověděl, že se průmyslový pokrok v Anglii – tehdy vedoucí světové ekonomice – zastaví okolo roku 1900, protože dojde k vyčerpání zásob uhlí. Byl přesvědčen, že průmyslová výroba v Anglii závisí na uhlí. Je to významné dílo, které stále ještě stojí za přečtení kvůli přesvědčivé analýze a údajům. Jediným problémem zůstává, že se v této knize hluboce mýlil. Naprosto se mýlil. Proč? Protože svět objevil nejen nová naleziště uhlí, ale i jeho substituty jako ropu a plyn.

Protože dnes není nikdo natolik jasnozřivý, aby věděl, jaké objevy, jaké vynálezy přijdou v budoucnosti, je přirozené věřit, že nemůže nastat nic, co si neumíme představit. Dávám přednost tomu, abychom se spolehli na dějiny, a nikoli na svou omezenou představivost. I během moderních dějin se objevovaly nové metody a zdroje, nové způsoby ochrany životního prostředí a výrobní postupy. Proč by tomu tak nemělo být i v budoucnosti? Jsem přesvědčen, že tomu tak bude. Nejsem dost chytrý na to, abych vám dokázal říci, jakou podobu tento nový vývoj bude mít. Nikdo to neumí, ale jsem přesvědčen, že se svět bude i nadále učit, jak efektivně řešit problémy přírody, jež mohou být vytvářeny hospodářským pokrokem a populačním růstem. Ziskové motivace povedou firmy v tržních systémech k používání nových metod, které pomohou vyřešit staré i nové problémy životního prostředí.

GARY S. BECKER A JIŘÍ SCHWARZ NA KARLOVĚ MOSTĚ

(9. března 1995)

JIŘÍ SCHWARZ:

Co vás vedlo k tomu, že jste se stal ekonomem?

GARY S. BECKER:

I když jsem se zajímal o společenské vědy již na střední škole, předpokládal jsem, že budu studovat matematiku. Kurs ekonomie, který jsem navštěvoval na Princetonské univerzitě během prvního ročníku, mi ukázal, že mohu svůj zájem o matematiku spojit s analýzou organizace společnosti a se snahou pomáhat při zlepšování situace chudých. Zdálo se, že ekonomie nabízí nejlepší příležitost ke kombinování matematiky a společenské vědy. Od té doby – a bylo mi pouze osmnáct let – jsem byl rozhodnut, že budu ekonomem. Měl jsem velké štěstí. Mými učiteli byli Milton Friedman, Jacob Viner, George Stigler, Frank Knight, Friedrich Hayek, T. W. Schultz, H. G. Lewis, Frederick Lutz, William Baumol a další vynikající ekonomové.

JIŘÍ SCHWARZ:

Ovlivnila tuto volbu vaše rodina, vaši rodiče, vaše dětství?

GARY S. BECKER:

Ano, bylo tomu tak. Můj otec byl podnikatel. Jeho rodiče přišli do Montrealu z Evropy a on vyrostl v Kanadě. Když mu bylo pouhých šestnáct let, osamostatnil se a založil si svou vlastní firmu; byl velmi mladý, pouhý chlapec, a přesto si založil svou vlastní firmu. Pro mne to byl vzor. Můj otec byl americký liberál, nikoli klasický liberál a byl docela úspěšným podnikatelem. Často jsme spolu doma diskutovali o ekonomických a politických otázkách. Při diskusích se svým otcem, matkou, bratrem a dvěma sestrami, při nichž jsme se dohadovali o různých aktuálních problémech, jsem se mnohému naučil. Tak začal můj zájem o intelektuální otázky. Moje žena, děti a já neustále diskutujeme o problémech ekonomie, historie a politologie. Moje manželka je intelektuálka ze Středního východu, vyznává ideje klasického liberalismu, je členkou Společnosti Mont Pèlerin a profesorkou historie.

A tak se již od raného dětství až do současnosti konverzace v mé domácnosti točily kolem debat o aktuálních otázkách.

JIRÍ SCHWARZ:

Působil jste rovněž na své děti, aby vás ve vaší cestě následovaly? Staly se ekonomy nebo podnikají či pracují v hospodářské oblasti?

GARY S. BECKER:

Ne, žádné z mých dětí se nestalo ekonomem, možná bohužel, možná bohudík, to nevím. Moje žena a já spolu máme čtyři děti. Tři z nich sdílejí klasické liberální přesvědčení, i když pravděpodobně nikoli tak liberální jako já. Nicméně tři ze čtyř je docela dobrý výsledek. Když vyrůstali, bylo pro ně společensky obtížné stavět se proti velké vládě, protože prakticky všichni jejich přátelé byli američtí liberálové, kteří nemají rádi kapitalismus a dávají přednost nadměrné vládě.

Naše děti působí ve velmi rozdílných oblastech. Jedna dcera studuje práva a má zájem o právo v oblasti životního prostředí. Další dcera i její manžel jsou architektky. Můj první nevlastní syn pracuje jako novinář pro velké noviny v New Yorku. Druhý nevlastní syn teď obdrží titul MBA na Chicagské univerzitě.

JIRÍ SCHWARZ:

Co vás přivedlo na cestu k liberalismu? Proč jste liberálem a nejste konzervativcem?

GARY S. BECKER:

V mládí jsem byl socialistou jako mnoho mladých lidí mé generace. Byl jsem socialistou na střední škole a když jsem poprvé přišel na Princetonskou univerzitu. Studium ekonomie mne však posunulo velmi rychle směrem k uznání úlohy trhů a soukromého podnikání a pomohlo mi pochopit škody způsobované nadměrnou vládou. Když jsem přišel jako postgraduální student na Chicagskou univerzitu, velmi rychle jsem se ztotožnil s přístupy klasického liberalismu. Na mé názory na trhy a svobodu měl největší vliv Milton Friedman, ale byly současně významně ovlivněny i Georgem Stiglerem, H. Greggem Lewisem, T. W. Schultzem a Friedrichem Hayekem. I oni přispěli k tomu, že jsem se stal klasickým liberálem.

A proč nejsem konzervativcem? Konzervativci chtějí udržovat to, co je, chtějí „zakonzervovat“ společenské dědictví a mít pod kontrolou takové lidské chování, jež považují za vulgární nebo nevhodné. Klasičtí liberálové respektují tradice, ale usilují o přechod ke společnosti, kde mají jednotlivci větší svobodu, aby mohli činit svá vlastní rozhodnutí a volby. To jsou základní rozdíly mezi liberály a konzervativci; shodnou se na mnoha otázkách týkajících

cích se omezené vlády, ale na některých se neshodnou. Liberalismus klade větší důraz na svobodu, na svobodnou volbu, pokud tato volba nekoliduje s právy ostatních lidí. Konzervativci respektují svobodu, ale chtějí vnutit všem ostatním určité tradiční hodnoty. Ekonomická teorie, kterou jsem znám – teorie lidského kapitálu, analýza rodin, alokace času atd. – předpokládá, že individua jsou racionální a že obecně dělají rozumná rozhodnutí. A proto je přirozené, že mám blíže k liberálnímu než ke konzervativnímu postoji.

JIŘÍ SCHWARZ:

Znáte v obecných rysech náš transformační proces, alespoň základní transformační kroky od centrálně plánované ekonomiky k tržní ekonomice a od totalitární společnosti ke svobodné společnosti. Myslíte, že je tato transformace liberální, nebo konzervativní? Ptám se proto, že politické strany, které vedou tento proces transformace, se označují samy jako liberálně-konzervativní.

GARY S. BECKER:

To samozřejmě závisí na jednotlivcích, kterých se to týká. Některé z významných osobností, jako je Klaus, jsou liberálové, kteří věří ve svobodu, svobodnou volbu atd. Vy i ostatní spolupracovníci Liberálního institutu, které znám, jste samozřejmě rovněž liberálové. Odhadoval bych však, že mnozí z aktivních účastníků jsou konzervativci v tom smyslu, že se tak zásadně nestaví proti intervencím vlády.

Pokud se však nechceme dohadovat o jemných odstínech, byl by obecný trend transformace až dosud přijatelný pro liberály i konzervativce. Liberálové i konzervativci jsou zcela zajedno v tom, že komunismus byl hrozný systém: ekonomicky neefektivní a morálně prohnílý. Byla to říše zla v tom smyslu, v jakém prezident Reagan označil Rusko jako říši zla. Liberálové i konzervativci se shodnou v tom, že transformovaný systém by měl mít mnohem menší vládní sektor.

Poté, co se uskutečnily zásadní změny, vystupují do popředí rozdíly, protože je třeba přijímat rozhodnutí o privatizaci telekomunikací, aerolinií či dalších sektorů, o školství, legalizaci drog a dalších problémech. Tyto otázky mohou vést k názorovému rozkolu mezi liberály a konzervativci. Ale ještě jednou opakují, že až dosud je transformace převážně v souladu s liberálním i konzervativním myšlením.

JIŘÍ SCHWARZ:

Myslíte si, že síť liberálních institutů a organizací, jejichž základ byl položen Anthony Fisherem, sehrála důležitou úlohu v osmdesátých a devadesátých

letech? Jakou úlohu mají takové nezávislé instituce, jako je Liberální institut nebo Centrum liberálních studií nebo další instituce jako The Heritage Foundation, Cato Institute nebo The Institute for Economic Affairs?

GARY S. BECKER:

Nebo Hoover Institution, v níž působím, nebo Fraser Institute v Kanadě.

JIŘÍ SCHWARZ:

Hoover Institution a Fraser Institute samozřejmě rovněž.

GARY S. BECKER:

Sehrály velice důležitou úlohu. Jsou prostředníky mezi akademickými mysliteli, politickými procesy a veřejností. Jejich úlohou je vzdělávat politiky a voliče v ekonomických, politických a sociálních otázkách a v liberálním myšlení, starém i novém. Dobře fungující a úspěšný liberální institut vychází z teoretických myšlenek, převádí je do verbálního a obrazného vyjádření srozumitelného neodborníkům a předává je veřejnosti, politickým vůdcům a úředníkům. Tyto skupiny mohou stěžejí číst většinu prací Friedmana, Hayeka či Beckera. Liberální instituty přeformulovávají důležité liberální myšlenky do podoby, která může ovlivnit politické vůdce, jako byla Thatcherová, Reagan a jiní včetně politiků v České republice. Ve skutečnosti hrály během posledních pětadvaceti let v přechodu mnoha vlád od intervencionistické k liberální politice velmi významnou úlohu. The Institute of Economic Affairs v Londýně byl nesmírně důležitý z hlediska ovlivnění Margaret Thatcherové – na základě tohoto vlivu dokonce povýšila zakladatele tohoto institutu Ralpa Harrise, nyní lorda Harrise, do šlechtického stavu. Obdobně přiznává i Ronald Reagan, že jej ovlivnila Hoover Institution a další liberální instituty a organizace působící v USA.

S potěšením sleduji rozvoj takových institucí, jako je Liberální institut v České republice. Vaše úloha při zprostředkování liberálních myšlenek a liberálních přístupů k politickým otázkám voličům, mladým lidem a politikům může být velmi důležitá.

JIŘÍ SCHWARZ:

Jakou úlohu mají ve svobodné společnosti nezávislé nadace a neziskové organizace?

GARY S. BECKER:

Je možná lépe, když jsou některé činnosti, které vytvářejí **pozitivní externality**, organizovány jako neziskové, pokud to vede k efektivní decen-

tralizované podpoře ze soukromých zdrojů, která je osvobozena od daní. Rozvoj nových myšlenek na univerzitách a šíření myšlenek liberálními instituty a organizacemi jsou příklady takových neziskových činností. Jinými příklady mohou být symfonické orchestry a umělecká muzea.

Podstata neziskových organizací, jak já ji chápu, spočívá v tom, že umožňují jednotlivcům a organizacím snížit daně, pokud podporují činnosti, které vytvářejí prospěch pro společnost jako celek. To je skutečně mnohem efektivnější a mnohem méně centralizované než přímé státní subvencování těchto činností. Využívá se zde rovněž velká síla konkurence, protože nejrůznější neziskové organizace musí o tyto daňově subvencované fondy konkurovat.

JIŘÍ SCHWARZ:

Nyní jsme na Karlově mostě, který byl postaven v roce 1348; myslím, že od samého počátku tady existoval trh, který se vyvinul velmi spontánně, tento trh zde existoval ve středověku, dokonce i za komunismu a trh zde komunismus také přežil. To je, myslím, velmi zajímavé.

GARY S. BECKER:

Právě tímto způsobem trhy fungují. Trhy se vyvíjejí spontánně, nejsou organizovány vládami, vyrůstají na svých vlastních základech. Dostanou-li jednotlivci svobodu, napomohou rozvoji trhů výrobků, jež si ani nelze předem představit. To, co vidíme na tomto krásném a starém mostě, je toho malým příkladem.

JIŘÍ SCHWARZ:

Takže tento most, který je velmi starý, je vlastně rovněž důkazem, že trhy jsou schopny přežít komunismus, že rovněž za komunismu tady existoval trh přes obrovská omezení... Co si myslíte o určitých druzích ilegálních trhů nebo černých trhů?

GARY S. BECKER:

Černé trhy dokáží přežít i za nejobtížnějších okolností. Trhy výrobků, které lidé žádají, se vyvinou i tehdy, když je nakupování a prodávání postihováno tvrdými tresty. Vezměme jako příklad drogy – mnoho mladých lidí chce užívat drogy, ty jsou však ve většině zemí nelegální. Přesto však se trh drog rozvinul proto, že jsou za ně lidé ochotni zaplatit mnoho peněz. Jsou-li lidé ochotni za něco zaplatit, najde vynalézavost mužů či žen způsob, jak jim to dodat, i když to může znamenat ohrožení jejich života. Jak jste řekl, trh na tomto mostě existoval i za komunismu přes možný postih a vzniká i za kapitalismu při prodeji zakázaných produktů. Mnoho nelegálních výrobků se prodává na

docela dobře fungujících trzích, protože lidé jsou ochotni platit za spotřebu těchto výrobků vysoké ceny.

JIŘÍ SCHWARZ:

Co si myslíte o takových marginálních a velmi negativních otázkách, jako je například dětská prostituce? Dnes jí musíme čelit i v České republice. Za komunismu jsme nic takového neměli či lépe řečeno jsme o tom nevěděli. Myslíte si, že je trh schopen zvládnout i takové morální problémy, nebo je nutné do těchto oblastí lidské aktivity zasahovat?

GARY S. BECKER:

Trhy se dotýkají mnoha morálních otázek, protože trhy mají silnou morální složku. Trhy nejen jednoduše produkuje výrobky; trhy rovněž odrážejí a ovlivňují postoje, morální vize a etické názory účastníků. Trhy vedou často ke spolehlivosti a čestnosti, protože firmy chtějí mít dobrou pověst, aby v budoucnosti dokázaly přilákat více zákazníků.

Nicméně existuje-li poptávka, budou trhy nabízet určité výrobky a služby, jako je dětská prostituce, kterou liberálové považují za politováníhodnou vzhledem k důsledkům pro děti, jichž se to týká. K pokusu o potlačení takových trhů je třeba využívat státní moc. Soukromý trh to sám od sebe neudělá.

Tržní systémy však skutečně omezují výskyt dětské prostituce a jiné nežádoucí činnosti. S tím, jak rodiny v podmínkách tržního systému bohatnou, nebude velká většina z nich nutit děti k prostituci nebo k riskantní práci, protože nebudou pod finančním tlakem, aby to musely dělat. Jsem přesvědčen, že zneužívání dětí je mnohem méně běžné v bohatých než v chudých ekonomikách, i přes negativní publicitu, které se mu v bohatých zemích dostává. Protože trhy napomáhají ekonomikám vzkvétat, snižují výskyt těchto problémů, protože rodiny nejsou obvykle všeho schopny pro dosažení dodatečné finanční výpomoci, jsou-li jejich příjmy dost vysoké.

JIŘÍ SCHWARZ:

Takže jste skeptický, co se týče jakýchkoli netržních opatření, která by měla být v těchto oblastech přijímána?

GARY S. BECKER:

Pokud se týká regulace...?

JIŘÍ SCHWARZ:

Ano, co se týká regulace...

GARY S. BECKER:

Určité věci musíme regulovat. Posuďme několik případů. Věřím v potřebu liberalizace drog, že by lidé měli mít právo užívat drogy, je-li to jejich volba. Stejně již necháváme lidi spotřebovávat drogy jako alkohol a tabák, protože chceme jejich volbu respektovat, i když tolerance vůči kouření klesá. Tento liberální postoj zaujímám rovněž v případě kokainu i jiných drog.

Je však obtížné akceptovat dětskou prostituci, protože děti nejsou dospělí a nedokáží dostatečně předvídat budoucí vývoj, ani přijímat odpovědná rozhodnutí. Dospělí je mohou zneužívat. Vlády by se měly snažit omezovat zneužívání dětí. Rodiče i ostatní dospělí by neměli mít právo dělat si se svými či cizími dětmi, co chtějí, protože děti potřebují ochranu; nejsou dost zralé, aby mohly přijímat samy všechna svá rozhodnutí. Jestliže je nechrání jejich vlastní rodiče, měl by jim pomoci stát.

95 procent či více rodin v bohatých ekonomikách své děti proti zneužívání chrání. Musíme si dělat starosti pouze o malou část rodin, jež jsou tak sobecké a hamižné, že jsou ochotny své děti nutit k prostituci, nebo tak sadistické, že své děti fyzicky napadají. Těmto dětem musí stát pomáhat, musí je chránit před svými vlastními rodiči.

JIŘÍ SCHWARZ:

Procházíme po Karlově mostě, o jehož privatizaci se zatím vůbec nehovoří. Co si o takovém nápadu myslíte? Myslíte si, že by nastaly obtíže, kdybychom privatizovali takové statky, jako je Karlův most? Jak vidíte, Karlův most je ve velmi dobrém stavu, a mne to docela překvapuje, protože je stále v rukou státu.

GARY S. BECKER:

Většina mostů by měla být privatizována a jsem přesvědčen, že existuje určitý argument i ve prospěch privatizace Karlova mostu. V soukromých rukou by byl určitě udržován lépe. Hlavní překážkou privatizace je monopolní síla, když neexistuje dostatek konkurenčních mostů nebo substitutů. V mnoha zemích však soukromé mosty fungují velice dobře.

Ve skutečnosti dnes po celém světě existuje tendence k privatizaci činností, o nichž se v minulosti mělo za to, že jsou „přirozenými monopoly“: jde o silnice, železnice, aerolinie i mosty. Mám dojem, i když si tím nejsem jist, že by privatizace spíše zlepšila než zhoršila stav tohoto velmi krásného a starého mostu s jeho významnou historií. Je nádherný, ale mohl by být lépe udržován a spravován.

Velkým přínosem trhů je, že umožňují, aby vynalézavost mužů a žen vytvářela věci, jež si nelze předem ani představit. Nevím, co by se stalo, kdyby se

tento most dostal do soukromého vlastnictví, ale mám za to, že by ho vynalézavost lidí v České republice učinila ještě skvělejší, než je dnes. Rád bych však dodal, že Karlův most je již nyní podivuhodný, nádherný most s překrásnými výhledy na fantastickou Prahu. Jsem tak šťasten, že jsem měl příležitost Prahu navštívit. A tak bych nedával privatizaci Karlova mostu vysokou prioritu!

JIRÍ SCHWARZ:

Myslíte si, že by při této příležitosti měli uživatelé tohoto mostu za vstup na něj platit, a neobávají se, že by to vyloučilo některé potenciální uživatele od jeho užívání?

GARY S. BECKER:

Některé potenciální zákazníci by to mohlo vyloučit, protože soukromý vlastník by za užívání mostu vybíral poplatky, buď od zákazníků nebo od prodejců. Kdyby však soukromý vlastník dostatečně zlepšil veřejnou vybavenost na mostě, počet zákazníků by se ve skutečnosti zvýšil, i přes nutnost platit poplatky. Tematické parky, jako je Disneyland, vybírají poplatky, současně však přitahují mnoho zákazníků, protože nabízejí projížďky a podívanou, jež lidé chtějí. To samé by se mohlo stát na tomto mostě, a tak bychom se mohli stát svědky zvýšeného užívání mostu, přestože soukromý vlastník zavedl poplatky.

JIRÍ SCHWARZ:

A teď tu vidíme muzikanty – nemají žádné státní podpory, žádné daňové úlevy, daňové prázdny a jiné výhody, které mnohé vlády ochotně poskytují.

GARY S. BECKER:

Patří k systému svobodného podnikání. Muzikanti na mostě žijí z dobrovolných darů lidí. Nikdo jim nemusí platit, lidé jim přispívají, protože se jim jejich hudba líbí. Jsou tu i hudebníci hrající dixieland – americký dixieland – a některým posluchačům se jejich hra líbí, a proto jim dobrovolně přispívají. To je soukromé podnikání, velmi malý příklad velké síly systému svobodného podnikání. Podnikatelé, a tito hudebníci jsou velmi drobnými podnikateli, dokáží nalézt způsob, jak vyprodukovat služby a výrobky, které uspokojí spotřebitele. Když se zastavíme, abychom se nad tím zamysleli, najít dixieland uprostřed Karlova mostu je fantastické. Žádná vláda by to nedokázala naplánovat. Pochybuji, že se to stávalo za komunismu, ale v podmínkách svobodného systému, svobodného tržního systému k tomu dochází.

JIŘÍ SCHWARZ:

Jaký význam přisuzujete Společnosti Mont Pèlerin, jež vždy hájila principy klasického liberalismu, co si myslíte o lidech, kteří jsou jejími členy, kteří přispěli ke změnám nového světa – myslitelé jako Milton Friedman, James Buchanan, Ronald Coase, Friedrich August von Hayek a vy, samí nositelé Nobelovy ceny, významní politikové, podnikatelé a jiné osobnosti veřejného života?

GARY S. BECKER:

Ano, jsem velice hrdý na Společnost Mont Pèlerin a na to, co dokázala. Proto jsem byl rovněž ochoten se stát na dva roky jejím prezidentem včetně roku, v němž jsme se setkali v Praze, když jste pomáhal organizovat její kongres. Společnost Mont Pèlerin měla a nadále má velký vliv na šíření myšlenek o ekonomické svobodě a hodnotě trhů, o politické svobodě a společenských svobodách. Jejími členy bylo mnoho významných myslitelů. Všichni myslitelé, které jste zmínil, získali Nobelovu cenu za ekonomii za významný přínos ekonomickému myšlení. I jiní členové obdrželi různá ocenění a uznání. Myšlenky propagované Společností Mont Pèlerin významně ovlivnily způsob myšlení týkající se organizace ekonomických a společenských systémů.

Společnost Mont Pèlerin byla založena v roce 1948, kdy se po celém světě útočilo na svobodu trhu a kdy se socialismus zdál být vlnou budoucnosti. Tím, že Společnost Mont Pèlerin šířila myšlenky o svobodě trhu, a rovněž o politické a společenské svobodě, přispěla významně v průběhu posledních padesáti let k překonání této hrozby, ke svržení komunismu a k odklonění světového vývoje od socialismu.

JIŘÍ SCHWARZ:

Každý člověk má plány, když je mladý, a pak přicházejí určité dny, kdy bilancuje, jak své plány uskutečnil, s jakými náklady, a jaký prospěch mu to přineslo. Rád bych se vás zeptal, co hodnotíte nejvíce ze všeho, čeho jste dosáhl ve svém odborném životě?

GARY S. BECKER:

Odpověď na tuto otázku je velmi obtížná. Když jsem byl mladý, nikdy jsem se nedomníval, že bych mohl dosáhnout něčeho významného. Říkám své manželce, právě včera jsem jí povídal, že nemohu uvěřit, že se to přihodilo právě mně, že se mi podařilo ovlivnit myšlení mnoha lidí a získat nejrůznější ocenění.

Již dříve jsem se zmínil o svém zájmu o intelektuální život, když jsem byl

mladý. Chtěl jsem něčím přispět společnosti, ale ani ve svých nejskrytějších a nejambicióznějších snech jsem nevěřil, že budu mít vliv na myšlení tolika jiných lidí. Ani moji rodiče, ani moji učitelé, ani kdokoli jiný nepředvídal, že budu úspěšný v takové míře. A tak se cítím velmi šťastný, že se mi podařilo něčeho dosáhnout.

Vedle skvělé ženy a skvělých dětí a vnoučat jsem nejvíce hrdý na své příspěvky k pochopení záhad ekonomického a společenského světa, v němž žijeme. Tento svět je stejně obtížné pochopit jako fyzický a biologický svět. Stále ještě nechápeme mnohé z toho, co se děje. Na mém životě mě nejvíc těší právě to, že jsem přispěl k pochopení těchto ekonomických a společenských záhad.

DODATEK I

LIBERÁLNÍ INSTITUT

CENTRUM PRO ROZVOJ SVOBODY, SOUKROMÉHO VLASTNICTVÍ, TRŽNÍHO HOSPODÁŘSTVÍ A POSÍLENÍ VLÁDY ZÁKONA

Potřebujeme bojovné myslitele, kteří nepodlehnou moci a vlivu lákavého pochlebování a jsou připraveni bojovat o ideál, i když vyhlídka na brzký úspěch je ještě velmi malá.

Friedrich August von Hayek

Liberální institut je nezávislá, nezisková organizace pro rozvoj a aplikaci liberálních idejí a programů založených na principech klasického liberalismu, mezi které řadíme:

- nezcizitelná práva každého jednotlivce a hodnotu lidského života
- zásadu dobrovolnosti ve všech lidských činnostech
- instituci soukromého vlastnictví, smlouvy a vlády zákona, které jsou nezastupitelné při ochraně lidských práv
- samoregulující se trh, svobodný obchod a správně definovaný rámec pro vládní zásahy.

Liberální institut byl založen 28. února 1990. Jeho založení iniciovaly vůdčí osobnosti Liberálního spolku F. A. von Hayeka, který spontánně vznikl v listopadových dnech 1989 na podporu společenských změn.

Liberální institut je financován z vlastních zdrojů pocházejících z výsledků vlastní činnosti a z darů jednotlivců a soukromých organizací.

VÝZKUM

Výzkumná činnost Liberálního institutu se netýká pouze transformace české společnosti na makroúrovni, ale také analýzy těchto procesů v ostatních zemích, které se vyrovnávají s dědictvím totalitarismu založeného na direktivně a centrálně řízeném státním hospodářství. Je sledována aktuální situace a vývojové trendy v těchto zemích. S postupující transformací společnosti a hospodářství se pozornost stále více soustřeďuje do mikroekonomické oblasti a na rozvoj soukromého sektoru, problémy privatizace a kapitálového trhu. Z toho vyplývá potřeba překročit hranice ekonomického výzkumu a zabývat se problémy legislativy, státní regulace a efektivnosti státní administrativy.

Významnou formou prezentace výzkumu jsou konference a kolokvia. Liberální institut je pořádá ve spolupráci se zahraničními instituty a univerzitami za účasti významných vědců, politiků a podnikatelů. Nezapomenutelnou zůstává konference Společnosti Mont Pèlerin „Hledání přechodu do svobodné společnosti“ konaná v roce 1991 v Praze a organizovaná Liberálním institutem.

Při příležitosti 5. výročí založení Liberálního institutu se v březnu 1995 poprvé konala výroční přednáška Liberálního institutu, kterou pronášel věhlasný představitel vědeckého, společenského či politického života. Přednášejícím byl profesor Gary S. Becker, nositel Nobelovy ceny za ekonomii, jehož slavnostní projev se stal důstojným základem pro tuto tradici.

VZDĚLÁNÍ

Po politických změnách v roce 1989 se ocitlo obecné ekonomické vzdělávání nejen v České republice ve slepé uličce. Vedle kvalifikovaných učitelů v té době chyběly především kvalitní učebnice. Liberální institut přispěl svým dílem k rychlému řešení neutěšené situace. Kolektiv jeho spolupracovníků přeložil známou úvodní učebnici do studia ekonomie „Ekonomický styl myšlení“, jejímž autorem je americký profesor Paul Heyne. Tato kniha byla první standardní učebnicí ekonomie vydanou v naší zemi po téměř padesáti letech a její náklad 20 000 kusů byl v průběhu jednoho roku vyprodán. Na pozvání Liberálního institutu přednášeli v Praze mnozí mezinárodně uznávaní profesori, kteří napomohli obnově ekonomického vzdělání u nás. Největší ohlas měl v roce 1990 Milton Friedman.

V roce 1991 byla poprvé ve spolupráci s Foundation for Teaching Economics (FTE) uspořádána konference „Cesta k ekonomickému myšlení“, již se zúčastnilo 310 lidí. Pro velký úspěch byla tato konference opakována v následujícím roce. Od roku 1993 pořádáme s FTE týdenní seminář „Ekonomie pro budoucí manažery a jejich učitele“. Vycházíme z předpokladu, že není efektivnější cesty pro šíření názorů a vědomostí než prostřednictvím učitelů. Tohoto programu se každoročně účastní 30 vybraných středoškolských učitelů a 30 vybraných studentů z nabídky několikrát přesahující naše možnosti.

Školení a seminářů pořádaných Liberálním institutem, které byly velmi prakticky zaměřeny, např. „Účetnictví, auditing a finanční řízení podniku v zemích Evropského společenství“, „Oceňování podniků v privatizaci“, „Vypracování privatizačního projektu“, „Obchodní zákoník – nová právní norma“, „Zákon o investičních společnostech a fondech“ aj., se dosud zúčastnilo více než 5 000 lidí.

OSVĚTA

Liberální institut se od svého založení veřejně vyjadřoval k aktuálním politickým a hospodářským událostem. Jeho reprezentanti a spolupracovníci se vyjadřovali nejen v domácích, ale i zahraničních sdělovacích prostředcích. V některých domácích periodikách byly publikovány série článků a příspěvků autorů z okruhu Liberálního institutu. Aktuální problémy se staly tématem mnoha publikací Liberálního institutu. Další publikace byly a jsou vydávány ve spolupráci s Centrem liberálních studií; zabývají se problematikou deregulace státního rozpočtu a sociálního pojištění, vysokoškolského zákona, liberalizace nájemného a privatizace bytů apod. Prezentace těchto publikací probíhá v rámci diskusního fóra za účasti autora, oponentů, zástupců vlády, parlamentu, akademických kruhů a sdělovacích prostředků.

V březnu 1995 byla v přítomnosti profesora Beckera, dr. Laurence Hayeka a jiných významných osobností slavnostně uvedena do provozu knihovna Friedricha A. Hayeka v prostorách Liberálního institutu, která má přispět k další propagaci děl liberálních myslitelů a ke zlepšení servisu pro autory z okruhu Liberálního institutu a jeho příznivce.

PROGRAM BĚŽNÉHO ROKU

Za pět let se činnost Liberálního institutu stabilizovala. Jejím obsahem kromě výzkumné, překladatelské a osvětové činnosti, které jsou svou povahou kontinuální, je:

1. Výroční přednáška Liberálního institutu (únor/březen).
2. Seminář či kolokvium o transformaci (duben/květen).
3. Letní univerzita liberálních studií – týdenní seminář pro vysokoškolské studenty ekonomie, práva, filosofie a politologie (červen).
4. Ekonomie pro budoucí manažery a jejich učitele – týdenní seminář pro středškolské studenty a učitele (srpen/září).
5. Prezentace knihy vydané Liberálním institutem (září/říjen).
6. Mezinárodní konference o integraci středoevropských zemí a jejich ekonomik do světových politických a hospodářských struktur (říjen/listopad).

PUBLIKACE

Překladatelskou a publikační činností se stal Liberální institut nejvýznamnějším propagátorem liberálních myšlenek, názorů a teorií v České republice. Jeho péčí byly nebo budou vydány následující knihy:

- Milton a Rose Friedmanovi: *Svoboda volby* (1992)
Milton Friedman: *Kapitalismus a svoboda* (1993)
Detmar Doering: *Liberalismus v kostce* (1994)
Robert Holman: *Vývoj ekonomického myšlení* (1994)
Friedrich August von Hayek: *Kontrarevoluce vědy* (1995)
Gary S. Becker: *Preference a hodnoty* (1996)
David Friedman: *Stroj svobody* (1997)

Tyto knihy jsou vydávány v nákladech 3 až 5 tisíc výtisků a jsou distribuovány v knižní prodejní síti nejen v České republice, ale také na Slovensku. Opravdovým bestsellerem se u nás podobně jako ve Spojených státech na počátku 80. let stala *Svoboda volby*, jejíž náklad byl během čtyř měsíců rozprodán.

1

2

5

6

9

10

12

13

14

15

16

TEXTY K FOTOGRAFIÍM

1.

Gary S. Becker zahajuje svým projevem slavnostní 5. výročí založení Liberálního institutu
(Liberální institut, 7. března 1995)

2.

Gary S. Becker s Jiřím Schwarzem, prezidentem Liberálního institutu
(Liberální institut, 7. března 1995)

3.

Gary S. Becker s p. Lívií Klausovou a p. Karlem Dybou, ministrem hospodářství
České republiky
(Liberální institut, 7. března 1995)

4.

Zleva: dr. Laurence Hayek, p. Hayeková, profesor Gary Walton,
p. Alena Hanusová (tlumočnice), Gary S. Becker, p. Beckerová
(Liberální institut, 7. března 1995)

5.

Gary S. Becker skládá slavnostní slib doktora honoris causa
Vysoké školy ekonomické v Praze
(Karolinum, 8. března 1995)

6.

Profesor Jan Seger, rektor Vysoké školy ekonomické v Praze, předává
profesoru Gary S. Beckerovi diplom doktora honoris causa
(Karolinum, 8. března 1995)

7.

Gary S. Becker pronáší slavnostní řeč při příležitosti obdržení čestného doktorátu
Vysoké školy ekonomické v Praze
(Karolinum, 8. března 1995)

8.

Paní Beckerová blahopřeje svému manželovi
(Karolinum, 8. března 1995)

9.

Prezident České republiky Václav Havel vítá Gary S. Beckera a p. Beckerovou
v doprovodu Jiřího Schwarze
(Zámek Lány, 8. března 1995)

10.

Gary S. Becker debatuje s prezidentem Havlem
(Zámek Lány, 8. března 1995)

11.

Zleva: Gary S. Becker, profesor Jan Švejnar, p. Lucie Pilipová, ředitelka Nadace
Bohemiae, p. Václav Klaus, předseda vlády České republiky
(Na diskusním fóru organizovaném Nadací Bohemiae a Liberálním institutem
9. března 1995 v Lichtenštejnském paláci)

12.

Gary S. Becker
(Lichtenštejnský palác, 9. března 1995)

13.

Gary S. Becker vysvětluje svoji proslulou „manželskou“ křivku
(Lichtenštejnský palác, 9. března 1995)

14.

Gary S. Becker a Václav Klaus
(Lichtenštejnský palác, 9. března 1995)

15.

Zleva: Ing. Karel Klimeš, CSc., vedoucí ekonomické sekce Liberálního institutu,
doc. PhDr. Ján Pavlík, ředitel Centra liberálních studií, profesor Gary S. Becker,
Ing. Miroslav Ševčík, CSc., ředitel Liberálního institutu,
Ing. Jiří Schwarz, CSc., prezident Liberálního institutu
(Liberální institut, 11. března 1995)

16.

Gary S. Becker v rozhovoru se zakládajícími členy Liberálního institutu
(Liberální institut, 11. března 1995)

Centrum liberálních studií

Liberalismus ... není učení, jež slibuje moc, vliv a posty, nýbrž naopak, jeho cílem je učinit moc neškodnou skrze její decentralizaci a rozptýlení.

Wilhelm Röpke

Centrum liberálních studií je nadace, jejímž programem je systematická a metodická propagace liberálních idejí a hodnot občanské společnosti v České republice, jakož i rozvíjení liberálního myšlení na teoretické úrovni.

V souladu s tímto programem si CLS klade za úkol přispět k ujasnění definice politického liberalismu, k vymezení jeho místa v současném společenském vývoji a ke stanovení optimálního způsobu jeho uplatnění při řešení aktuálních společenských problémů.

Centrum liberálních studií poskytuje jednotící platformu pro koordinaci aktivit liberálních skupin různé provenience v rámci České republiky, a to bez ohledu na jejich stranickou příslušnost.

Společná práce na různých projektech liberálního zaměření pod záštitou CLS by zároveň měla vést k vytvoření úzkých pracovních a osobních vazeb mezi představiteli českého liberálního myšlení, jakož i k dalšímu rozvoji kontaktů mezi českými a zahraničními liberály.

Výrazem této orientace je skutečnost, že ve správní radě CLS působí představitelé Liberálního institutu, Klubu Přítomnost, Nadace Friedricha Naumanna a Nadace REAL.

Aktivity CLS jsou založeny na systematické spolupráci s širším okruhem stálých spolupracovníků z řad etablovaných odborníků (vysokoškolských pedagogů, vědců, pracovníků ministerstev, publicistů, představitelů hospodářské a politické praxe). Kromě toho vypisuje CLS granty pro rozsáhlejší vědecké studie analytického charakteru zaměřené ke konkrétním problémům ekonomického a politického života. Za účelem získávání mladých a perspektivních spolupracovníků z řad studentů a doktorandů poskytuje CLS finanční dotace pro diplomové a disertační práce, v nichž se uplatňují liberální hlediska.

Činnost CLS se rozvíjí ve 3 navzájem propojených základních oblastech. Jedná se o:

1. Oblast teoretického výzkumu. Do této oblasti spadá zejména ediční aktivita CLS zaměřená na překladovou i původní českou odbornou literaturu, zabývající se různými aspekty teorie liberální společnosti. Základnou teoreticko-výzkumné práce CLS je Knihovna F. A. von Hayeka (umístěná v Liberálním institutu, Praha, Spálená 51), která poskytuje své služby i pro odbornou veřejnost.

2. Oblast veřejné působnosti a publicistiky, která tvoří hlavní náplň činnosti CLS;

cílem zde je, aby ke všem závažným aktuálním problémům v oblasti hospodářské a politické existovalo veřejně přístupné, odborně prodiskutované a jasně formulované liberální stanovisko.

3. Oblast organizačních aktivit. Do této oblasti patří pořádání seminářů, diskusních fór, workshopů, panelových diskusí, přednášek významných osobností světového liberalismu, debat v rámci klubové činnosti CLS, zprostředkování stáží a studijních pobytů u významných institucí liberálního zaměření v zahraničí atd.

Cílovou podobou CLS je vysoce prestižní instituce sdružující stálý okruh špičkových odborníků, jejichž kvalifikované vyjádření (v podobě expertiz, analytických studií atd.) bude s to plnit funkci seriózního podkladu pro rozhodování politiků i pro formování liberálních postojů veřejného mínění.

Liberální vidění světa je samo o sobě nesmírně důležitou kulturní hodnotou, k níž nelze dospět automaticky, nýbrž jedině na základě cílevědomé snahy o hlubší poznání skutečnosti. CLS chce sloužit veřejnosti právě tím, že zprostředkovává toto poznání, které se může rozvíjet pouze formou svobodné diskuse.

DODATEK II

DÍLO GARY S. BECKERA

BIBLIOGRAFIE

MONOGRAFIE

A Treatise on the Family,

Harvard University Press, 1981; expanded edition, 1991;
Spanish translation, 1987; Chinese translation, 1988

The Economic Approach to Human Behavior,

University of Chicago Press, 1976; German translation, 1982;
Polish translation, 1990; Chinese translation, 1993

Essays in Labor Economics in Honor of H. Gregg Lewis,

edited, Special Supplement to the Journal of Political Economy 84, no. 2, part 2,
August, 1976

The Allocation of Time and Goods Over the Life Cycle,

with Gilbert Ghez, Columbia University Press for the National Bureau of Economic
Research, 1975

Essays in the Economics of Crime and Punishment,

edited with William M. Landes, Columbia University Press
for the National Bureau of Economic Research, 1974

Economic Theory,

A. Knopf, 1971; Japanese translation, 1976

***Human Capital and the Personal Distribution of Income:
An Analytical Approach,***

University of Michigan, 1967

Human Capital,

Columbia University Press, 1964; second edition, 1975;
third edition, 1993; Japanese translation, 1975;
Spanish translation, 1984

The Economics of Discrimination,

University of Chicago Press, 1957; second edition, 1971

PŘIPRAVOVANÉ MONOGRAFIE:

Accounting for Tastes,

Harvard University Press, 1996

A collection of *Business Week* columns dealing with issues of public policy, including education reform, deregulation, and reforms in public spending and taxation, McGraw-Hill, 1996

VYBRANÉ ČLÁNKY

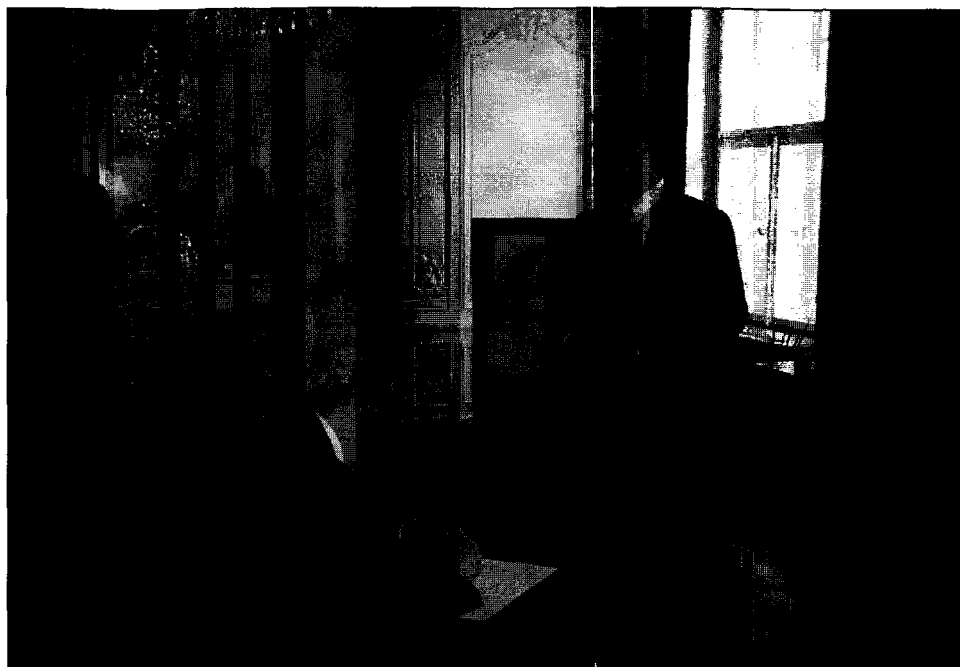
- „An Empirical Analysis of Cigarette Addiction,” with Michael Grossman and Kevin M. Murphy, *American Economic Review* 84 (no. 3): 396–418, June, 1994.
- „A Simple Theory of Advertising as a Good or Bad,” with Kevin M. Murphy, *Quarterly Journal of Economics* CVIII (no. 4): 941–964, November, 1993.
- „George Joseph Stigler: January 17, 1911 – December 1, 1991,” *Journal of Political Economy* 101 (no. 5): 761–767, October, 1993.
- „Cross-Cultural Differences in Family and Sexual Life: An economic analysis,” with Richard Posner, *Rationality and Society* 5 (no. 4): 421–31, October, 1993.
- „Nobel Lecture: The Economic Way of Looking at Behavior,” *Journal of Political Economy* 101 (no. 3): 385–409, June, 1993.
- „Government, Human Capital, and Economic Growth,” Presidential Address to the Mont Pèlerin Society, Vancouver General Meeting, September, 1992, *Industry of Free China* 79 (no. 6): 47–56, June, 1993.
- „Rational Addiction and the Effect of Price on Consumption,” with Michael Grossman and Kevin Murphy, in George Loewenstein and Jon Elster (eds.), *Choice over Time*, Russell Sage Foundation, 1992.
- „George Joseph Stigler,” *Journal des Economistes et des Etudes Humaines* 3 (no. 1): 5–9, March, 1992.
- „The Division of Labor, Coordination Costs, and Knowledge,” with Kevin Murphy, *Quarterly Journal of Economics* CVII (no. 4): 1197–1160, November, 1992.
- „Fertility and the Economy,” *Journal of Population Economics* 5 (no. 3): 185–201, 1992.
- „Habits, Addictions and Traditions,” *Kyklos* 45 (Fasc. 3): 327–346, 1992.
- „Human Capital and the Economy,” *Proceedings of the American Philosophical Society*, 136 (no. 1): 85–92, March, 1992.
- „Education, Labor Force Quality and the Economy,” *Business Economics* XXVII (no. 1): 7–12, January, 1992.
- „Milton Friedman,” in Edward Shils (ed.), *Remembering the University of Chicago: Teachers, Scientists and Scholars*, University of Chicago Press, 1991.

- „A Note on Restaurant Pricing and Other Examples of Social Influences on Price,“ *Journal of Political Economy*, 99 (no. 1): 1109–1116, October, 1991.
- „Rational Addiction and the Effect of Price on Consumption,“ with Michael Grossman and Kevin M. Murphy, *AEA Papers and Proceedings* 81 (no. 2): 237–241, May, 1991.
- „Human Capital, Fertility, and Economic Growth,“ with Kevin M. Murphy and Robert Tamura, *Journal of Political Economy* 98 (no. 5, pt. 2): S12-S70, October, 1990.
- „Fertility Choice in a Model of Economic Growth,“ with Robert Barro, *Econometrica* 57: 481–501, March, 1989.
- „A Theory of Rational Addiction,“ with Kevin M. Murphy, *Journal of Political Economy* 96: 675–700, August, 1988.
- „The Family and the State,“ with Kevin M. Murphy, *Journal of Law and Economics* 31: 1–18, April, 1988.
- „Family Economics and Macro Behavior,“ Presidential Address to the American Economic Association, December 29, 1988, *American Economic Review* 86 (no. 1): March, 1988.
- „A Reformulation of the Economic Theory of Fertility,“ with Robert J. Barro, *Quarterly Journal of Economics* CIII (no. 1): 1–25, February, 1988.
- „Human Capital and the Rise and Fall of Families,“ with Nigel Tomes, *Journal of Labor Economics* 4 (no. 3, pt. 2): S1–S39, July, 1986.
- „Special Interests and Public Policies,“ Acceptance Paper, The Frank E. Seidman Distinguished Award in Political Economy, Rhodes College, September 26, 1985.
- „Public Policies, Pressure Groups, and Dead Weight Costs,“ *Journal of Public Economics* 28 (1985): 329–47.
- „Pressure Groups and Political Behavior,“ in R. D. Coe and C. K. Wilbur, eds., *Capitalism and Democracy: Schumpeter Revisited* (Notre Dame, IN: University of Notre Dame Press, 1985).
- „An Economic Analysis of the Family,“ Seventeenth Geary Lecture, The Economic and Social Research Institute, Dublin, Ireland, 1985.
- „Human Capital, Effort, and the Sexual Division of Labor,“ *Journal of Labor Economics* 3 (no. 1, pt. 2): S33–S58, January, 1985.
- „A Theory of Competition Among Pressure Groups for Political Influence,“ *Quarterly Journal of Economics* XCVII (no. 3): 371–400, August, 1983.

- „Altruism in the Family and Selfishness in the Market Place,“ *Economica* 48: 1–15, February, 1981.
- „An Equilibrium Theory of the Distribution of Income and Intergenerational Mobility“ with Nigel Tomes, *Journal of Political Economy* 87 (no. 6): 1153–89, December, 1979.
- „Economic Analysis and Human Behavior,“ in L. Levy-Garboua, ed., *Sociological Economics* (Beverly Hills, CA: Sage, 1979).
- „An Economic Analysis of Marital Instability“ with E. M. Landes and R. T. Michael, *Journal of Political Economy* 85 (no. 6): 1153–89, December, 1977.
- „De Gustibus Non Est Disputandum“ with G. J. Stigler, *The American Economic Review* 67 (no. 2): 76–90, March, 1977.
- „Altruism, Egoism, and Genetic Fitness: Economics and Sociobiology,“ *Journal of Economic Literature* XIV (no. 3): 817–26, September, 1976.
- „Child Endowments and the Quantity and Quality of Children“ with Nigel Tomes, in G. S. Becker, ed., *Essays in Labor Economics in Honor of H. Gregg Lewis*, *Journal of Political Economy* 84 (no. 4, part 2): S143–62, August, 1976.
- „A Theory of Social Interactions,“ *Journal of Political Economy* 82 (no. 6): 1063–93, November/December, 1974.
- „A Theory of Marriage, Part II,“ *Journal of Political Economy* 82 (no. 2, part 2): S11–S26, March/April, 1974. Reprinted in T. W. Schultz, ed., *Economics of the Family* (Chicago: University of Chicago Press, 1974).
- „Law Enforcement, Malfeasance, and Compensation of Enforcers“ with G. J. Stigler, *Journal of Legal Studies* III (no. 1): 1–18, January, 1974.
- „On the New Theory of Consumer Behavior“ with R. T. Michael, *Swedish Journal of Economics* 75: 378–96, 1973.
- „A Theory of Marriage, Part I,“ *Journal of Political Economy* 81 (no. 4): 813–46, July/August, 1973, Reprinted in T. W. Schultz, ed., *Economics of the Family* (Chicago: University of Chicago Press, 1974).
- „On the Interaction Between the Quantity and Quality of Children“ with H. G. Lewis, *Journal of Political Economy* 81 (no. 2, part 2): S279–S288, March/April, 1973.
- „Market Insurance, Self-Insurance, and Self-Protection“ with I. Ehrlich, *Journal of Political Economy* 80 (no. 4): 623–48, July/August, 1972.
- „Crime and Punishment: An Economic Approach,“ *Journal of Political Economy* 76 (no. 2): 169–217, March/April, 1968.

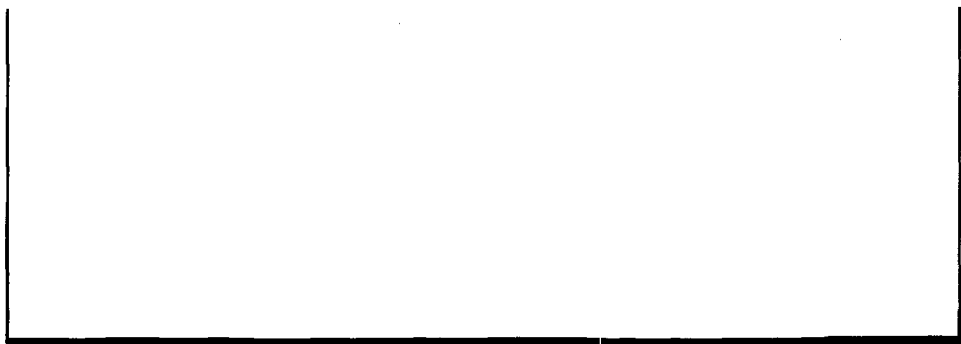
- „Education and the Distribution of Earnings“ with B. Chiswick, *American Economic Review* LVI (no. 2): 358–69, May, 1966.
- „A Theory of the Allocation of Time,“ *Economic Journal* LXXV (no. 299): 493–508, September, 1965.
- „Underinvestment in College Education?“ *American Economic Review* 50 (no. 2): 346–54, 1960. Reprinted in E. Phelps, ed., *Problems of Economic Growth* (New York: W. W. Norton, 1962).
- „Investment in Human Capital: A Theoretical Analysis,“ *Journal of Political Economy* LXX (no. 5, part 2): 9–49, October, 1962.
- „Irrational Behavior and Economic Theory,“ *Journal of Political Economy* LXX (no. 1): 1–13, February, 1962.
- „The Classical Monetary Theory: The Outcome of the Discussion“ with W. J. Baumol, revised and published in J. Spengler and W. Allen, eds., *Essays in Economic Thought* (Chicago: Rand McNally and Co., 1960).
- „An Economic Analysis of Fertility,“ in *Demographic and Economic Change in Developed Countries, Conference of the Universities-National Bureau Committee for Economic Research, a Report of the National Bureau of Economic Research* (Princeton, N. J.: Princeton University Press, 1960), pp. 209–40.
- „Union Restrictions on Entry,“ in *The Public Stake in Union Power*, Philip D. Bradley, ed., Charlottesville, VA: University of Virginia Press, 1959.
- „Competition and Democracy,“ *Journal of Law and Economics* 1: 105–09, 1958.
- „A Statistical Illusion in Judging Keynesian Models,“ with M. Friedman, *Journal of Political Economy* LXV (no. 1): 64–75, February, 1957.
- „The Classical Monetary Theory: The Outcome of the Discussion,“ with W. J. Baumol, *Economica* XIX (76): 355–76, November, 1952.
- „A Note on Multi-Country Trade,“ *American Economic Review* XLII (no. 4): 558–68, September, 1952.

10. 3. 95

Bylo pro mne velkým potěšením navštívit Liberální institut a Centrum liberálních studií. Oslava 5. výročí založení Liberálního institutu byla nádherná. Kéž mají Institut a Centrum v budoucnu ještě větší vliv než doposud!

Gary S. Becker

3/10/95

I greatly enjoyed my visit
to the Liberal Institute and the
Center for Liberal Studies.

It was a wonderful celebration of
the 5th anniversary of the Liberal
Institute. May the Institute and
Center have an even greater
impact in the future!

Gayle Becker

Gayle Becker

V PRAZE